

En skiftende hverdag

Arbeid og familie blant kvinnelige sykepleiere

Oda Sjøvoll

Masteroppgave ved Institutt for sosiologi og
samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2012

En skiftende hverdag

Arbeid og familie blant kvinnelige sykepleiere

© Oda Sjøvoll

2012

En skiftende hverdag - Arbeid og familie blant kvinnelig sykepleiere

Oda Sjøvoll

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Oslo Kopisten, Oslo

Sammendrag

Denne masteroppgaven handler om emosjonelle problematikker og følelsesmessige balanseringer i skjæringspunktet mellom arbeid og familie. Utgangspunktet for studien er dybdeintervjuer med ti kvinnelige sykepleiere som arbeider turnusbasert i kombinasjon med familieansvar. Dette er en gruppe som verken har hjertet sitt helt i jobben eller helt i familien, men som prøver å få til begge deler. Hva kan denne gruppen si oss om emosjonelle utfordringer som oppstår i krysningen mellom jobb og hjem?

Alle informantene i mitt utvalg har det til felles at de jobber turnusbasert i 75-100 % stilling, har minst ett barn under seks år og bor sammen med mann/samboer. Turnusarbeidet innebærer at de jobber hver tredje helg, samt kveldsvakter, nattevakter og dagvakter. En slik arbeidstidsordning vil nødvendigvis føre til at partneren må ta en del aleneansvar for barnet/barna når mødrene er på jobb, i og med at mødrene også jobber utenfor åpningstidene til barnehage og skole/SFO. Man kan dermed tenke seg at hennes turnusarbeid fungerer som en motivasjonsfaktor for økt mannlig involvering og likestilt arbeidsdeling. Hvordan omsorgs- og ansvarsfordelingen kommer til uttrykk i denne konteksten, og hvordan kvinnene opplever hans og hennes ansvar i familien, er dermed ett sentralt spørsmål i oppgaven. Turnusarbeidet bidrar til at det tidvis oppstår en dissonans mellom hverdagslivet til kvinnene i uvalget og resten av familiens hverdagsliv. Et annet sentralt spørsmål i oppgaven er hva som oppleves viktig og meningsfullt for kvinnene å få til i familielivet i lys av denne dissonansen, og hvordan det kommer til uttrykk.

Ved å studere turnusarbeidende kvinner med små barn bidrar oppgaven med å synliggjøre komplekse og dype ambivalenser, som ikke har kommet like tydelig frem i tidligere forskning på feltet. Kjønnsteoretiske videreutviklinger av Bourdieus teori om relasjonen mellom felt og habitus, samt perspektiver på gaveøkonomi i nære relasjoner, danner oppgavens teoretiske rammeverk. Funn i oppgaven diskuteres i lys av Hanne Haavinds (1982) perspektiv på kjønnsrettet makt og Helene Aarseths perspektiv på emosjonelle investeringer. Oppgaven problematiserer også Hanne Haavinds (1982), og Eva Magnussons (2006), tese om økt refleksiv distanse til hjemmets gjøremål for kvinner som kime til likestilt arbeidsdeling.

Første analysekapittel viser hvordan kvinnene i studien vektlegger at likestillingen nyter godt av hennes turnusarbeid, samtidig som de tegner opp et flertydig bilde av hans og hennes helhetsansvar i familien som tydeliggjør et kjønnnet ansvarsmønster. Jeg argumenterer her for

at fortellingene har klangbunn i en "likestilling light"-norm, der de betoner mennenes involvering på hjemmebane samtidig som de holder fast ved det kvinnelige helhetsansvaret. Andre analysekapittel tar fraspark fra denne forståelsen og viser hvordan turnusen er en kime til doble følelser og misnøye, noe som manifesterer seg i en gjennomgående ambivalens i informantenes beretninger. Tredje, og siste analysekapittel, tar for seg de emosjonelle balanseringene på hjemmebane i lys av turnusarbeidets tidsbindende effekt. Det jeg finner er at turnusordningen synliggjør en mistilpasning mellom kvinnes kjønnshabitus og hjemmet som praksisfelt, som skaper et spenningsfelt mellom ulike ønsker og forståelser. Kvinnes kroppsliggjorte meningsskjemaer, som kommer til uttrykk gjennom det kvinnelige helhetsansvaret, møter nye strukturelle betingelser i hverdagen, som hans aleneansvar kan forstås som. Jeg finner også at hennes turnusarbeid åpner for et emosjonelt tidsregnskap mellom han og henne, som binder hennes tid i større grad til familien enn hans tid. Avslutningsvis fremsetter jeg en tese om at turnusarbeidet er medvirkende til å synliggjøre og understreke mer generelle dynamikker og problematikker.

Forord

Til mine informanter: denne oppgaven ville ikke vært uten dere. Takk for at dere fant tid i en hektisk turnushverdag til å dele tanker og erfaringer med meg. For meg er dere virkelige hverdagshelter!

Min hovedveileder, Helene Aarseth, fortjener en stor og varm takk. Din veiledning og ditt engasjement har hevet både oppgaven og skriveprosessen. Å skrive masteroppgave er en turbulent opplevelse og det kan være vanskelig å tro på seg selv til tider. Du har gjort det enklere for meg å tro på meg selv, også når det har blitt mot.

Jeg vil også takke til min biveileder, Kari Stefansen, for nyttige innspill og kloke råd i slutfasen. Du kom inn i prosessen akkurat når jeg trengte deg som mest!

Takk til Tove Thagaard for å ”dytte” oppgaven i gang og for god hjelp i oppstarten.

Så, til min ”familie” på Blindern. Marianne Takvam Kindt, Hedda Refsum og Ida Heiaas: takk for mye latter, en del tårer, masse støtte og litervis med kaffe! En spesiell takk til Ida, for å ha en like misantropisk tilnærming til livet som meg, for å finne minst like mye humor i det tragiske som meg, og for at jeg har kunnet dele det meste med deg. Sigrid Roen Hansen: du har vært sårt savnet, men dine heiarop fra Madrid har heldigvis fulgt meg helt inn til mål.

En stor takk til min veldig gode venninne, Solveig Tesdal, som har trøstet, backet, lest og gitt grundige tilbakemeldinger. Det har vært fint å ha noen utenfor lesesalens klamme vegger som har forstått angsten og som virkelig har visst hva som skal til. Jeg står i enorm gjeld til deg når du skal skrive din masteroppgave!

Takk til min sykepleierveninne, Tone Moan, som har vist upåklagelig entusiasme og velvilje fra begynnelse til slutt. Du har vært til stor hjelp!

Mine søstre, Tirill, Andrea og Maria (du regnes også som en søster, Maria), har vært helt uvurderlige, både som barnevakter og som støttepillere underveis. Takk for en fantastisk dugnadsinnsats! Uten dere hadde ikke dette vært mulig, det er jeg helt overbevist om.

Tusen takk til mine foreldre som har bidratt på hvert sitt vis. Takk, mamma, for at du er en tilstedeværende mormor for mine barn og for at du stadig rydder hjemmet vårt. En særskilt takk til min pendlerpappa, som virkelig har fått brynt seg på bestefarrollen i denne perioden

og klart seg utmerket. Du har vært en sårt tiltrengt ”buffer” i det hektiske hverdagslivet vårt, pappa.

Det er likevel tre mennesker som fortjener den aller største og viktigste takken: Embla, Ronja og Bjarne. Dere har vist en rørende tålmodighet og omsorg underveis. Det har ikke alltid vært like lett å ha en mamma som skriver master, og det har ikke alltid vært like lett å være en mamma som skriver master. Nå gleder jeg meg til å tilbringe masse tid med dere, og ikke minst til å være en del av hverdagsrutinene igjen!

Bjarne: Din enestående vilje til å få det til å fungere har vært helt avgjørende for meg. Denne er helt og holdent til deg. Hilsen kone.

Oda Sjøvoll

Oslo, 4. november 2012

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
	Kjønn, arbeid og familie.....	1
	Kontekst	3
	Turnusliv og familieliv	4
	Teoretisk og metodisk tilnærming.....	8
2	Teoretiske perspektiver	10
	Kjønn, kjærlighet og arbeidsdeling	10
	Habitus, feltkryssing og meningen i feltet	13
	Kroppslig beredskap.....	14
	Kjønn som situert erfaring.....	15
	En ansats til refleksivitet	16
	Forrykning og følelser	17
	Et takknemlig gavekretsløp?	18
	Oppsummering	20
3	Metode.....	23
	Utvalg og rekruttering	23
	Fortellinger om hverdagslivet	26
	Livsformsintervju	27
	Intervjusituasjonen	30
	Nærhet og distanse	32
	Leserveiledning til analysekapitlene	35
4	Omsorg og ansvar i familien	37
	Innledning.....	37
	”Nesten alenepappa”	37
	Det kvinnelige helhetsansvaret: et skritt foran	41
	Et flertydig bilde av helhetsansvaret	46
	Oppsummering	49
5	Mellom mening og misnøye.....	51
	Innledning.....	51
	Emosjonell regulering	51
	Den dårlige matsamvittigheten.....	57

Mening eller makt?.....	64
Et følelsesarbeid	66
Oppsummering	66
6 Emosjonelle balanseringer	68
Innledning.....	68
”Må du be om det, er det ingenting verd”	68
Investeringsvilje i tidsklemma	70
Plusstimer og minustimer.....	72
Hun vil selv gi gaven.....	78
Oppsummering	80
7 Konklusjon	83
Skiftende balanseringer	83
Det emosjonelle tidsregnskapet.....	85
Litteraturliste	87
Vedlegg 1: Intervjuguide.....	91
Vedlegg 2: Informasjonsskriv	92

1 Introduksjon

Akkurat de helgedagene, hvor alle liksom har fri, da er det veldig stusslig å skulle dra på jobb liksom. [...] du drar i totiden hvis du skal på kveldsvakt da, så er det god stemning i nabolaget og sola skinner, og alle er liksom sånn 'skal vi grille litt i kveld' og 'skal vi sette på babycallingen' og 'skal vi stikke og kjøpe inn grillkull' ... og, 'ja, gjør det, jeg skal på jobb'. (Nina, sykepleier)

”En skiftende hverdag” er tittelen på denne oppgaven, en oppgave som omhandler følelsesmessige utfordringer i skjæringspunktet mellom jobb og familie blant kvinnelige sykepleiere. Tittelen på oppgaven henspiller på arbeidstiden deres, som skifter mellom dag, kveld, helg, og for noen også natt. Men den sier også noe om familielivet deres, og det er det som er sentralt i denne oppgaven. Det er nettopp hverdagslivet til småbarnsmødre med en annen arbeidstidsordning enn normalarbeidsuke som er utgangspunktet her, utledet av en antakelse om at det oppstår emosjonelle problematikker i en turnushverdag kombinert med familieansvar. For det første innebærer turnusarbeid en tidsbinding, både for den som jobber turnus og for partneren. Turnusen binder den arbeidende til å jobbe på faste tidspunkt og binder partneren til ansvaret hjemme på de samme tidspunktene. For det andre ligger det en tanke om at skjæringspunktet mellom jobb og familie tydeliggjøres i større grad, og på bestemte måter, når det er snakk om vakter utenfor normal arbeidsdag, fordi familien har fri når en selv er på jobb. Målet med denne oppgaven er med andre ord å gripe emosjonelle problematikker og følelsesmessige balanseringer i krysningen mellom jobb og familie ved å studere turnusarbeidende kvinner.

Kjønn, arbeid og familie

Tidligere forskning på arbeid/familie-feltet har studert andre grupper i arbeidslivet, og mye av forskningen på feltet er gjort på par i krevende karriereyrker. Sigtona Halrynjo og Selma Therese Lyng (2010) finner en markant diskrepans mellom likestilte preferanser for tilpasning til karriere og familie, og kjønnstradisjonelle praksiser, i sin studie av par i eliteprofesjoner. Her er karriere like viktig for begge parter, men hans karriere prioriteres på bekostning av hennes karrieremuligheter. Studien viser hvordan både kvinnelige og mannlige informanter med kjønnstradisjonell arbeid/familietilpasning begrunner sine praksiser i en fortelling som

bærer preg av tvetydighet: den kjønnsstradisjonelle tilpasningen er et resultat av at hans karrierepreferanser har fått forrang foran hennes, samtidig som at tilpasningen er i tråd med hennes ønsker fordi hun synes det er viktig og meningsfylt å ha mer tid til barna. Helene Aarseth (2008a) beskriver i sin studie av likestilte og selvskapingsorienterte tokarrierepar en vekselvirkning mellom jobb og familie som bidrar til nye former for emosjonell investering i hjemmet. Aarseth finner en form for ambivalens i møtet mellom kjønnet tilhørighet til hjemmet som praksisfelt og det likestilte arrangementet begge har forpliktet seg til, men det er også en refleksiv bevissthet rundt denne ambivalensen som i hennes studie ansporer til en omforming av *meningen i feltet*. Jobben og karrieren er like viktig for begge parter, men her gis det rom for både hans og hennes selvrealisering gjennom en fleksibel gjensidighet og forståelse. En studie som tar for seg en helt annen yrkesgruppe, nemlig kvinner i dagligvare- og renholdsbransjen, finner en ganske annen tilnærming til jobb og familie. For arbeiderklassekvinnene i May-Len Skilbreis (2003) studie har familien og hjemmet en helt sentral betydning i livene deres: de ”har valgt seg livet i familien som sin arena, i fortid, nåtid og framtid” (2003:214). Fordi kvinnenes yrke har en så lav status i samfunnet, blir gjenskaping og forsterking av familien som betydningsfull arena et ledd i kvinnenens *verdighetsprosjekt*, både overfor seg selv og overfor kolleger, familie og ektefeller.

Jeg studerer en gruppe som verken ser på jobben som noe rutinemessig de gjør av økonomisk nødvendighet, eller som utelukkende er opptatt av karriererealisering og selvskaping, men som lever litt i begge deler. De har med andre ord hjertet verken helt i jobben eller helt i familien, men prøver å få til en kombinasjon. Hva kan de si oss om emosjonelle ambivalenser og investeringer i skjæringspunktet mellom arbeid og familie, som kanskje ikke har kommet like tydelig frem i tidligere bidrag på feltet?

Med denne oppgaven skriver jeg meg delvis inn i en diskusjon som omhandler hvordan en skal forstå kvinners arbeid- og familietilpasning. En utbredt forståelse er at kvinners tilpasning er en form for innordning som motiveres og legitimeres av den romantiske kjærligheten. Et sentralt bidrag her er Hanne Haavinds (1982) kjønnsmaktteori som forstår arbeidsdeling mellom kjønnene som resultat av makt og hierarkisk kjønnsorden, et perspektiv jeg går i dialog med i oppgaven. Et annet perspektiv jeg går i dialog med er Helene Aarseths (2008a) forståelse av emosjonelle investeringer og meningen i hjemmet som praksisfelt.

Kontekst

Likestilling: dobbelt mål, men ikke fullt så enkelt

Målet om dobbelt likestilling, som står sentralt i den norske velferdsstaten, innebærer at yrkesaktive foreldre kombinerer full jobb med ansvar for barn, i den betydning at mødre og fedre skal være både forsørgere og omsorgspersoner i hjemmet (Ellingsæter og Leira 2006). Mange studier viser likevel at norske foreldrepar ikke fullt ut praktiserer denne likestillingsmodellen (se bl.a. Ellingsæter 2006, Halrynjo og Lyng 2010, Kitterød 2000). Økt yrkesdeltakelse blant mødre i kombinasjon med at fedre bruker mer tid på familien har bidratt til en større kjønnsmessig likedeling av lønnet og ulønnet arbeid, men hovedmønsteret i norske småbarnsfamilier er fortsatt at mor jobber mer deltid og tar et større ansvar for familien enn det far gjør (Kitterød 2000). Anne Lise Ellingsæter mener det er grunnlag for å snakke om et ”tosporet foreldreskap”; der kvinner tar ansvar for å få familielivet til å gå opp ved å ta ut lange permisjoner og redusere arbeidstiden, samtidig som menns arbeidstid påvirkes i liten grad av familiesituasjonen (Ellingsæter 2006). Tross dette står likestilling sterkt som politisk ideal, vel og merke med variasjon mellom sosioøkonomiske grupper. Det kan se ut til at det er særlig høyt utdannede par som omslutter en likestilt praksis (Kitterød 2000).

Kari Skrede (2004) betegner den norske likestillingspraksisen som en ”likestilling light”-versjon av full likestilling mellom kjønnene, til tross for politisk og ideologisk vektlegging av den tosidige likestillingsmodellen. I de fleste par deltar begge parter både i arbeidslivet og i hjemmet, men hovedmønsteret er fremdeles at menn er hovedforsørgere mens kvinner tilbringer mest tid på husarbeid og barneomsorg (Kitterød 2000, 2005). Når Norge fremheves som ledende på likestilling, er det på grunn av den høye andelen kvinner i arbeidslivet og menns deltakelse i barneomsorg, samtidig som andelen kvinner som arbeider deltid ofte blir underkommunisert. Forklaringen på at arbeidsdelingen i hjemmet er blitt likere er først og fremst at kvinner gjør mindre husarbeid nå enn tidligere, men også at menn har økt sin innsats (Kitterød 2012). Realiteten er at fire av ti småbarnsmødre jobber redusert tid, mens en betydelig andel småbarnsfedre jobber mer enn 45 timer i uka (Kitterød 2005). Det norske arbeidsmarkedet sterkt kjønnsdelt, med en høy andel kvinner i offentlig sektor og en høy andel menn i privat sektor, noe som kan sies å berede grunnen for en ”likestilling light”-arbeidsdeling. Lange arbeidsdager er mer utbredt i typiske mannsyrker enn i typiske kvinneyrker, og typiske mannsyrker er som oftest bedre betalt (Abrahamsen 2002).

Turnusliv og familieliv

Nordisk forskning på kombinasjonen av turnus- og skiftarbeid og familieliv er ganske entydige i sine funn: arbeid utenfor normalarbeidsdagen har en negativ innvirkning på balansen mellom jobb og familie (Bråthen et al. 2011). Dette er blant annet målt som konfliktnivå mellom arbeid og familie, tilfredshet hos familien, konflikter knyttet til fritidsaktiviteter, samt tid til familien og egentid (ibid:12). Statens arbeidsmiljøinstitutt skriver i rapporten *Arbeidsforhold av betydning for helse* at skift- og turnusbasert arbeid påvirker familiens sosiale liv negativt:

”Folk som er ansatt på skift- og nattarbeid er hyppig ut av fase med samfunnet, og kan derfor stå overfor større vanskeligheter i sine sosiale liv fordi de fleste familier og deres sosiale aktiviteter arrangeres i forhold til dagorienterte rytmer i befolkningen.” (Statens arbeidsmiljøinstitutt 2004:22)

Kjønn ser ut til å spille en sentral rolle for hvordan balansen mellom skift- og turnusarbeid og familie oppleves (Kecklund et al. 2010:45). Kvinner, og spesielt mødre, mener skift- og turnusarbeid påvirker balansen negativt i større grad enn menn, noe som trolig henger sammen med at kvinner ser ut til å ta et større ansvar for familien enn det menn gjør (Bråthen et al. 2011:6, 12). Flere studier har påvist at kvinner med barn som jobber nattevakter har kortere og mer forstyrret søvn på dagen enn nattarbeidende kvinner uten barn (ibid). Man har også funnet at kvinner som arbeider turnus og skift har betydelig mindre egentid, eller fritid, enn menn med samme arbeidstidsordning, og da hovedsakelig på grunn av kvinners familieansvar generelt og omsorgsansvar spesielt. Samtidig viser flere studier at fedre som arbeider skift og turnus tilbringer mer tid med barna sine enn fedre med normalarbeidstid (Kecklund et al. 2010:45, Bråthen et al. 2011:12).

I Norge er det er flest menn som arbeider skift og flest kvinner som jobber turnus¹. Helse- og sosialsektoren er en typisk turnusnæring, og over åtte av ti som arbeider turnus i denne

---

¹ Skiftarbeid kjennetegnes ved at ordningen har faste arbeidslag som etter en viss rytme skifter mellom dagarbeid, kveldsarbeid og nattarbeid. Skiftarbeid benyttes i virksomheter med jevnt bemanningsbehov på alle skift, eksempelvis i mange produksjonsvirksomheter. Turnusarbeid benyttes når bemanningsbehovet varierer gjennom døgnet og uken. Ved turnusarbeid tilhører ikke arbeidstakeren noe fast arbeidslag og arbeidslagets antall og størrelse varierer avhengig av om det er dag, kveld eller natt. Turnus er typisk for institusjoner og virksomheter innen helsesektoren (NOU 2008: 17).

sektoren er kvinner. 55 prosent av disse kvinnene er under 40 år (Andersen et al. 2008:20). De aller fleste norske studiene som omhandler turnus i kombinasjon med familieliv fokuserer på omfang av arbeidstid, noe som har sammenheng med den høye andelen deltidsansatte i spesielt helse- og omsorgssektoren. Som sykepleier i Norge er det gode muligheter til å velge deltidsarbeid, samt at en betydelig andel sykepleiere arbeider ufrivillig deltid da de har problemer med å få en stilling som innebærer heltid. Litt under halvparten av norske sykepleiere jobber deltid, der to av ti gir den begrunnelsen at de ønsker å ha mer tid og overskudd til familien².

Bente Abrahamsen (2010) har sammenlignet bruken av deltid blant tre årskull sykepleiere som avsluttet utdanningen i henholdsvis 1977, 1992 og 2003. Resultatene viser at de aller fleste sykepleiere begynner yrkeskarrieren med heltidsarbeid. Overgangen fra heltid til deltid skjer gjerne i forbindelse med at kvinnene får omsorgsansvar for egne barn, et mønster som finner sted for alle tre kullene. Jo flere barn, jo vanligere er det å arbeide deltid (2010:12-13). Det yngste årskullet av sykepleiere skiller seg likevel klart fra de to eldste, fordi de arbeider langt mindre deltid (ibid:11). Omfanget av deltidsarbeid er halvert fra 1992-kullet til 2003-kullet. Mens halvparten av kvinnelige sykepleiere utdannet i 1977 og 1992 arbeidet deltid seks år etter at de hadde fullført utdanningen, gjelder dette 25 prosent av sykepleiere utdannet i 2003 (ibid). Abrahamsen mener resultatene gir grunnlag for å spørre om den mye omtalte deltidskulturen fortsatt er levende i sykepleieryrket, spesielt med tanke på at flertallet av unge sykepleiere med egne barn arbeider heltid. Det gjelder også de som er positive til deltidsarbeid (ibid:16). Hun mener en forklaring kan være at den økonomiske situasjonen til unge sykepleiere gir lite rom for å redusere arbeidstiden selv om de skulle ønske det. En annen forklaring kan være at kvinnene ønsker å ha muligheten til å redusere arbeidstiden, men at de holder det åpent om de skal arbeide deltid når de får barn (ibid).

En annen studie som undersøker forholdet mellom arbeidsliv og familieliv hos norske og finske sykepleiere finner at balansen påvirkes i liten grad av å redusere stillingen (Abrahamsen et al. 2012). Sykepleierne som jobber deltid oppgir at det er like slitsomt å kombinere arbeid og familieliv som sykepleierne som jobber heltid (2012:71). Forklaringen kan være at turnusbelastningen er ulikt fordelt mellom deltids- og heltidsstillinger, og at de

---

² Så mye som 45 prosent av norske sykepleiere arbeider deltid. I to av ti tilfeller der sykepleiere arbeider deltid handler det om ufrivillig deltid, altså at årsaken er manglende tilbud om heltidsstilling. Det er like mange (20 prosent) som oppgir omsorg for egne barn/andre pleietrengende som årsak til deltidsarbeid, mens 11 prosent av sykepleierne oppgir at arbeidet er for krevende og 9 prosent oppgir egen sykdom som årsak. (Arbeidskraftundersøkelsen 2010, Statistisk Sentralbyrå)

som jobber deltid oftere har en tyngre turnus med mange vakter utover de avtalte og dermed en uforutsigbar arbeidstid (ibid). Studien påviser at det er turnusarbeidet i seg selv som er den viktigste forklarende faktoren til konflikter som oppstår mellom arbeid og familie blant sykepleiere. Det som ser ut til å ha en positiv innvirkning på konfliktnivået mellom arbeid og familie er nemlig å skifte fra turnusarbeid til vanlig dagtidsarbeid (ibid).

Det disse studiene peker på er at det oppleves problematisk å kombinere turnusarbeid med familieliv. Sistnevnte studie viser at det er turnusarbeidet isolert sett, og ikke omfanget av det, som er av en avgjørende karakter for konflikten mellom jobb og familie. Det nevnte studier derimot ikke sier noe om er hvilke følelsesmessige utfordringer og balanseringer som kommer til uttrykk i denne konteksten og hvordan det håndteres. Kan denne turnusen si oss noe nytt om emosjonelle ambivalenser i skjæringspunktet mellom arbeid og familie?

Tilnærming og problemstilling

En viktig del av konteksten for min studie er at turnusarbeidet bidrar til at det tidvis oppstår en dissonans mellom hverdagsrytmen til kvinnene i uvalget og resten av familiens hverdagsrytme. Ett av spørsmålene i min oppgave er hva som oppleves viktig og meningsfullt for kvinnene å få til i familielivet i lys av denne dissonansen, og hvordan det kommer til uttrykk. Denne dissonansen kan sies å bidra til en refleksiv distanse hos kvinnene til huslige gjøremål, fordi hun må overlate ansvaret til han når hun er på jobb. Eva Magnusson (2006) setter i sin studie av nordiske par et likhetstegn mellom kvinners refleksive distanse til huslige gjøremål og likestilt arbeidsdeling. Hun bekrefter med andre ord Haavinds (1982) tese om at kvinner må gjennomskue sin egen følelsesmessige tilknytning til hverdagslige gjøremål for å endre på egen relative underordning. Når turnusen kan sies å bidra til en økt refleksiv distanse til hjemmets gjøremål, bidrar den da også til en mer likestilt arbeidsdeling i hjemmet?

En annen viktig del av konteksten er turnusarbeidet som tidsbindende faktor, både for han og henne. Hennes tid er bundet av turnusen siden hun må jobbe oppsatte vakter til ulike tider. Når hun jobber vakter utenfor normal arbeidstid, må han være hjemme med barna, og turnusen binder dermed også tiden hans i begrensede perioder. Mitt utvalg består i all hovedsak av fulltidsarbeidende sykepleiere, men ukentlig arbeidstid er også her noe lavere

enn normal arbeidsuke grunnet ubekvem og forskjøvet arbeidstid³. Turnusordningen, både den tredelte og den todelte, er organisert slik at man har fridager i uka før og etter helgevakter. Et spørsmål i oppgaven er dermed hvordan tidsbindingen oppleves og gir seg utslag, og hvilke balanseringsstrategier som her kommer til uttrykk.

Alle informantene i mitt utvalg har det til felles at de jobber turnus, og de fleste av dem tredelt turnus. Dette innebærer at de jobber hver tredje helg, samt kveldsvakter, nattevakter og dagvakter. Noen av informantene arbeider todelte turnus, som ikke innebærer nattevakter⁴. En slik arbeidstidsordning vil nødvendigvis føre til at partneren må ta en del aleneansvar for barnet/barna når mødrene er på jobb, i og med at mødrene også jobber utenfor åpningstidene til barnehage og skole/SFO. Man kan dermed tenke seg at hennes turnusarbeid fungerer som en motivasjonsfaktor for økt mannlig involvering og likestilt arbeidsdeling. Hvordan omsorgs- og ansvarsfordelingen kommer til uttrykk i denne konteksten, og hvordan kvinnene opplever hans og hennes ansvar i familien, er dermed et sentralt spørsmål i oppgaven.

Mine informanter har verken hjertet sitt helt i jobben eller helt i familien, men prøver å få til begge deler – hvordan kommer investeringer og utfordringer til uttrykk her? Og på hvilke måter bidrar turnusarbeidet til si noe om emosjonelle problematikker i skjæringspunktet mellom arbeid og familie? Hvordan forstås og håndteres dissonansen mellom hennes arbeidstid og familiens hverdagsrytme? Hvilke dynamikker oppstår i relasjonen mellom han og henne i lys av tidsbindingen?

Perspektivene, innfallsvinklene og spørsmålene i dette kapittelet kan sammenfattes til en problemstilling, med tre underspørsmål, som til sammen danner oppgavens utgangspunkt:

Hvordan opplever kvinnene i mitt utvalg å kombinere turnusarbeid med familieansvar?

- *Hvordan opplever informantene henholdsvis hans og hennes ansvar i familien?*
- *Hvilke emosjonelle investeringer og utfordringer forteller de om, og hvordan forstås og håndteres disse investeringene og utfordringene?*
- *Hvilke følelsesmessige balanseringer og balanseringsstrategier synliggjøres?*

---

³ Arbeidsmiljøloven slår fast at ukentlig arbeidstid for arbeidstakere som jobber turnus (sammenlignbart med helkontinuerlig skiftarbeid) ikke skal overstige 36 timer.

⁴ NOU 2008:17, 22

Teoretisk og metodisk tilnærming

Det empiriske materialet i oppgaven er basert på kvalitative dybdeintervjuer med ti kvinnelige sykepleiere. Alle jobber turnusbasert og har minst ett barn under seks år. Da jeg intervjuet dem var jeg ute etter deres fortellinger og fortolkninger av hverdagslivet. Når jeg snakker om fortellinger i min oppgave er det kvinnes fortolkninger av praksis og erfaring jeg refererer til. Oppgavens teoretiske rammeverk er inspirert av Bourdieus teori om tilpasning mellom habitus og praksisfelt, og er hovedsakelig bygget på kjønnteoretiske videreutviklinger av denne teorien. Her trekker jeg på Ulla-Britt Lilleaas' begrep *kroppslig beredskap for andre*, Helene Aarseths begreper *emosjonelle investeringer* og *meningen i feltet*, Lois McNays *refleksivitetstese* som tar utgangspunkt i en *mistilpasning* mellom felt og habitus. Et viktig poeng i oppgaven er nemlig at de emosjonelle investeringene i kvinnes fortellinger kan forstås som kjønnet, i form av kroppsliggjorte praksiser og tenkning, men også som et resultat av kjønn som refleksiv og generativ erfaringsverden. Andre begreper jeg trekker på er Hochschilds *taknemlighetsøkonomi* og *følelsesarbeid*, som er begreper jeg bruker for å forstå dynamikken som oppstår i relasjonen mellom han og henne.

2 Teoretiske perspektiver

I mine intervjuer finner jeg en dobbelthet og ambivalens i skjæringspunktet mellom arbeid og familie, som tydeliggjøres på særlige måter på grunn av turnusarbeidet. Dette skal jeg belyse gjennom perspektiver som ser kjønn som kroppsliggjorte praksiser, men som også åpner opp for en refleksiv bevissthet til disse praksisene uten at *meningen i feltet* forsvinner. Det teoretiske rammeverket i denne oppgaven er sentrert rundt Bourdieus teori om relasjonen mellom felt og habitus, og er hovedsakelig bygget på kjønnsteoretiske videreutviklinger av denne teorien. Ulla-Britt Lilleaas' (2003) hverdagsperspektiv på kroppen, og hennes begrep *kroppslig beredskap for andre*, gjør det mulig å kaste lys over en type vanemessig tenkning som kvinner tilegner seg gjennom kvinnelig praksis. Lois McNay (1999, 2004) knytter Bourdieus habitusbegrep til et fortolkende selv og åpner for å forstå kjønn som levd erfaring. For å gripe informantenes opplevelse av ambivalens i krysningen mellom jobb og familie, vil jeg benytte McNays (1999) bidrag til en utvidet refleksivitetstese, med utgangspunkt i mistilpasning mellom felt og habitus. I min analyse av relasjonen mellom han og henne i studien min, vil jeg ta utgangspunkt i Arlie Hochschilds perspektiv på følelser og forventninger i moderne parforhold, samt hennes gaveperspektiv på praktiske oppgaver i familien. Hennes begrep *takknemlighetsøkonomi* henspiller på en type gavelogikk i parforhold der de dagligdagse gjøremålene får mening i parrelasjonen ved å være del av en bekreftelsesøkonomi. Før jeg går løs på det teoretiske rammeverket vil jeg imidlertid redegjøre for perspektiver innenfor tidligere forskning jeg går i dialog med i min analyse.

Kjønn, kjærlighet og arbeidsdeling

Et sentralt bidrag i nordisk kjønnsforskning er Hanne Haavinds forståelse av den romantiske kjærligheten som uttrykk for et over- og underordningsforhold mellom kjønnene. På bakgrunn av en studie av småbarnsmødre og deres hverdagspraksiser fremsetter hun en tese om kvinners relative underordning. I artikkelen "Makt og kjærlighet i ekteskapet" (1982) skriver hun at det som tilsynelatende kan fremstå som personlige ønsker i virkeligheten er et uttrykk for et undertrykkelsesforhold (1982:148). Hun forstår arbeidsfordeling mellom kjønnene som et resultat av kjønnspekt og hierarkisk kjønnsorden heller enn samordning mellom partene i et parforhold. I et samfunn hvor likestilling er et uttalt ideal, og partene i et moderne parforhold i prinsippet innordner seg hverandre i like stor grad, er det i realiteten slik at

kvinnene innretter seg i større grad etter mennene enn omvendt (ibid:156-158). Haavinds poeng er at det er en kjønnspektideologi som styrer kvinners persepsjon av virkeligheten; hun har gått inn i det heteroseksuelle kjærlighetsparadigmet og kjærligheten får henne til å lure seg selv. Skulle hun stille krav til han om bidrag hjemme som han motsetter seg, resulterer det i en vakkende kjærlighetsopplevelse. Hun vil ikke at han skal gjøre det fordi hun maser, han vil ikke gjøre det fordi han ikke må. Haavind presenterer en tolkningsramme for forståelsen av arbeidsfordelingen i småbarnsfamilier, der personlige ønsker og det som er hensiktsmessig begrunner fordelingen heller enn at kjønn spiller en utslagsgivende rolle. Ved å basere seg på en slik tolkning kan kvinner dekke over, og legitimere, egen underordning og underkastelse (ibid).

Hanne Haavinds bidrag viser hvordan den strukturelle underordningen av kvinners status og bidrag til samfunnet som helhet får ringvirkninger i det personlige i form av et over- og underordningsforhold. Dette perspektivet ser en sammenheng mellom personlige frustrasjoner i familielivet og en strukturell hierarkisering av kvinners og menns arbeid i det moderne samfunnet (Haavind 1982). Dette gir seg utslag i kvinners og menns ulike prosjekter i og utenfor hjemmet. For kvinner er hverdagslivet og fellesskapet i familien et mål i seg selv, slik at hennes holdning og tilknytning til arbeidslivet blir av en mer fleksibel karakter. *Det* er ikke det viktigste hun gjør. På den måten kan hun innordne seg krav og gjøremål rettet mot familiefellesskapet. Samtidig er mennene orientert mot arbeidslivets krav, og blir dermed mer løselig forpliktet til hjemmet og familielivet. ”Hun kopler altså fast, mens han kopler løst til hverdagslivets omsorgsrutiner” (Haavind 2006:690). Konsekvensen av denne ordningen blir, i følge Haavind, at kvinners sosiale posisjon svekkes. Den eneste hun kan gjøre for å styrke egen posisjon og legge til rette for en bedre fordeling, er å unnlate å ta helhetsansvaret for familielivet. Implikasjonen av det er at hun samtidig vil rive ned eget byggverk, så lenge det hun egentlig vil er å styrke familiefellesskapet og omtanken innad i familien (ibid 1982:162).

Haavind mener at situasjonen bare kan endres om kvinner gjennomskuer sin egen følelsesmessige tilknytning til hverdagslivet i familien, en tilknytning som bidrar til at hennes hovedansvar for familielivet fremstår som en personlig preferanse. Ved heller å fokusere på hvem som gjør hva og det likeverdige aspektet ved arbeidsdelingen, kan kvinner bli mer klar over egen underordede posisjon. Denne tesen blir bekreftet i en nyere studie utført av Eva Magnusson (2006). Hun studerer nordiske par og deres arbeidsdeling, og finner at refleksiv distanse og likestilt arbeidsdeling går sammen. Det er de som reflekterer over kvinnens

særskilte tilknytning til huslige gjøremål, og som går inn i forhandlinger for å forandre på hvordan husarbeidet fordeles, som klarer å endre kjønnsarbeidsdelingen (2006:51-54). De som vektlegger fleksibilitet og familiens velbefinnende over likestilt praksis, reproduseres den kjønnede arbeidsdelingen (ibid:83–85). Med andre ord; er løsningen på ulikestilt arbeidsdeling i hjemmet at kvinner skyver sin opplevelse av lyst og mening til side, og søker en mer pragmatisk tilnærming til hverdagslivets gjøremål?

Helene Aarseth mener Haavinds forståelse av kjønnsrelasjonen og maktforholdet i moderne parforhold ikke åpner opp for å gripe endringsprosesser i kjønnsrelasjonen (Aarseth 2008c:81). Hun mener utfordringen med kjønnsmaktperspektivet er at strukturell over- og underordning brukes til å forklare handlinger på individnivå, som en motivasjon for den enkelte kvinne og mann i deres daglige prioriteringer og handlingsorienteringer. Hun påpeker at det ikke er over- og underordningen som er verken målet eller meningen i en kjønnsrelasjon, men at det derimot er et *resultat* av kjønnede livsprosjekter (ibid:84). Han deler ikke hennes investeringsvilje i hjemmet og i familielivet, men har et helt annet prosjekt, og har dermed ikke den samme ”sansen for spillet” som henne. Det er ikke fordi han er motivert av å overordne seg henne at han nedprioriterer huslige oppgaver, men fordi han finner andre ting mer meningsfylte (ibid). Og det er akkurat denne forbindelsen mellom arbeid, lyst og mening Aarseth ser på i sin studie av par der begge gjør karriere samtidig som de deler oppgavene i hjemmet likt (2008a, 2008b). For å gripe endringer i de kjønnede investeringslogikkene, et resultat av mer sammenfallende livsprosjekter som følge av samfunnsmessige endringer, mener Aarseth at Haavinds kjønnsmaktperspektiv kommer til kort (Aarseth 2008c:85-86). Dersom den mannlige involveringen i barna og i familielivet generelt reduseres til en fortelling om relativ over- og underordning, stenger det for andre forståelser av endringsprosesser og nye forståelser av betydningen som tillegges de oppgavene som tidligere inngikk i det kvinnelige familieansvaret (ibid:86). Aarseth taler for fortolkninger av menneskelig handling som i tillegg rommer individers ønsker om å skape meningssammenheng i sine livsprosjekt: ”Man må forstå hva det er folk drømmer om og strever med, og man må forstå hvorfor bestemte institusjonelle ordninger og materielle føringer ansporer akkurat disse drømmene og livsprosjektene” (ibid:87).

Haavind inntar et maktperspektiv som definerer kjønnskjærlighet som en følelsesmessig tilstand som legitimerer menns overordning og kvinners underordning (1982:148), og bidrar dermed til å påpeke at kjønnsarbeidsdelingen i familien er seigt strukturert. Aarseth taler for

et meningsperspektiv som åpner for å forstå menneskelig handling ut fra deres intensjonalitet, og som et forsøk på å skape en form for meningssammenheng (2008c:87), heller enn utelukkende som relasjonell makt- og arbeidsfordeling. Magnusson (2006) finner at de som ikke reflekterer over arbeidsfordelingen, men heller orienterer seg mot lysten og det behagelige, reproducerer en kjønnert arbeidsfordeling (2006:83-85).

Jeg vil forsøke å kombinere og å diskutere både meningsperspektivet og kjønnsmaktperspektivet i analysen. Felles utgangspunkt for min studie og Aarseths studie er at begge har et case som omhandler en form for destabilisering av tradisjonelle kjønnsnormer, som kan bidra til å synliggjøre hvor dypt kjønnsnormene sitter. En forutsetning for at kvinnene i mitt utvalg skal kunne jobbe turnus er at både hun og han er i stand til å ta et selvstendig ansvar på hjemmebane. En viktig del av konteksten er at turnusarbeidet til kvinnene i min studie synes å være en ytre motivasjon for likedeling hjemme, i form av at de blir presset ut av en tradisjonell praksis der de bare følger kroppsvanene. Spørsmålet er da om Magnussons, og Haavinds, tese om nødvendigheten av refleksiv distanse til familielivets gjøremål som kime til endring, gir gjenklang i mine informanternes hjemmeliv?

Habitus, feltkryssing og meningen i feltet

Som nevnt innledningsvis, er det teoretiske rammeverket i oppgaven bygd på Bourdieus habitusbegrep, og relasjonen mellom felt og habitus. Sosiale aktører er, i følge Bourdieu, utstyrt med ”en habitus som er innskrevet i kroppen gjennom tidligere erfaringer” (Bourdieu 1999:144). Habitus uttrykkes gjennom en følelse for hvilke praksiser og regler, både skrevne og uskrevne, som er gjeldende i feltet. Feltene er på sin side systemene av objektive relasjoner som strukturerer habitus. Feltet strukturerer habitus, som er de kroppsliggjorte disposisjonene i feltet, samtidig som relasjonen mellom felt og habitus også er en relasjon for kunnskap. Habitusen er med på å konstituere feltet som en forståelig verden ”der det finnes mening og verdier det er bryet verdt å investere energi i” (Bourdieu og Wacquant 1995:113). Vår umiddelbare forståelse av det som skjer i hverdagen har sammenheng med at habitus ikke bare er en kroppsliggjøring av feltets spilleregler, men også en foregripelse av feltets tendenser og handlemåter gjennom en praktisk sans: ”Når habitus går inn i ein relasjon med ei sosial verd som den er produktet av, så har habitus det som fisken i vatnet og verda blir oppfatta som noko som kjem av seg sjølv, som noko sjølvstøtt” (Bourdieu og Wacquant 1995:113).

Kroppslig beredskap

Med utgangspunkt i Bourdieus teori om habitus og kroppen som vane søker Ulla-Britt Lilleaas (2003) å overskride et skille mellom hode og kropp ved å se på kroppen som en helhet. I sin avhandling *Fra en kropp i ustand til kroppen i det moderne* inntar hun et hverdagsperspektiv på kroppen. Gjennom ulike prosjekter, der hun studerer kvinner, menn og par, undersøker hun hvilke kroppsvaner som skapes i hverdagen og konsekvensene av dem. I avhandlingen legger hun vekt på vanenes betydning for både kropp, kjønn og helse med den hensikt ”å gripe den levende og levde kroppen, med sine tankemønstre og vaner” (Lilleaas 2005:185). Følelsen for hvordan man forventes å handle i ulike situasjoner skaper hverdagsfilosofier, eller kroppsvaner, og det er her begrepet ”kroppslig beredskap for andre” kommer inn. Lilleaas mener kvinner utviser en større ansvarsfølelse for nære omgivelser enn det menn gjør, og at kroppslig beredskap for andre dermed er mer innarbeidet i en kvinnelig habitus enn i en mannlig (Lilleaas 2005:186). Kroppslig beredskap beskriver en på-vakt-situasjon som mange kvinner ser ut til å innta når de involveres i for mange gjøremål knyttet til ivaretagelsen av andres behov, både på et praktisk og et følelsesmessig plan (ibid 2003:42, 2005:191). Ansvar og plikt blir gjennom oppvekst og kjønns sosialisering *innskrevet* i kroppen som en kroppslig beredskap for andre, og kan resultere i at kroppen ikke får anledning til å hvile og hente seg inn. Begrepet refererer til at det ikke utelukkende er snakk om holdninger, men at det handler om kroppsliggjøring av strukturelle forhold: ”Begrepet kroppslig beredskap er en måte å gi den ansvars- og pliktfølelsen som mange feminister tidligere har pekt på, en kropp. Ansvarsetikk har ofte blitt framstilt som noe som foregår i kvinners hode, mens i dette perspektivet er ansvaret og pliktfølelsen også innskrevet i kroppen.” (Lilleaas 2005:191)

Det er den vanemessige tenkningen kvinner ser ut til å tilegne seg gjennom en kvinnelig praksis som er det sentrale her. Lilleaas mener praksisen ”kan være et uttrykk for at kvinner har en følelse av hva som gjelder i kjønnsfeltet” (2005:191). Hvorvidt man ser på hvile som en naturlig rettighet eller noe man ikke kan tillate seg er et eksempel på en vanemessig tenkning. Mange av kvinnene Lilleaas intervjuet kunne ikke hvile før de hadde gjort alt de skulle gjøre, mens mennene hun snakket med så på hvile som en rettighet de hadde (2003:221). Hvordan de yngre kvinnene i en av studiene til Lilleaas løste tidspresset i familien ved å redusere egen arbeidstid i familiens favør er et annet eksempel på kroppsliggjøringen av strukturelle forhold: ”De uskrevne reglene som sier at mødre bør ha

omsorgen for barna, og det at fedrene tjente mer, låste mange av parene fast i en ubevisst tenkning om at det var kvinnene som egnet seg best til å ha hovedansvaret for familiearbeidet” (Lilleaas 2005:192). Lilleaas peker på at mange kvinner kan ha lyst til å være i kroppslig beredskap for andre fordi de opplever det som meningsfullt. Så lenge kvinnene er klar over at de er og må være i beredskap for andre, samtidig som de lytter og tar hensyn til kroppens egne signaler, kan kroppslig beredskap for andre langt på vei anses å være en nødvendig ressurs. Det er når den kroppslige beredskapen inkorporeres som en vane, og kvinner ikke lengre har kontroll og kan se når grensa er nådd, at den kroppslige beredskapen er problematisk for kvinnekroppen (Lilleaas 2003:46-47). De kjønnsbestemte vanene kan oppleves som tunge å bryte ut av fordi ”det har blitt en måte å være i verden på”, og mange kvinner ser heller ingen grunn til å endre på dem. En forutsetning for endring vil nemlig være at man både bevisstgjøres og reflekterer over egen praksis, noe som er utfordrende nok i seg selv når det er snakk om kroppsliggjorte handlingsmåter. Å bryte med dype vaner vil også være ensbetydende med en følelse av ikke å være på riktig plass, med andre ord et brudd med posisjonen i det sosiale rommet og ”den praktiske sansen” (Lilleaas 2003:236, 2005:186,195-196). Lilleaas’ perspektiv er en inngang til å forstå kvinnenes investeringer i familien som kroppsliggjorte og kjønnede. Det jeg ser på i analysen er hva som skjer med hennes kroppsvaner og involvering når turnusen gjør at hun må overlate ansvaret til han i perioder, og hvordan det kommer til uttrykk.

Kjønn som situert erfaring

Lois McNay mener at Bourdieus teorier åpner opp for å koble enkeltindivers erfaringer med samfunnet på makronivå. Hun tar med dette fraspark i Bourdieus habitusbegrep og forsøker å knytte det til et fortolkende selv. For å gripe den dialektiske relasjonen mellom sosiale strukturer og subjektive representasjoner foreslår Bourdieu en fenomenologisk vinkling på det sosiale rommet (ibid:183). Agenters posisjonering i feltet er determinert av både distribuering av ressurser innenfor et gitt felt og av strukturelle relasjoner mellom felt og andre. Ved å skissere sosial posisjonering som posisjonering i *rommet* klargjøres den komplekse interaksjonen mellom symbolske og materielle maktrelasjoner, og mellom umiddelbar erfaring og usynlige strukturer (ibid:184). McNay argumenterer for at tilpasningen mellom felt og habitus ikke skjer helt mekanisk, men derimot forutsetter en aktiv orientering i feltet og et fortolkende selv (1999:101). På den måten forutsetter tilpasningen også aktørers subjektive representasjoner av feltet som meningsfullt. Det som oppleves som meningsfull

sosial handling er i så måte verken helt og holdent determinert eller helt og holdent fritt – habitus genererer en aktiv relasjon mellom subjektet og verden rundt (ibid:100). Forståelsen av kjønn som levd relasjon står i motsetning til en forståelse av kjønn som noe strukturelt og materielt formet. McNay argumenterer for at man gjennom å utvikle aktørenes handlingsrom innenfor Bourdieus teori om habitus kan belyse sammenhengen mellom materielle strukturer og individuell investering (ibid 2004:184). Bourdieus relasjonelle fenomenologi åpner, i følge McNay, for å forstå av kjønn som levd erfaring uten å måtte tilskrive det essensialistiske konnotasjoner (McNay 2004:183-184). Jeg vil, som Aarseth (2008a), bruke McNays forståelse av kjønn som levd erfaring som et inntak til å forstå hva informantene mine oppfatter som meningsfullt og ”bryet verdt å investere energi i” (Aarseth 2008a:45).

En ansats til refleksivitet

Når en sjelden gang kroppsliggjorte strukturer utfordres av nye sosiale strukturer, og det dermed oppstår en mistilpasning mellom habitus og felt, åpner Bourdieu for at det utløser en form for refleksivitet. Bourdieu tillegger disse refleksivitetsansatsene liten betydning i og med at de oppstår såpass sjeldent, men det er denne åpningen for refleksivitet som McNay tar tak i og forsøker å videreutvikle. I lys av det senmoderne samfunn mener McNay at det er grunn til å anta at disse situasjonene oppstår oftere, og at de i motsetning til å føre til meningstap ansporer nye former for mening og praksis. Istedenfor at meningen forsvinner når kroppsliggjorte meningsskjemaer møter nye strukturer, slik det antydes hos Bourdieu, åpner hun for at dette kan danne utgangspunkt for nye praksisorienteringer for å gjenopprette meningen i feltet (McNay 1999:107-108).

Det prerefleksive aspektet ved habitus gir et differensiert syn på befestete disposisjoner nedfelt i erfaringer. Selv om visse aspekter ved kjønnsrelasjoner er reforhandlet, har menn og kvinner dype, ofte ubevisste, handlingsorienteringer som ikke så lett kan omformes. Det som på ett nivå virker destabiliserende på kjønnsarrangementet kan på andre nivå ytterligere forskanse konvensjonelle handlingsmønstre (McNay 1999:103). McNay mener, som et eksempel, at kvinners inntreden i arbeidslivet ikke beviselig har frigjort kvinner fra emosjonelt ansvar i familien. I stedet har det gjort den kvinnelige individualiseringsprosessen mer kompleks ved at det senmoderne livsprosjektet ’living one’s own life’ kommer i en konfliktfylt relasjon til den konvensjonelle forventningen av ’being there for others’ (ibid). Hun mener kvinner som går inn i arbeidslivet etter å ha vært hjemme med barn kan oppleve

vanskeligheter fordi deres forventninger og disposisjoner, først og fremst konstituert gjennom de nødvendige behovene i familielivet, går dårlig sammen med de mer objektive kravene i arbeidslivet (1999:110). Samtidig kan denne dissonansen føre til en tydeliggjøring, eller økt bevissthet, rundt konstitutive strukturer, som igjen kan føre til gradvis endringsprosess (ibid:110-111). McNay vektlegger at konvensjonelle forestillinger om feminitet har blitt, og blir, utfordret, men mener at det handler mer om ”spenningen som ligger i forhandlinger om stadig mer konfliktfylte kvinneroller” enn det handler om at man blir ”eksponert for og identifiserer seg med et større utvalg av normer knyttet til feminitet” (ibid:111).

Helene Aarseth (2008a) videreutvikler den utvidede refleksivitetstesen til McNay, og introduserer begrepene *emosjonell investering* og *meningen i feltet* for å gripe ”en refleksiv endringsdynamikk som favner dype kjønnede motivasjoner” (Aarseth 2008a:33). Meningen i feltet sikter til habitus som en form for kroppsliggjort mening knyttet til et felt (ibid:45). Disse innfallsvinklene til refleksivitet og ambivalens som følge av forrykninger mellom felt og habitus, og innad i habitus, bruker jeg for å få tak i hva som skjer med *meningen i feltet* når det oppstår brudd, og for å belyse hvorfor kjønnede handlingsorienteringer vedvarer selv når de strukturelle betingelsene endres. Det er nemlig her ambivalensen ser ut til å ha sitt utspring.

Forrykning og følelser

En måte å forstå de følelsemessige implikasjonene ved en forrykning mellom felt og habitus på, er gjennom det Arlie Hochschild (2003) betegner som *følelsesarbeid*. Begrepet refererer til handlingen rettet mot å endre en følelse, i enten grad eller kvalitet. Hochschild understreker at følelsesarbeid refererer til innsatsen det ligger i å prøve, og ikke til utfallet, som både kan være vellykket eller mislykket (2003:94-95). Følelsesarbeid handler om at man er bevisst en diskrepans mellom hva man føler og hva man ønsker å føle, som igjen er påvirket av hva man mener man *bør* føle i en gitt situasjon. (ibid:96). Samfunnsnormer utgjør sosiale rammer for hva vi *bør* føle i gitte situasjoner, og som oftest blir følelsesarbeid gjenstand for vår bevissthet når situasjonen man befinner seg i ikke legitimerer de følelsene en har. Det Hochschild kaller ”følelsesregler” er styrende for hvordan vi ønsker å føle og kan beskrives som et sett av sosiale retningslinjer, som ofte ligger latente inntil en situasjon bidrar til at man blir dem bevisste (ibid:97). Hochschild skriver at alle mennesker har en tendens til å sammenligne og måle følelserfaringer med en ofte idealisert forventning. Det man *ønsker* å føle kan sies å

megle mellom de sosiale retningslinjene og det individuelle følelsesarbeidet. Mye av tiden lever vi med en viss dissonans mellom det man burde føle og det man ønsker å føle, og mellom det man ønsker å føle og det man prøver å føle (ibid:98). Følelsesregler reflekterer sosiale mønstre i samfunnet på den måten at noen regler er universelle mens andre er regler som bare vedkommer enkeltstående grupper. Disse reglene for følelseshåndtering ligger implisitt i enhver ideologisk holdning, og kan sies å være baksiden av ideologier (ibid:99).

Når Hochschild snakker om regler for rammeverket til en situasjon refererer hun til retningslinjer vi anser som definerende eller som vi tillegger mening i bestemte situasjoner. Hvordan vi velger å tolke en situasjon påvirker hva som er legitimt å føle, og dermed også vårt følelsesarbeid. I og med at ideologiske holdninger er bestemmende for rammeverket til en situasjon og følelsesarbeidet som medfølger, vil gamle følelsesregler bli erstattet av nye regler når en person endrer ideologisk holdning (2003:99). Hochschild eksemplifiserer dette ved å vise til hvordan den feministiske bevegelsen har brakt med seg et nytt sett av regler for rammen rundt arbeid og familie. Disse nye reglene har ført med seg at de samme prioriteringene og balanseringene i krysningen jobb og familie ideologisk sett appellerer til begge kjønn. Ideologisk sett vil det bety at det ikke er mer legitimt av menn å nedprioritere familien til fordel for jobben enn det er for kvinner (ibid). Dette bærer med seg føringer for hva du har rett til å føle i ulike situasjoner: "A woman can as legitimately as a man become angry (as opposed to disappointed) over abuses at work, since her heart is supposed to be in that work and she has the right to hope for advancement as much as a man would. Or a man has the right to feel angry at the loss of custody if he has shown himself the fitter parent" (ibid). Hochschild påpeker at en del av det som refereres som den psykologiske effekten av raske sosiale endringer i samfunnsmessige mønstre er endringer i relasjonen mellom følelsesregler og følelser, og uklarhet rundt hva som er gjeldende regler. Dette på grunn av konflikter og motsetninger mellom konkurrerende regler og mellom regler og følelser. Følelser er tatt ut av sine konvensjonelle sammenhenger uten helt å bli satt inn i nye (ibid:100).

Et takknemlig gavekretsløp?

Kjærligheten i et parforhold er, i følge Hochschild, uløselig knyttet til takknemligheten involvert i å motta noe som er ment som en gave, og ledsaget av et ønske om å gjengjelde

tjenesten (Hochschild 2003:105). Hun skriver at det daglige husarbeidet ofte kan føles som helt nøytrale og nødvendige gjøremål, men at disse gjøremålene også kan være en kime til personlig nærhet, og en følelse av at man enten mottar eller gir en gave (ibid:112). ”Economy of gratitude” (takknemlighetsøkonomi) er en beskrivelse av balansen mellom hva som oppfattes som gaver og hva som misoppfattes som gaver i et parforhold. (ibid:110-111). For at den ene parten skal anse den andres handling som en gave, må handlingen vurderes som noe ekstra og mer enn det som er normalt forventet. En rik takknemlighetsøkonomi er preget av det faktum at det som føles som en gave for giveren også føles som en gave for mottakeren. I en knapp takknemlighetsøkonomi mislykkes hver av partene både å gi hva den andre ønsker og å motta det som er ment som en gave (ibid:104-105). Hochschild fokuserer på hva en gave i emosjonell forstand er, og peker på det må være noe utover det vi vanligvis forventer. Hva det igjen er vil variere mellom kulturer og forandre seg gjennom tid – kulturelle og strukturelle endringer vil forskyve det som befester en persons følelse av hva som er en gave og ikke. Takknemlighetsøkonomien avhenger av etablerte normer og forventninger i samfunnet, og hvordan partene forstår og forholder seg til disse (ibid). Hochschild mener at menn og kvinner ofte vurderer hva som anses å være en gave gjennom kjønnede fortolkningsrammer, med det resultat at handlinger som av giver oppfattes som noe ekstra utover det som kan forventes, ikke forstås slik av mottaker. Når partene er samkjørte i sine kulturelle oppfatninger av hva som forventes av henholdsvis kvinner og menn har de også et felles utgangspunkt når de tolker og verdsetter hverandres bidrag. De evaluerer hverandres handlinger fra samme ståsted og er dermed i stand til å se det den andre gjør som en kjærlighetserklæring. For Hochschild er det en viktig forutsetning for en rik takknemlighetsøkonomi (ibid).

Jorun Solheim, Øystein Gullvåg Holter og Hanne Heen (1986) skriver om gavebyttet som ekteskapelig grunnmønster i sin studie av nordsjøpendlere og deres familier. En gave forstås her som personlig, frivillig og valgt, en motsats til plikt, og som et aspekt ved ens egen person: ”å gi en gave er å gi av seg selv” (1986:132). Gavens logikk blir i så måte tynn og sårbar, nettopp fordi den er knyttet til ens egen person. Å *gi* i nære relasjoner har dermed en tendens til å forvandle seg til plikt på den ene siden og betaling på den andre siden, fordi ingen av delene krever den samme personlige innlevelsen (ibid). Gaven må komme av seg selv, og ikke fordi man ber om den – ”må du be om det, er det ingenting verd” (ibid:135). Forskerne knytter denne gavelogikken til ”grensekryssing” av husarbeidet. Når mennene i

studien utfører såkalt ”kvinnearbeid” i sine hjemmeperioder, oppfattes det av begge parter som en gave til ektefellen (ibid:87). I denne gaven ligger det en implisitt anerkjennelse av kvinnenens ekstrainsats som mor og husmor når han er borte på jobb, og hennes behov for avlastning når han kommer hjem. Denne gaven er kjærkommen, men må være frivillig for ikke å miste sin verdi, og dersom gaven uteblir finner ikke anerkjennelsen sted (ibid). De ”gode” gavekretsløpene finner sted i de familiene der hun og han står for noenlunde sammenliknbare bidrag til familien, og der personlig nærvær og fravær dermed ikke er for ulikt fordelt (ibid:134). Disse familiene er stort sett familier der kvinnene er i jobb, og mannen går inn som ”total” omsorgsperson i sine hjemmeperioder (ibid).

Jeg benytter meg av takknemlighetsøkonomi og gavelogikk som perspektiv på dynamikken som oppstår i kjølvannet av ambivalensen. I likhet med studien av nordsjøpendlerne og deres familier, ser det ut til at tidsbindingen som følger av turnusarbeidet åpner opp for en bestemt form for gavekretsløp.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg skissert det teoretiske rammeverket for oppgaven, og redegjort for perspektiver og begreper fra tidligere forskning som jeg anvender i min analyse. Hanne Haavinds (1982) kjønnsmaktperspektiv åpner for å forstå arbeidsdelingen i familien som resultat av et over- og underordningsforhold som opprettholdes av kvinners følelsesmessige tilknytning til hverdagslivet. Det er ved å innta en mer pragmatisk innstilling til gjøremål knyttet til hjemmet at kvinner kan bli klar over, og endre, denne maktbalansen. Eva Magnusson (2006) finner i sin studie av nordiske par at refleksiv distanse og likestilt arbeidsdeling går sammen, og bekrefter således Haavinds tese. Helene Aarseth (2008a, 2008c) perspektiv åpner for å forstå kjønnede investeringer i familielivet motivert av mening heller enn av makt, og utvikler gjennom dette perspektivet begrepene *emosjonell investering* og *mening i feltet*. Ulla-Britt Lilleaas mener kvinner utviser en større ansvarsfølelse for nære omgivelser enn det menn gjør, og at *kroppslig beredskap for andre* er mer innarbeidet i en kvinnelig habitus enn i en mannlig. Hennes hverdagsperspektiv på kroppen gjør det mulig å forstå handlinger som resultat av vanemessig tenkning. Innfallsvinklene til refleksivitet og ambivalens som følge av forrykninger mellom felt og habitus, og innad i habitus, åpner for å få tak i hva som skjer med *meningen i feltet* når det oppstår mistilpasninger. En måte å forstå de følelsesmessige implikasjonene ved en forrykning mellom felt og habitus på, er gjennom

det Arlie Hochschild (2003) betegner som *følelsesarbeid*. Hochschilds *gaveperspektiv* på praktiske oppgaver i hjemmet, og perspektivet på *gavebyttet* som ekteskapeleg grunnmønster, danner et utgangspunkt for å forstå de emosjonelle balanseringene i familielivet.

3 Metode

Oppgavens empiriske materiale består av dybdeintervjuer med ti kvinnelige sykepleiere som alle jobber turnusbasert og har små barn. Det sentrale for meg er deres fortellinger om, og refleksjoner rundt, hverdagslivets utforming, og hvordan de opplever kombinasjonen av turnusarbeid og ansvar for små barn. I dette kapitlet gjør jeg rede for metodologiske avveininger gjort i utformingen av studien, samt den metodiske bakgrunnen for tolkningene i analysen. Jeg vil redegjøre for utvalgs-kriterier og rekruttering, før jeg går inn på valg av metode og hvordan selve intervjuundersøkelsen ble utført. Deretter vil jeg gjøre rede for hvordan jeg gikk frem da jeg analyserte datamaterialet, før jeg reflekterer rundt etiske problemstillinger og egen forskerrolle. Til slutt presenterer jeg en kort leserveiledning til analysekapitlene.

Utvalg og rekruttering

Jeg ønsket å studere kvinnelige sykepleiere som jobber fulltid og i to- eller tredelt turnus. Som nevnt i første kapittel, innebærer tredelt turnus vakter både dagtid, kveldstid, natt og helg, mens todelt turnus ikke innebærer nattevakter. I og med at turnusarbeid isolert sett oppleves mer konfliktfylt i kombinasjon med familieansvar enn dagarbeid, men at det kun er ubetydelige forskjeller mellom tredelt og todelt turnus (Abrahamsen et al. 2012), valgte jeg å konsentrere studien rundt turnusarbeid generelt, og ikke turnusordning spesielt. Utvalget består i hovedvekt av sykepleiere i tredelt turnus. Det andre utvalgs-kriteriet, at de skulle jobbe fulltid, var først og fremst viktig av den grunn at fulltidsarbeid i kombinasjon med små barn kan romme flere utfordringer knyttet til ”tidsklemme”-problematikken enn deltidsarbeid. De tilbringer rett og slett mer tid på jobb enn deltidsarbeidende, og dermed også mindre tid på familien. Det andre aspektet ved kriteriet om fulltidsarbeid er en antakelse om at det bereder grunnen for en mer likestilt arbeidsdeling i hjemmet.

Jeg valgte å sette to kriterier angjeldende informantenes familiesituasjon. Det første kriteriet var at kvinnene skulle være gift eller samboende; de skulle ha noen de delte ansvaret for hjem og familie med. Det andre kriteriet var at de skulle ha minst ett barn under seks år som gikk i barnehage, altså at de befant seg i småbarnsfasen. Det var i all hovedsak to grunner til at jeg valgte å sette kriteriet om at de skulle ha barn i denne aldersgruppen. For det første fordi

småbarnsfasen er en krevende fase, der konflikter mellom forpliktelser på hjemmebane og på jobb kan synes mer fremtredende enn når barna blir større og mer selvstendige.

Omsorgsbyrden i barnefamilier regnes som størst i denne fasen siden barn i aldersgruppen 0-5 år kan omtales som de mest omsorgstrengende (Vigran 2000), og tidssbruksstudier viser at kjønnsarbeidsdelingen i norske familier er mest markert i denne perioden (Kitterød 2005). Det var viktig for meg at erfaringer og tanker rundt henting og levering i barnehagen, legging, søvn og primære behov skulle være en del av informantenes fortellinger, og særlig i lys av hennes turnusordning. Samtidig eksisterer det ikke noe pliktig dagtilbud for barn under seks år slik at vurderinger knyttet til å ha barnet hjemme på fridager vil i så måte være mer aktuelle, og det var et tema jeg ønsket å åpne for i intervjuene. Den andre grunnen til at jeg satte dette kriteriet er av en ren emosjonell karakter. Som mor til små barn kan det tenkes at fravær fra barna, utover den tiden de er i barnehagen, kan være emosjonelt vanskelig. Fortsatt er det slik at mødre i større grad enn fedre binder seg til omsorgen for barna når de er små⁵. Hvordan opplever de det å dra på jobb på i helger, på kveldstid og i høytider når barna er små, og å overlate ansvaret til mannen i disse periodene?

Det er en stor andel sykepleiere som arbeider deltid, både frivillig og ufrivillig, slik at å finne noen som arbeider fulltid i kombinasjon med å ha små barn, som i tillegg skulle være interessert i å la seg intervju av en masterstudent, bød på enkelte utfordringer. Jeg bestemte meg derfor for å åpne opp for at de som arbeidet i mindre stillingsprosjenter også kunne inkluderes, men satte samtidig et krav om de måtte arbeide i minimum 75 % stilling. Det er likevel en hovedvekt av informanter som arbeider fulltid i utvalget – sju av informantene jobber full stilling og tre av dem jobber 75-80 % stilling. Selv om man går ned i stilling vil man fortsatt jobbe hver tredje helg og ha vakter på kveldstid (i tillegg til natt for de som jobber tredelt). Som jeg skriver i introduksjonen, viser studier at turnusbasert deltidsarbeid har relativt beskjeden effekt på konflikten mellom arbeid og familie når man sammenligner med turnusbasert fulltidsarbeid. Det som i større grad ser ut til å ha effekt, og da i positiv forstand, er å skifte fra turnusarbeid til vanlig dagtidsarbeid (Abrahamsen et al. 2012:71).

Et par av informantene mine innehar et fagansvar på sin avdeling, og en viss prosentandel av deres stilling innebærer dermed kontorarbeid og møtevirksomhet, samt at de har noe mindre kveldsarbeid enn vanlig turnus. Det var lettere for dem å la seg intervju av meg da det kunne

---

⁵ Jf. et "tospolet foreldreskap" (Ellingsæter 2006, Kitterød 2007)

gjøres i deres kontortid, og det var nok også noe av grunnen til at akkurat *de* var villige til å delta. Det er grunn til å reflektere over hva det kan ha å si for min studie, i og med at jeg i utgangspunktet var interessert i ”vanlige” sykepleiere i ordinær turnus. Jeg opplevde at de med fagansvar virket veldig tilfredse med kombinasjon av faglig arbeid og arbeid ute i avdelingen. Det kan handle mye om at deres stilling innebærer en mindre turnusbelastning enn de øvrige. Man kan tenke seg at færre kveldsvakter og mindre fysisk arbeid er gunstigere for balansen mellom jobb og familie enn full turnus. Det skal likevel sies at de opplever den samme belastningen som de andre når de arbeider ute i avdelingen, og at de arbeider hver tredje helg slik som de andre informantene. De utstrålte en høy grad av faglig selvtillit, men akkurat *det* gjaldt for flere av informantene i utvalget og var ikke særskilt for de med fagansvar.

Rekrutteringen av informantene var en tidkrevende prosess, mer enn forventet. I og med at jeg startet rekrutteringsprosessen med relativt strenge kriterier valgte jeg å kontakte Norsk Sykepleierforbund (NSF) i Oslo og Akershus. Det tikket inn fire eposter fra villige sykepleiere via denne kanalen, der en falt fra underveis. Sju av informantene er rekruttert gjennom bekjente, samt bekjente av bekjente, mens snøballmetoden sikret meg to informanter. Snøballmetoden, der personer som allerede inngår i prosjektet rekrutterer nye deltakere, ble benyttet på den måten at den som videreformidlet forespørselen enten ba interesserte om å kontakte meg eller ba om tillatelse til at jeg kunne kontakte dem. Det skal sies at jeg i tillegg fikk innpass på en avdeling ved et av sykehusene i Oslo gjennom en sykepleierkontakt, men mitt forsøk på å kontakte sykepleierne ved denne avdelingen ga skuffende nok ingen resultater.

Utvalget representerer kvinner som arbeider i helse- og sosialsektoren, hvor andelen kvinner er høy. Så mye som en tredjedel av sysselsatte kvinner jobber i denne sektoren (Rønning 2010). Utvalget består av ti kvinner som arbeider i 75-100 % stilling som sykepleiere i Oslo-området, har barn og mann/samboer. De er alle gift/samboer med fulltidsarbeidende menn med fleksibel arbeidstid (ikke skift eller turnus med andre ord). Til sammen har jeg intervjuet tolv sykepleiere, men jeg har valgt å utelukke to av dem da det viste seg at de både hadde en litt annen arbeidshverdag og en annen familiesituasjon enn de resterende. Disse to intervjuene inngår derfor ikke i studien og ble heller ikke transkribert.

Tabellen under gir en oversikt over informantene i utvalget:

Navn	Familiesituasjon	Arbeidssituasjon
Nina	Gift og tre barn (3, 7 og 13 år)	100 % stilling i tredelt turnus ved sykehus
Hege	Gift og tre barn (2, 4 og 7 år)	75 % stilling i tredelt turnus ved sykehus
Tale	Samboer og ett barn (1,5 år)	100 % stilling i tredelt turnus ved sykehus
Bjørg	Gift og to barn (1 og 3 år)	100 % stilling i tredelt turnus ved sykehus
Anne	Gift og to barn (2 og 5 år)	80 % stilling i tredelt turnus ved sykehus
Turid	Gift og ett barn (2 år), gravid med nummer to	100 % stilling i todelt turnus ved sykehus
Maren	Gift og to barn (2 og 6 år)	80 % stilling i todelt turnus ved sykehus
Freja	Samboer og to barn (1,5 og 3,5 år), gravid med nummer tre	100 % stilling i todelt turnus ved sykehjem (50 % sykemeldt ved intervju tidspunktet)
Ellen	Gift og ett barn (1,5 år)	100 % stilling i tredelt turnus ved sykehus
Marte	Samboer og to barn (1,5 og 3,5 år)	100 % stilling i tredelt turnus ved sykehus

Fortellinger om hverdagslivet

Den største forskningsmessige verdien av kvalitative intervjuer ligger i at det er en samtale mellom forsker og informant, og at forskeren dermed kan følge opp det som blir sagt og få en bredere forståelse av temaet (Widerberg 2001:16). Selv om deltakende observasjon kunne utvidet min forståelse av konteksten til fortellingene, var ikke det en hensiktsmessig tilnærming når jeg skulle ha tak i informantenes forståelser og de subjektive erfaringene. Et av kjennetegnene til den kvalitative intervjuformen er at den kan få frem aspekter informantene selv synes er viktige og relevante, formulert med egne ord, nettopp fordi det er

deres erfaringer som er det sentrale. Hva de valgte å vektlegge og hvordan de snakket om hverdagslivet, hva som ga mening for dem og hvilke refleksjoner de gjorde seg, var sentralt for meg i min tilnærming til feltet (Kvale og Brinkmann 2009).

Min interesse lå ikke i å finne ut av hvorvidt informantene var fornøyde eller ikke med å kombinere jobben med det å ha familie, eller i å søke svar på gitte spørsmål, men å oppnå en form for innsikt i informantenes hverdagspraksiser og deres forståelse av egen hverdag – og det er her styrken i den kvalitative intervjuformen ligger (Kvale og Brinkmann 2009:73-74,76). ”Intervjukunnskap produseres i en samtalerelasjon; den er kontekstuell, språklig, narrativ og pragmatisk” (ibid:37). Med intervjuene ønsket jeg å få fortellinger om hendelser, erfaringer og praksis. Elliot G. Mishler (1986) anser forskningsintervjuet som et sted hvor partnere møtes og snakker sammen, og gjennom samtalen skaper en felles mening. Mishler ser på fortellinger som en kilde til å få tak i mening og erfaring hos informanter: ”telling stories is one of the significant ways individuals construct and express meaning” (Mishler 1986:67). Min metodiske tilnærming er delvis inspirert av Hollway og Jeffersons (2000) narrative metode, som tar utgangspunkt i informantenes egne assosiasjoner. Hollway og Jefferson mener slike assosiasjoner kan gi forskeren ytterligere tilgang på personlig mening i informantenes fortellinger (2000:39). Fokus i deres narrative tilnærming er menneskene som forteller om sitt liv, og fortellingene i seg selv som et middel til å forstå et gitt tema:

”While stories are obviously not providing a transparent account through which we learn truths, story-telling stays closer to actual life-events than methods that elicit explanations” (Hollway og Jefferson 2000:32)

Hovedprinsippet bak denne narrative tilnærmingen er å stille åpne, men konkrete, spørsmål (Hollway og Jefferson 2000:34). Desto åpnere de konkrete spørsmålene er, desto større er muligheten for tilgang til informantens meningsrammer. Det åpner med andre for å få tak på meningen innenfor konteksten av informantens liv (ibid).

Livsformsintervju

Når jeg snakker om fortellinger i min oppgave sikter jeg til informantenes fortolkninger av praksis og erfaring. Min konkrete intervju tilnærming betegnes i metodelitteraturen som livsformsintervju (se bl.a. Haavind 2000), en intervjuform som søker å få tak i hverdagslivets hendelser. Det er de konkrete hendelsesforløpene, og hvordan de gir mening og inngår i en

daglig rutine, som står sentralt i livsformsintervjuet, og selve intervjuet er bygd opp rundt en bestemt dags kronologi (Andenæs 2000:294-295). Spørsmålene i livsformsintervjuet er åpne ("kan du fortelle om...") og samtidig konkrete (om en bestemt dag)⁶. Å ta utgangspunkt i en bestemt dag, og da gjerne gårsdagen, fungerer som et slags hjelpemiddel for å få samtalen til å dreie seg om konkrete episoder og handling heller enn typiske handlingsmønstre. Gjennom en slik måte å legge opp intervjuer på kan "taus" kunnskap om hverdagslige forhold gjøres eksplisitt, samtidig som man legger til rette for refleksjon rundt hverdagspraksiser og relasjonelle forhold. Strukturen i livsformsintervjuet formes av at informanten snakker med utgangspunkt i dagens forløp. Intervjuformen gir forskeren mulighet til å følge opp det som blir sagt med spørsmål og å anspore til refleksjon hos den som blir intervjuet (Haavind 2000:19, Andenæs 2000:294-295).

Hanne Haavind (1987) var den første til å bruke livsformsintervjuet, og en rekke andre har i senere tid benyttet seg av variasjoner av den (bl.a. Andenæs 1996), slik jeg har brukt en variasjon av den i mitt prosjekt. Hanne Haavind (1987) og Agnes Andenæs (1996) bruker livsformsintervjuet for å komme tettest på faktiske praksiser. Jeg benyttet meg av denne intervjuformen både for å få informantenes forståelser av egen hverdag og for å få fortellinger om konkrete episoder i hverdagslivets kontekst. Oppfølgende spørsmål knyttet til denne typen intervju er eksemplifisert i metodelitteraturen som "hvorfor skjer det på akkurat denne måten?", "er det sånn det pleier å være" og "hvordan har det blitt sånn?" (Andenæs 2000:294). I og med at jeg delvis lener meg på Hollway og Jeffersons narrative tilnærming, har jeg hatt få av disse "standardiserte" oppfølgingsspørsmålene. For å gripe det mer emosjonelle og det som bli tillagt mening, var det nødvendig for meg å la informantene fortelle uten at hver enkelthandling skulle opp til vurdering. Da var det mer interessant heller å følge opp de delene som virket å være viktige og meningsbærende for informantene.

Jeg hadde på forhånd bestemt meg for å sentrere livsformsintervjuet rundt en dag informantene hadde jobbet dagvakt, for å få med både arbeidsdagen og hjemmelivet i forkant og etterkant. Med mindre de selv under livsformsintervjuet fortalte om hvordan det er når de jobber kveldsvakter, helgevakter og når de har fri, ba jeg de fortelle litt om det enten etter livsformsintervjuet eller i forlengelsen av noe som ble fortalt underveis (dette for å få en flyt i intervjuet).

---

⁶ Se vedlegg 1 for intervju spørsmål.

Da jeg uformet intervjuguiden og gjennomførte intervjuene var jeg mest opptatt av forholdet mellom familieliv og arbeidsliv, og særlig forholdet mellom profesjonell omsorg i jobbsammenheng og privat omsorg i familiesammenheng. Fokus lå på emosjonelle kapasiteter, overføring og prioriteringer i krysningen mellom disse to sfærene. Dette fokuset var også sentralt da jeg startet analysearbeidet, men etter hvert kom jeg på sporet av noen dypere problematikker og en gjennomgående dobbelthet i fortellingene om familielivet som jeg ønsket å forfølge. At jeg i utgangspunktet uformet intervjuene med sikte på å få tak på hvordan familielivet og arbeidssituasjonen har betydning for hverandre, innebærer at fortellingene om familielivet er en del av en fortelling om nettopp dette forholdet mellom familieliv og arbeidsliv. Jeg fikk rike beskrivelser av familielivet i denne konteksten, men det virket samtidig enklere for informantene å fortelle om enkeltepisoder som hadde utspilt seg på jobb enn å fortelle om helt konkrete episoder fra hjemmesfæren. Så godt som alle informantene poengterte at ingen arbeidsdager er like og at det alltid skjer ting på jobb man ikke er forberedt på, og disse tingene kan det være lettere både å huske og å fortelle om enn det som skjer familielivet. En annen grunn kan være at de antok at jeg hadde mer bruk for detaljrike beskrivelser av arbeidshverdagen enn av familiehverdagen, i og med at jeg hadde fortalt at jeg selv har barn, men ingen særlig kjennskap til sykepleierket. Det kan også handle om at det rett og slett kan være vanskeligere å beskrive detaljert det helt nære, som det familielivet er, enn det man har mer emosjonell avstand til. Men, som jeg ser det, er det nettopp på grunn av den emosjonelle nærheten at de mer subtile og følelsesmessige problematikken kommer til uttrykk i fortellingene om familielivet.

Mitt utgangspunkt, som var å undersøke arbeid/familie-forholdet, bidro til at ”overgangene” og ”krysningene” mellom familiesfære og arbeidssfære ble en viktig del av fortellingene og dermed detaljert beskrevet. Disse ”overgangene” viste seg å bli en betydningsfull del av analysen, noe jeg ikke ville fått beskrevet om jeg utelukkende hadde konsentrert meg om familielivet heller enn forholdet mellom arbeid og familie. Agnes Andenæs (2000) vektlegger også verdien i å dvele ved overganger fra en situasjon til en annen ved bruk av livsformsintervjuet, ”fordi overganger ofte er omfattet med særlig omtanke” (2000:294), men når hun snakker om overganger er det begrenset til overganger mellom situasjoner innenfor hjemmelivets sfære. I min studie åpnet livsformsintervjuets struktur for konkrete beskrivelser, både hjemme og på jobb, og det ville ikke fungert like godt om bare deler av dagen de skulle fortelle om. Her skiller min bruk av livsformsintervjuet seg fra Hanne Havvinds og Agnes

Andenæs' bruk, der de konsentrerer livsformsintervjuet utelukkende rundt dagliglivet hjemme (se Haavind 1987, Andenæs 1996). Hadde jeg valgt å gjøre det samme, ville ambivalensen og de doble følelsene i skjæringspunktet mellom jobb og familie vært mindre tydelige enn det som fremkommer i mitt materiale.

Intervjusituasjonen

Helt innledningsvis under intervjuene, rett etter at jeg hadde snakket litt om prosjektets formål og gjennomføringen av selve intervjuet, ba jeg informantene fortelle om jobben sin og avdelingen de jobbet ved. Jeg opplevde det som hensiktsmessig å starte intervjuet med et åpent, men konkret, spørsmål om arbeidsstedet, tenkt som et ”oppvarmingsspørsmål”, heller enn å starte rett på livsformsintervjuet. Det ga både informantene og meg selv en myk start, samt at det ga meg en bakgrunn for det videre intervjuet. Informantene ble i inngangen til livsformsintervjet oppfordret til å fortelle så detaljert og konkret som mulig om dagen i forveien (sekundært sist dag de jobbet dagvakt), fra de stod opp om morgenen til de la seg om kvelden. I enkelte intervjusituasjoner viste seg imidlertid å være utfordrende å få informanten til å beskrive en spesifikk dag uten at det gled over i en fortelling om en typisk dag. Jeg var ikke komfortabel med å korrigere dem underveis når det skjedde, i alle fall ikke under de første intervjuene, men når jeg hadde gjort noen intervjuer ble jeg mer sikker på hvordan jeg skulle formulere oppfølgingsspørsmål for å hjelpe dem med å holde fast i den bestemte dagen som kontekst for fortellingen. Et par av informantene hadde heller ikke vært på jobb dagen før intervjuet, og i og med at det var viktig for meg å få med kombinasjonen av jobb og familie endte vi i disse tilfellene opp med at de fortalte om den dagen de sist jobbet dagvakt. Jeg brukte likevel livsformsintervjuets struktur for å få informantene til å fortelle så konkret og detaljert som mulig. Selv når utgangspunktet ikke var så nært i tid som gårsdagen, fikk jeg rike beskrivelser og refleksjoner knyttet til en dags hendelsesforløp, som igjen ga grunnlag for en forståelse av informantenes hverdag.

Alle intervjuene ble, med informantenes tillatelse, tatt opp på lydbånd og i ettertid transkribert. Ikke alle intervjuene er transkriberte i sin helhet, først og fremst av tidsmessige årsaker, men alle intervjuene er hørt gjennom og det er heller ikke mye som er utelatt i transkripsjonene. Det som er utelatt i intervjuene som ikke er transkriberte i sin helhet er beskrivelsene av dagen på jobb, noe som henger sammen med valget om å konsentrere analysen om familielivet og overgangene mellom jobb og familie.

Jeg lot informantene selv velge tid og sted for intervjuene, og det er derfor variasjoner i hvor intervjuene har funnet sted. Sykepleierne med fagansvar på avdelingen valgte å invitere meg til avdelingen for gjennomføringen av intervjuet. Fordelen med det var at jeg fikk et inntrykk av arbeidsstedet deres og at de var fullstendig på "hjemmebane" i intervjusituasjonen, samt at intervjuene ble gjennomført i rolige lokaler (møterom eller kontor). To av intervjuene fant sted på universitetet, også der i rolige lokaler, men da følte jeg i større grad at jeg oppholdt dem siden de kom dit jeg var. Likevel er det de to intervjuene som varte lengst, noe som selvfølgelig kan være tilfeldig, men det kan også handle om informantene ikke følte seg ansvarlig for rammen rundt intervjuet og dermed slappet mer av. Ett av intervjuene ble gjennomført hjemme hos informanten, mens de resterende fant sted på en kafé i nærheten av der de bodde eller der de arbeidet. Den store ulempen ved å gjennomføre intervjuene på en kafé var at det resulterte i dårlig kvalitet på lydbåndet på grunn av bakgrunnsstøy. Dette gjorde transkriberingen til en mer utfordrende jobb enn i de tilfellene der intervjuene hadde funnet sted i rolige omgivelser. Jeg hadde gjort det klart for informantene at jeg gjerne kom hjem til dem for å gjøre intervjuet, så når de likevel valgte å møtes på en kafé måtte jeg respektere det og heller ta jobben det innebar i ettertid. Fordelen var at vi møttes på nøytral grunn, helt løsrevet fra både jobb og hjem, og det bidro nok til at ingen av oss følte oss direkte ansvarlig for omgivelsene rundt oss. Alle intervjuene tok én til to timer.

Analyseprosessen

Analysen av datamaterialet har vært preget en empirinær tilnæringsmåte, hvor jeg jobbet tett med interessante perspektiv på fortellingen og deretter knyttet det til teori. Fordelen med en slik tilnærming er at den tillater nøye utforskning av materialet istedenfor at teoriene blir "plassert" på informantene (Widerberg 2001:127). Jeg kjenner meg igjen når Widerberg (2001) skriver at man som forsker hele tiden skaper seg et bilde av de aktuelle personene, temaet og hva det kan handle om, et bilde som revideres, får mer innhold og nye eller skarpere konturer underveis (2001:130). Analysen begynte på et tidlig tidspunkt, og det blir dermed ikke noe naturlig skille mellom intervjufase og analysefase. Denne tankevirksomheten startet allerede etter første intervju, og etter hvert som jeg gjorde flere intervju og transkriberte dem dannet jeg meg et helhetsbilde som jeg i første rekke skrev ned og presenterte for seminargruppen. Helhetsbildet som jeg presenterte var basert på det jeg på det tidspunktet anså som et slags hovedmønster i materialet. Underveis i analyseprosessen har det fungert mest som en disposisjon eller bakgrunnskisse, som jeg ikke har forholdt meg

slavisk til, men som jeg har hatt i tankene underveis i analysearbeidet. I og med at jeg på dette tidspunktet hadde planlagt å se på forholdet mellom jobb og familie i sin helhet, inneholdt skissen temaer og funn jeg ikke har forfulgt videre i analysen. Men nettopp fordi jeg laget denne skissen kom jeg på sporet av det som ”lugget litt” i fortellingene, og som også er det jeg forfølger i analysen. Det har ikke gjort analysearbeidet enkelt, fordi det som ”lugger” ofte er subtilt og emosjonelt, og dermed vanskelig å få helt grep om og tak på. Ambivalensen i fortellingene er gjennomgripende, og det opplevdes vanskelig å skille ut i temaer og kapitler. Ved hjelp av skissen over helhetsbilde identifiserte jeg to motstridende fortellinger i datamaterialet som analysen er bygget på. Neste steg i analyseprosessen bestod av å gå gjennom hver enkel intervjuutskrift og markere temaer med utgangspunkt i de to fortellingene. Her valgte jeg en empirinær tilnæringsmåte, der jeg hentet temaene fra det empiriske materialet (Widerberg 2001:126-127). Kodingen ble et verktøy for systematisering av materialet, og en måte å bli bedre kjent med fortellingene på.

Jeg har gjennom hele prosessen vekslet mellom empiri, teori og tidligere forskning. Jeg gikk i dialog med tidligere forskning for å belyse og diskutere mine egne funn, og tok i bruk teoretiske perspektiver for å belyse funn og forståelser i analysen. Ingen av fasene i analyseprosessen har vært totalt teorifrie, men det var først i etterkant av det begynnende analysearbeidet at det mer eksplisitt handlet om å se funnene i lys av teoretiske perspektiver. Jeg gikk til stadighet tilbake til datamaterialet mitt for å underbygge og støtte forståelser i analysen.

Nærhet og distanse

Informantenes familiesituasjon har isolert sett ganske mange fellestrekk med min egen familiesituasjon. Jeg har selv mann og to barn, der ett av dem er i barnehagealder og en i skolealder. Dette var noe jeg var åpen om under intervjuene, og noe jeg opplevde at hadde en positiv innvirkning på relasjonen. I og med at jeg hadde relativ liten kjennskap til sykepleieryrket, noe jeg presiserte for å understreke et ønske om detaljerte beskrivelser og forklaringer av arbeidshverdagen, var det veldig betryggende å ha noe til felles. Randi Wærdahl (2010) skriver om å danne et grunnlag for likhet med sine informanter da hun studerte raske endringer i betingelser for barndom, med Beijing som felt. Hun hadde selv et barn i samme aldersgruppe som sine informanter, noe spesielt mødrene hun intervjuet responderte på ved å spille på et felles erfaringsgrunnlag i fortellingene sine (Wærdahl

2010:242-244). Wærdahl skriver at en av farene ved å spille på likhet og nærhet til den andre ligger i overidentifisering. Ved å si ”du vet hvordan det er” gjør man all forklaring unødvendig, og hvis forskeren ”nikker samtykkende har [han/hun] vært med på å gjøre forklaringene overflødige. I resultat er det ingen [...] som riktig vet hva den andre mener eller tror” (ibid:243). Jeg opplevde noe lignende når jeg intervjuet Anne, som har to barn, og vi snakket om å føle seg sliten og utkjørt. Hun snakker litt om at hun føler at hun egentlig lever et litt for travelt liv, før hun sier: ”Føler jo litt på alle de kravene, jeg gjør jo det”. Noe hun nok tenkte at jeg, som mor til to barn og masterstudent, kunne kjenne meg igjen i. Og jeg gjør jo det, men om vi føler det samme rundt de samme kravene er jo slettes ikke sikkert. I tillegg blir dataene diffuse fordi jeg ikke har en knagg å henge utsagnet på, i og med at mine følelser ikke inngår i materialet. Der og da nikket jeg anerkjennende og forståelsesfullt, men i etterkant tenker jeg burde bedt henne utdype. Som oftest opplevde jeg likevel det felles erfaringsgrunnlaget som fruktbart, delvis fordi jeg kunne følge opp hendelsesbeskrivelser med spørsmål med utgangspunkt i egne erfaringer. For eksempel da Hege på et tidligere tidspunkt under intervjuet hadde fortalt at barna hadde sett på barne-tv på morgenen før de hadde gått hjemmefra:

- For å gå tilbake til dette med barne-tv om morgenen. Mine barn får nemlig også se barne-tv på morgenen enkelte ganger, men da er det ikke særlig populært når tven må skrur av.

- Det er sant. Og det... det er derfor jeg ikke... altså, vi har en konflikt da, mannen min og jeg, akkurat på de tv-greiene. Han synes det er utrolig deilig å sette de foran tven, for da sitter de stille. Men, det som jeg merker, er at det er vanskelig å skru av. De ”må bare se litt til” og sånn, og i det man til slutt klarer å skru av, så begynner de... da skal de gjøre så mye som de ikke har rukket å gjøre. Jeg synes egentlig det bare er tull med den tven, så i dag... i dag har jeg hatt de alene, han er bortreist nå... så da har jeg ikke på tv, for da syns jeg at de har mer fokus liksom, på det å spise og kle på seg, og at vi kan snakke litt sammen, så går vi. Så jeg synes den tven er en uting, men de sitter jo der stille når det... så jeg får gredd håret og... men det er når man skrur av at det er sånn... de skulle gjerne sett litt til, og de er også litt sånn da... litt vanskelig å finne konsentrasjonen da, synes jeg.

Her ble mine egne erfaringer rundt barne-tv om morgenen en ansats til beskrivelser og refleksjoner på et mer emosjonelt plan hos Hege. Dette var en ”strategi” jeg utelukkende benyttet meg av når jeg opplevde det riktig med tanke på hva det ble snakket om. Av etiske hensyn unngikk jeg slike erfaringsbaserte oppfølgings spørsmål når jeg opplevde at vi var inne på noe som lå litt dypere og var mer emosjonelt for informantene.

Jeg startet ut med lite kunnskap om hvordan kombinasjonen av turnusarbeid og familieliv oppleves og håndteres. Etter intervjuene satt jeg igjen med en forståelse av hvordan mine informanter opplever og erfarer det. I forlengelsen av dette fikk jeg i sluttfasen av oppgaveskrivingen en følelse av at min egen situasjon hadde likhetstrekk med situasjonen til informantene. Jeg jobbet lange dager på lesesalen og overlot mye av ansvaret for barna og øvrig ”familieforvaltning” til mannen min. Jeg ble dermed litt avskåret fra hverdagsrutinene, noe som bidro til at jeg så meg selv i informantene mine og at jeg skjønnte mer av hva de strever med. Det igjen åpnet for fruktbar refleksjon og tankevirksomhet i analyseprosessen, men ikke minst for at jeg måtte være oppmerksom på at min situasjon ikke skulle analyseres.

Etiske refleksjoner

Som mye av metodelitteraturen tydelig påpeker, er kvalitativ forskning, og særlig dybdeintervjuer, ”gjennomsyret av etiske problemer” (Kvale og Brinkmann 2010:35), nettopp fordi kunnskapen skapes i relasjonen mellom forsker og informant. Ansvaret man som forsker har for å legge til rette for at den som blir intervjuet føler seg trygg nok til å snakke fritt, uten at det krysser grensen til det utleverende, er avgjørende. Å finne denne balansegangen kan være vanskelig, men er nødvendig av etiske hensyn (ibid 35-36). Jeg ønsket å unngå at informantene fortalte om ting de i ettertid ville føle det ubehagelig at de hadde snakket om. Det var heller hva de valgte å snakke om og vektlegge, og hvordan de snakket om det, som var mitt interessefelt. Et resultat av at denne typen forskningsintervju på sett og vis kan betegnes som en form for refleksiv prosess, der informantene blir bedt om å reflektere rundt og å tolke sine egne erfaringer, var at et par av informantene så ut til å oppnå en større selvinnsett underveis i intervjuene. Dette er først og fremst et gode, men kan noen ganger også oppleves ubehagelig. Selv om det ikke handlet om sensitive opplysninger, syntes denne innsikten for noen å virke litt forstyrrende, og de fikk et behov for å komme mine eventuelle antakelser i forkjøpet. Et eksempel:

- Kan du fortelle meg litt om hva du gjør når du har fri?

- I det siste har jeg liksom trent da, står opp tidlig for å trene. Eller så er det... noen ganger så bare sover jeg til klokka er tolv liksom, og så bare... tar det med ro. Og så gjerne vasker jeg huset, eller leiligheta, da. [...]

- Vasker han noen gang leiligheten?

- Hmm... nei (ler). Du synes sikkert det er sånn old... ”back to the old times”, liksom.

Dette bidrar til at informanten får et behov for nærmest å forsvare hvorfor det bare er hun som vasker leiligheten, og ikke han. Vi kommer dermed inn på et spor der hun føler hun må forklare i detalj arbeidsfordelingen mellom dem, og der mitt umiddelbare behov blir å dempe hennes ønske om å rettferdiggjøre fordelingen. Resten av intervjuet fikk jeg en følelse av at informanten ikke følte seg like fri til å snakke om hvordan hun og han ordnet ting mellom seg, men det kan også ha sammenheng med at hun tenkte at detaljforklaringen dekket det meste.

Før jeg startet intervjuprosessen utformet jeg et informasjonsbrev om prosjektets formål og hva deltakelse innebar⁷ som ble sendt til alle aktuelle informanter og ”døråpnere”. Jeg spurte alltid før intervjuene om informantene hadde lest dette brevet, og tok en rask gjennomgang når jeg følte det var behov for det. Etter endt intervju åpnet jeg for spørsmål vedrørende oppgaven og deltakelse i prosjektet. På den måten la jeg til rette for at de eventuelt kunne få bekreftet at det de akkurat hadde fortalt ble behandlet konfidensielt. Alle informantene er anonymiserte i oppgaven. Dette gjelder både direkte identifiserende opplysninger, som navn og arbeidssted, og indirekte identifiserende opplysninger, som navn på familiemedlemmer, bosted og andre aktuelle stedsnavn som ble nevnt. Informantene er gitt fiktive navn og deres reelle navn er ikke registrert noe sted. I de tilfellene samboer/ektefelle og barn er nevnt ved navn under intervjuene, er disse også gitt fiktive navn i intervjuutskriftene.

Det er også knyttet et etisk ansvar til fremstillingen av funnene. I analysen har jeg lagt vekt på å ligge så nær informantenes fortellinger som mulig, blant annet ved å gjengi sitater i sin helhet eller i parafasert form. Det jeg skriver skal være gjenkjennbart for informantene, men det skal også forankres i en faglig kontekst (Thagaard 2003:199). Det har med andre ord vært viktig for meg å markere tydelige skillelinjer mellom mine forståelser, faglige perspektiver og presentasjon av informantenes egne forståelser (ibid:189).

Leserveiledning til analysekapitlene

I kapittel fire ser jeg på informantenes beretninger om investering og involvering i familielivet. Her beskriver jeg det de snakker på bakgrunn av, som er utgangspunktet for de følelsesmessige balanseringene og emosjonelle problematikene. I kapittel fem handler det om turnusen som kime til misnøye og doble følelser, som bunner i ulike standarder for han og henne. Misnøyen manifesterer seg som en gjennomgående ambivalens i informantenes

---

⁷ Se vedlegg 2.

fortellinger. I kapittel seks tar jeg for meg det relasjonelle aspektet ved ambivalensen, hvilke dynamikker som oppstår og de emosjonelle balanseringene i familien.

4 Omsorg og ansvar i familien

Innledning

I dette kapittelet skal jeg se nærmere på kvinnenens beretninger om investering og involvering i familielivet. Hvordan forteller hun om fordelingen av oppgave- og omsorgsansvar i familien? Hva er viktig for henne i familielivet, og hvilke betydninger tillegger hun sitt eget og hans ansvar? Fortellingen i dette kapittelet handler om involverte og flinke fedre som tar sin del av arbeidsoppgavene i hjemmet. Kvinnene knytter fedrenes involvering direkte til eget turnusarbeid. Når hun er på jobb, er det far som steller hjemme, og dermed opparbeider han seg kompetanse på hjemmebane. Fortellingen handler også om ulikt helhetsansvar og om kvinnenens behov for å ha et visst overblikk. På bakgrunn av dette argumenterer jeg for at informantenes fortellinger refererer til ”likestilling light” som implisitt norm.

”Nesten alenepappa”

Det er liten tvil om at kvinnenens arbeidstid, som innebærer vakter til alle døgnets tider, legger sterke føringer for familielivet og hvordan hverdagen organiseres i disse familiene.

Turnusordningen innbefatter både dagvakter og kveldsvakter, helgevakter hver tredje helg, samt nattevakter for de som jobber tredelt turnus. Familien, og spesielt partneren, må i stor grad innrette seg og planlegge etter hennes arbeidsplan, og er dermed ”avhengige av at han er veldig fleksibel”. Nina understreker det ved å si: ”alt hos oss er min arbeidsplan, ikke sant, min jobb kommer først, så kan alt annet skje etter det.” Mannens generelle fleksibilitet er noe informantene gjennomgående vektlegger som et grunnleggende premiss for at hun i det hele tatt kan kombinere turnusbasert arbeid med å ha små barn. Det er mannens fleksibilitet i jobben som bidrar til at familielogistikken går opp når hun har så fastlåste arbeidstider. Marte snakker om at det er ”en positiv ting at han [mannen] kan flekse littegrann mer” enn det hun kan siden hun ikke har ”muligheten til det i det hele tatt”. Maren spøker om at mannen ”må holde seg i staten”, og aldri finne på å gå inn i det private næringslivet selv om det er bedre betalt, fordi de er helt avhengige av hans fleksible binding til jobben. Hun forteller om ordningen de har når hun skal på kveldsvakt, som har kommet til fordi hun er den som kjører bil av de to, men som også understreker hans fleksibilitet. Ordningen innebærer at hun henter den yngste datteren i barnehagen, som ligger i nærheten av sykehuset hun jobber ved, og

kjører henne hjem til mannen, som kommer hjem fra jobb klokken to disse dagene. Egentlig kan man si at dette eksempelet øyensynlig sier noe om hvor fleksibel *hun* er, men poenget er at Maren forteller om det som om *han* er den fleksible.

Hans fleksibilitet fremstilles som et tiltrengt gode, hennes turnusarbeid som et påkrevet onde, om enn ikke udelt. Fortellingen om likestilt arbeidsdeling dreier seg nemlig også om turnusarbeidet som medvirkende til mennenes store grad av involvering i familielivet, og til at de står relativt likt med tanke på omsorg for barna og drifting av familielivet. For Nina handler det om at hun og mannen ”er et team på en måte som skal få det til å gå i hop”. Hun har jobbet turnus i nesten tolv år og mener det har hatt positive utslag på hans involvering i familien og kompetanse på hjemmebane:

Jeg har jobbet turnus siden hun eldste vår var ett eller to år. Da begynte jeg å jobbe turnus, som student. Da tok jeg helgevakter og sånn. Så de to har liksom hele tiden vært veldig... han har alltid vært veldig involvert i barna. Så han tar liksom sin del. Jeg har liksom aldri sydd noen puter under armene på han [...].

Anne mener at den store fordelene med å jobbe ”sånn som jeg gjør” er at barna ”også får et veldig nært forhold til pappaen sin. Han må ”ta de alene ganske mye når jeg er på kveldsvakt og jobber helger, så han er jo vant til på en måte å ha de alene da”. Det bidrar til at barna ”blir mer fleksible også”: ”det blir ikke bare ’mamma, mamma’ for alle penga, det blir liksom like mye ’pappa, pappa’”. Dette samværet med barna, som tilsynelatende kommer av at hun jobber turnus, er noe flere av kvinnene fremhever verdien av. Tale velger å gå så langt som å si at på grunn hennes turnusarbeid kan samboeren nesten regnes som å være ”en alenepappa” for den halvannet år gamle datteren deres. Han ”vier masse tid til henne” når han er alene om ansvaret og ”leker mer med henne” enn det hun selv gjør. Hege påpeker at hennes turnusarbeid bidrar til at mannen blir ”vant til å ha de [barna] alene”. Hun kan til og med fortelle at mannen er berykta i venninnegjengen hennes for å være en eksepsjonelt flink og tilstedeværende far. Når hun er på jobb, kan han finne på å ta med alle tre barna ut på lange skiturer, med ”han minste i pulk”, eller ”på IKEA på en lørdag”. Hun forteller om det på en måte som gir inntrykk av at hun er både stolt og imponert, noe hun understreker ytterligere ved å bruke seg selv som motstykke: ”Jeg er ikke flink til å finne på... da er vi hjemme litt og de holder på inne og perler eller... men han er veldig flink til å ta de med da.” Kvinnene

fremholder at turnusarbeidet har en likestillingseffekt ved at mennene blir mer involverte i omsorgen for barna og mer selvstendig i sin omsorgsutøvelse.

Turnusarbeidet ser også ut til å virke inn på de mer praktiske arbeidsoppgavene i familien, noe som i særlig grad omhandler den løpende driften av familielivet. Mange av informantene forteller at det er mennene som har ”den daglige driften” og som ”må styre skuta”, mens de selv tar et ”skippertak” hjemme når de har en dag fri fra jobb. Marte påpeker ”at mye faller på han [mannen]”, og at han ”har vært veldig flink” til å håndtere det. De ”deler på husarbeidet” og han ”har gjort mye for barna”. Anne forteller at det som oftest er mannen som smører matpakker og følger i barnehagen, og at han også er hovedansvarlig for matlaging og å handle inn. Hun har alltid ”en idé om hva som finnes i kjøleskapet”, men han er den som er ansvarlig for å ha oversikten. Hege mener at mannen er flinkere enn henne til å lage middag og ”syns det er gøy”, slik at det som regel ender opp med at han lager middagene i familien. Når Turid snakker om at hun og mannen bytter på å hente og levere deres datter i barnehagen, blir det viktig for henne å understreke det er noe han er enda mer nøye på enn henne. Hun ”kan godt gjøre begge deler, men ikke hele tiden”, og påpeker på den måten at mannen er enda mer opptatt av å dele likt på det enn det hun er.

Informantene forstår seg selv som mer likestilte enn par der begge har ”normale” arbeidsdager. Flere studier viser at et slikt mønster kan oppstå i liknende situasjoner. Marianne Gullestad (1984) finner med utgangspunkt i sin studie av unge arbeiderklassemødre i norske drabantbyer at den arbeid/familie-tilpasningen som rommer mest endringspotensial med tanke på arbeidsdeling i hjemmet, er den der mødre jobber helt eller delvis utenfor fedrenes arbeidstid (1984:284). Hun skriver at det er forskjell på å være far når mor er der hele tiden og på å være far alene sammen med barna. Mødrene i Gullestads studie som jobber utenfor mennenes arbeidstider har fremdeles hovedansvaret for husholdningen og barna, men i perioder delegerer de det til fedrene. ”Skiftarbeid” i hjemmet bidrar i så måte til at han må ta ansvar for ting som hun mer eller mindre automatisk tar hånd om når hun er der, som å trøste et barn som har slått seg, og at han dermed utvikler kapasiteter både som far og i å gjøre bestemte arbeidsoppgaver i hjemmet (ibid). Berit Brandth og Elin Kvande (2003) finner en lignende effekt når de undersøker fedres bruk og opplevelse av omsorgspermisjon. Hvorvidt far har hatt omsorgspermisjon alene eller sammen med mor har stor betydning for fars forståelse av å gi omsorg, der de som har hatt permisjon alene med barna i større grad utvikler en behovsorientert omsorgspraksis (Brandth og Kvande 2003:112-113, 208). Dette er direkte

knyttet til at fedrene, i likhet med ”turnusfedrene”, har totalansvaret for barna uten at mor er i nærheten. At fedrene må være fokusert på barna uten å kunne lene seg på mor gir grunn for fars kompetanseutvikling på hjemmebane (ibid). I sin studie av likestilte tokarrierepar finner Helene Aarseth (2008a) at hverdagene i stor grad bærer preg av en ”fleksibel skiftordning”. Mange av parene ordner seg slik at den ene tar ansvar for morgene hjemme og jobber til utpå ettermiddagen, mens den andre drar på jobb tidlig på morgenen og tar ettermiddagsansvaret hjemme. Resultatet av en slik skiftordning blir at begge parter får bygget seg opp kompetanse hjemme og er beredt til periodevis å påta seg hovedansvaret i familien (Aarseth 2008a:82). Kvinnene i min studie og deres menn ser i likhet med parene i Aarseths studie ut til å organisere hverdagene i en form for skiftordning, som bidrar til at mennene tar del i det som Hanne Haavind betegner som ”det sykliske omsorgshjulet” (Haavind 2006:687). Forskjellen er at der parene til Aarseth organiserer hverdagene slik fordi det er gunstig med tanke på maksimal utnyttelse av tida både på jobb og hjemme, virker en slik organisering å være tvingende nødvendig for mine informanter og deres menn.

Ved å påpeke at turnusarbeidet påvirker likestillingen i positiv retning refererer de til at de er i en særegen ”likestillingsposisjon”. En posisjon andre par, som innehar dagtidjobber, ikke besitter. De trekker frem turnusarbeidet som drivende for måten de deler på omsorgsarbeidet, og det er interessant med tanke på at det gjerne er par med høy utdanning, og med jobber som følger av det, som ser ut til å omfavne idealet om likestilling i bredest forstand (Aarseth 2008). Det er også blant de høyt utdannede vi ser den jevneste fordelingen av arbeidsoppgaver i hjemmet (Kitterød 2000). At kvinnene forteller om mennenes involvering på hjemmebane som et resultat kvinnene jobber turnus, kan gi et inntrykk av at likestillingen er ytre motivert. Det er rett og slett hennes arbeidstidsordning som bereder grunnen for likestillingen. At én part i et forhold arbeider turnusbasert stiller åpenbart helt andre krav til familielivet enn om begge har normalarbeidsuke, og ikke minst stiller det andre krav til den parten som ikke jobber turnus. I perioder må de være helt og holdent til stede i familielivet, og ha ansvaret for alt fra henting i barnehagen til middagslaging og legging. De må rett og slett ta hele det løpende ansvaret mens den andre er på jobb, og sett på den måten kan man forstå informantenes opplevelse av at likestillingen nyter godt av turnusen. Haavind (2006) skriver at det særlig er fedre med aleneomsorg ”som rapporterer om det løpende ansvaret på samme måte som mødre gjør” (2006:690), mens fedre som lever i et parforhold som regel vil basere seg på at mødre allerede er der og sørger for det sykliske ansvaret (ibid). ”Turnusfedrene” får i dette tilfellet muligheten til å opparbeide seg en selvstendig kompetanse på hjemmebane,

og kan dermed erstatte henne i alle praktiske og omsorgsrelaterte oppgaver. Kvinnene i min studie vektlegger at hun og mannen ikke bare deler på noen av de syklisk organiserte omsorgsoppgavene, men at han i tillegg er periodevis ansvarlig for å innfri alle syklisk baserte krav i familien. Hans helhetsansvar, slik hun forteller om det, innebærer å sørge for de sykliske oppgavene i det situasjonelle: i de situasjonene hun er på jobb må han ta hele det løpende ansvaret.

Det kvinnelige helhetsansvaret: et skritt foran

Kvinnene i min studie synes ikke å være helt løsrevet fra det mer helhetlige ansvaret hjemme, og mye av ”familieforvaltningen” ser ut til å falle på dem, *både* på grunn av og på tross av at de jobber turnus. Så godt som alle bekrefter at det er de som i stor grad har helhetsoversikten over det som foregår i familien, noe som medfører en mer eller mindre konstant beredskap knyttet til alle gjøremålene det innebærer. Det som ser ut til å skille hennes helhetsansvar fra ”det avgrensede helhetsansvaret” er at hun gir uttrykk for å ha overblikket, i det avgrensede, men også på et mer langsiktig og planmessig nivå. Det er hun som minner mannen på at han må koke kakao når det er turdag i barnehagen, passer på ”at liksom alt er i [skole]sekken og at blyantene er spissa” og som sørger for å gå gjennom klærne til ungene med jevne mellomrom slik at mannen ikke skal kle på dem for små klær. ”Han kan finne fram [...] en genser som er egentlig for liten, hvis jeg ikke har rydda det vekk”, sier Anne. Et annet og mer uttalt eksempel kommer fra Bjørg, som forteller at da hun ”skulle på føden og føde han minste, da hadde jeg lagt fram bunker med tøy til han eldste. ’Det kan han ha da og det kan han ha da’. Og det syns jo han [mannen] er helt greit, for han blir bare forvirra. Da kan han [ungen] ha på seg litt for små klær eller [...] pysjgenser til olabukse og sånn”. Beskrivelsen av hvordan klesvasken fungerer hjemme hos dem bærer også preg av denne helhetstankegangen: ”For nå er det er det sånn ’okei, det er fredag morgen, da trenger jeg ikke vaske ulltøy i dag – da kan jeg vaske det på søndag, for da er alt rent til neste uke’ liksom. Han er sånn ’oi, det er bæsj på den pysjen, da vasker vi den pysjubuxa’. Den pysjubuxa og ikke noe annet”.

Marte forteller at siden hennes mann ikke er ”den mest praktiske fyren” blir det opp til henne å ha oversikten over hva som må gjøres til en hver tid. Hun understreker at ”han gjør det han får beskjed om”, men ”oversikten, den har jeg”. Turid tar mest ansvar på hjemmebane rent generelt, men sier i forlengelsen at mannen gjør mye ”uten at hun trenger å spørre om det”. Hun påpeker at hun ”er så vant til å ha oversikten” at hun ikke vet om hun ”klarer å slippe

det”. Hege ”tror nok at jeg har bare tatt den rollen [fordi] det blir automatisk”. Hun bemerker at mannen ”hadde klart det, han og, men det er så mye å holde styr på”, slik at hun ender opp med å ta det ansvaret. Det er også hun ”som ordner med klær og hår” om morgenen. Hun sier selv at hun ”er litt kontrollfrik” og ”vil se hva de har på seg”, og er i tillegg opptatt av at de to jentene ”må ha [håret i] hestehaler” før de går ut døra.

Et helt typisk eksempel på hvordan det kvinnelige helhetsansvaret gir seg utslag kommer fra Freja. I og med at hun er delvis sykemeldt på det tidspunktet jeg intervjuer henne, må hun gå noen dager tilbake når hun skal fortelle om en dag der hun hadde dagvakt. Hun har dermed litt problemer med å huske hva som konkret skjedde den dagen, men så dukker det opp en detalj som gjør det lettere for henne å huske:

- Så... men på onsdag så husker jeg at Nora... for da hadde de turdag i barnehagen og Bjørn hadde glemt å ta med... kakao, husker jeg. Jeg er ganske sikker på at det var han som hadde den der morgenen.

- For du ville ikke glemt kakao?

- Jeg tror ikke det, nei. Jeg pleier ikke det, men jeg tenkte ikke på det før jeg kom i barnehagen og hentet henne. At jeg bare 'å, ja, tur, ja'. For ofte er det sånn at jeg minner på eller at jeg bare ordner før jeg går.

Kakaoen ser ut til å spille en oppklarende rolle for henne, i og med at ”sannsynligheten [for at hun ville glemt kakaoen] ikke er så stor”. Det får henne til å huske at det var mannen som hadde ansvaret for morgenen denne dagen, og da faller brikkene med ett litt mer på plass. Det er hun ”som planlegger sånn, i alle oppe i hodet mitt, hva som skal skje på en måte. Han er ikke der i samme grad”. For Freja fører denne helhetsoversikten også med seg et ansvar for å sette i gang nødvendige prosesser hjemme:

Ja, og så var det den dagen det var... det var så rotete hjemme hos oss, det var helt forferdelig, så jeg husker at jeg ringte Bjørn på vei hjem... nei, på... for jeg pleier alltid liksom ordne hjemme sånn etter jobb eller etter at jeg har sovet etter jobb, før jeg går i barnehagen, sånn at alt liksom ser okei ut. Men den dagen var det bare helt sånn 'dette orker jeg ikke', det var helt... aah... ja. Tenkte at det liksom hjalp ikke å gjøre noe, for jeg måtte holde på i tre timer [...]. Jeg måtte sikkert ikke det, det bare så så jævlig ut. Jeg husker jeg ringte Bjørn og bare sa at 'i dag skal vi ha en rydde/vaske-dag etter middag' (ler) og det var veldig greit. Han bare 'jaja, enig, herregud, det ser helt bomba ut'.

Denne telefonsamtalen fører til at mannen setter i gang med å vaske badet i det han kommer hjem fra jobb, ”med så mye såpe at jeg bare ’hva skjer her nå liksom’”. Freja bemerker at mannen ”er veldig glad i sånn skippertaksrydding da, så han er egentlig veldig fornøyd med den der ’onsdag rydder og vasker vi’ liksom”. Hun, derimot, mener at en slik tilnærming ”funger jo ikke i et familieliv, da må du gjøre ting hele tiden, men der er ikke han”. Hun ”liker at det liksom ser greit ut når jeg legger meg” og ”er sånn at jeg må brette teppet, og putene må stå greit og sånn i sofaen”. Helene Aarseth (2008a) skriver, i sin studie av tokarrierepar, om hvordan enkelte av de kvinnelige informantene hennes opplever gjøremål i hjemmet som lystbetont ”pusling”, noe de finner meningsfullt og som Aarseth knytter til en forståelse av hjemmet som praksisfelt (2008:103). I fortellingene til mine informanter er det ut til å være små nyanseforskjeller mellom den tvangsprega småryddingen og de mer lystbetonte gjøremålene. Freja har en ”feeling”, som hun selv sier det, på ”den der småryddingen” fordi hun liker at det ser ordentlig ut rundt henne. Det handler med andre ord ikke om at småryddingen oppleves meningsfull i seg selv, men om at ”ting ser ordentlig ut når man legger seg”. Men når Freja forteller at hun en kveld ”rydda fra en kurv til en annen kurv, som var litt større sånn at den liksom passa inn i bokhylla” virker det å være nær den lystbetonte ”puslingen” (Aarseth 2008a). Ellen er nok den av informantene som synes å ha den mest lystbetonte tilnærmingen til gjøremål i hjemmet. Hun maler gjerne en kommode eller ordner litt rundt i leiligheten når hun har fri fra jobb, noe hun tror samboeren setter pris på: ”Jeg tror han synes det er veldig deilig at jeg av og til har fri, for da er jeg litt sånn... pusle med ting. Jeg liker å gjøre ting i leiligheten og sånn.” Det kan virke som om husarbeidsoppgavene glir mer over i lystbetont ”pusling” hvis det handler om gjøremål som er litt mer ekstraordinære og utenom den vanlige småryddingen. I teorikapittelet viser jeg til begrepet *meningen i feltet* (Aarseth 2008a), som sikter til habitus som en form for kroppsliggjort mening knyttet til et felt. Slik jeg tolker det, er det når kvinnene i min studie kan pusse opp en gammel kommode eller sortere ting i en ny kurv fra IKEA at meningen i feltet blir fremtredende. Med utgangspunkt i Aarseths (2008a) videreutvikling av McNays kjønnsforståelse kan vi si at det gjennom aktiv orientering skjer en tilpasning mellom hjemmet som praksisfelt og kvinnenes kjønns habitus, og at det bidrar til en opplevelse av mening i feltet.

Der det kvinnelige helhetsansvaret kommer sterkest til uttrykk er når de snakker om hva de bruker fridagene sine på. Fridagene ses på som en mulighet til å gjøre ting de ellers ikke har muligheten til, som å trene eller treffe venninner, noe jeg vil komme tilbake til senere i

oppgaven. Det er likevel slik at fridagene først og fremst benyttes til å gjøre unna husarbeid. Bjørg understreker at hun ”vasker ikke i hjel huset liksom”, men sier samtidig at ”fridager går jo med til sånn rydding og vaske klær og... ja, lage ordentlig middag.” Hege forteller om seks maskiner klesvask som gjerne har hopet seg opp og om at hun liker å planlegge middager og bursdagsgaver fram i tid. Hun ”må si at det blir litt mer på meg” og at det er ”mye husarbeid på de fridagene”, selv om hun ”prøver at vi skal gjøre mest mulig likt”. Det handler for Hege, slik som for mange av de andre informantene, om å rydde unna slik at helgene og ettermiddagene hjemme med barna ikke trenger å bli brukt på slike sysler:

Vi bruker jo aldri lørdag eller søndag til å handle eller gå på kjøpesenter eller i byen eller noe sånt, det gjør vi aldri. For da har jeg på en måte hatt tid til det... ja, i uka. Så det er fordeler med turnus sånn sett da.

Hege bruker altså fridagene til *både* å innhente arbeidsoppgaver og å sørge for å være i forkant. Det er en dag hun mener ikke tilhører henne, men familien. Hun påpeker at ”man får gjort veldig mye sånn på dagtid, som andre må gjøre på kveldstid når de er ferdige på jobb etter en hel dag, eller bruke en lørdag”. Hege og mannen har tidligere prøvd ut en ordning der han jobbet redusert mens hun jobbet fulltid, men det fungerte ikke optimalt da han ikke var komfortabel med å ha fri når alle andre var på jobb og ”ble helt stressa på det”. Han ”fant ikke helt plassen sin når han hadde fri når alle andre jobba” og ”følte at det var litt bortkasta”. ”Det var ikke helt han da”, så han gikk tilbake til full stilling mens hun reduserte sin. For Hege var det viktigst ”at vi hadde en dag hvor man kunne få gjort litt og at ungene kunne [...] ha det litt mer fleksibelt”. Hun hadde et ønske om ”at hele familien kunne få litt mer ro”, og konsekvensen ble dermed at ”hvis vi skal ha tre unger, så må jeg jobbe redusert, eller han”.

Kvinnene fremhever, som nevnt innledningsvis i kapittelet, mannens fleksibilitet som avgjørende for familielogistikken. Det viser seg likevel at også de selv strekker seg langt for å gjøre det *de* kan for å forenkle hverdagene. Opp til flere av informantene har søkt, og fått innvilget, at de kan begynne en halvtime til en time senere på morgenen når de jobber dagvakt. Bjørg forteller at det er avgjørende for å rekke levering i barnehagen før vekten begynner, men at kostnaden er at hun må jobbe flere vakter for å hente inn den tapte arbeidstiden på morgenen. Hege har også ordnet seg slik at hun starter seinere på morgenen når hun jobber dagvakt, slik at hun og mannen kan ha felles ansvar for å få alle av gårde på morgenen. Hun begrunner det med at ”det ble litt mye kranling” når han var alene om

ansvaret: ”for at han ikke planla bra nok, han liksom ’nå skal vi gå’ og så trodde han at de skulle være ute av døra på fem minutter”. Hun mener at hun ”er flinkere til å planlegge ting, og ha litt mer oversikt og kontinuitet enn det han har”. Det som er påfallende er at de forteller om sine fleksible ordninger på en annen måte enn når de snakker om mannens fleksibilitet. Mens hans fleksibilitet er noe de fremhever som viktig og nødvendig, er hennes ordning mer en forklarende faktor for rekkefølgen i den daglige rutinen.

Mange av informantene ser ut til å ha et behov for å ligge et skritt foran i løypa og å dempe noe av ”turnusbelastningen” i familien. Hanne Haavind mener fedre ikke binder seg like sterkt til omsorgen av barna som mødre gjør, og at mødre dermed blir sittende igjen med planleggingen og gjøremålene som ”er rettet mot å få det til å gli” (Haavind 2006:691-692). I så måte kan det tolkes som om kvinnene i min studie tilrettelegger for fedrenes omsorgarbeid, at hun tar ansvar for at det skal gli, men jeg vil mene at det ikke kan reduseres til utelukkende å handle om det. At ungene har på seg passende klær og at blyantene i pennalet er spissa virker å være viktig for kvinnene, men ikke avgjørende for at far kan utøve omsorg.

Hochschild (1997) mener en av grunnene til at kvinner ofte har større problemer enn menn med å sjonglere jobb og familieliv er at selv når mannen gladelig deler på husarbeidet føler kvinnen seg mer ansvarlig for hjem og barn. Kvinner holder styr på legetimer, turdager og arrangerer leketreff, og bekymrer seg for karnevalskostymer og bursdagsgaver (Hochschild 1997:7-8). I sin studie av tokarriepar finner hun at måten kvinnene snakker på reflekterer en bestemt ”andreskiftsfølsomhet”, som handler om å være kontinuerlig stilt inn på kanalen for emosjonell balanse mellom barn, mann, hjem og jobb (ibid:37). Kvinnene i min studie ser ut til å ha et ansvar i en mer utvidet forstand enn det mennene ser ut til å ha, fordi hun tar ansvar for det som faller utenfor den situasjonelle rammen, i tillegg til de sykliske oppgavene når hun er hjemme. Hun tar ”det utvidede helhetsansvaret”, et ansvar som kan se ut til å være et resultat av en bestemt ”andreskiftsfølsomhet”.

Tale er den av informantene som ser ut til å ha det mest konfliktfylte forholdet til arbeidsdelingen i hjemmet generelt, og det kvinnelige helhetsansvaret spesielt. Hun kan fortelle at hun og samboeren ”har hatt mye diskusjoner” rundt arbeidsdelingen hjemme, og da spesielt rundt arbeidsoppgaver knyttet til forberedelser de gjør på kvelden til dagen etter. Arbeidsdelingen på det tidspunktet jeg intervjuer henne fungerer på den måten at hun ”legger frem klær og ordner bagen hun [datteren] har med i barnehagen” mens han smører matpakkene. Hun poengterer at ”før så gjorde jeg begge deler, jeg ordnet alt liksom”, men

hun syntes det var ”en urettferdig fordeling”. Hun vil gjerne at de ”skal være litt sånn likestilte på arbeidsfordeling”, men mener også at ”det blir jo aldri helt likt da”. For Tale kan det også virke som om det er kort vei fra tilfredsheten ved å være den som har helhetsblikket, til opplevelsen av å komme hjem til et ”andre skift”. Når hun kommer hjem fra en kveldsvakt ”ser det ut som et sånn katastrofehus” hjemme, fordi mannen er ”så sliten, han da, når hun [datteren] er lagt”. Selv om Tale innrømmer at det irriterer henne, tenker hun at ”det får bare være sånn siden han da både har levert og hentet”. Da får hun bite i seg irritasjonen og tenke ”sånn er det bare”. Hvorvidt det er hun som rydder opp etter mannen og datteren sier hun ingenting om, men hun forteller at forskjellen på henne og mannen er at mens han vier tida fullt og helt til datteren når de to er sammen, så er hun sånn som ”oftere bare gjør ting da, som at jeg rydder samtidig som jeg er sammen med henne”. På den ene siden irriterer hun seg over at han ikke rydder mer når han er alene med datteren, uten å kreve at han faktisk *skal* rydde. På den andre siden ligger det en slags beundring over hans evne til å koble husarbeidet ut og bare fokusere på samværet med datteren der. Det kan virke som om hun får dårlig samvittighet for at hun ikke kobler helt ut når *hun* er sammen med datteren heller enn å irritere seg over at *han* ikke rydder litt underveis når han er alene på ettermiddagene. Senere i intervjuet kommer hun tilbake til dette med husarbeidet: ”du føler at du kommer hjem fra jobb og så er det en ny jobb liksom, som med alt husarbeidet eller ting som henger over deg som du ikke får gjort fordi du ikke har energi”. Hun kommer rett og slett hjem til det Arlie Hochschild beskriver som ”det andre skiftet”; en hjemmesfære som kan minne om en arbeidsplass, med husarbeid og omsorgsoppgaver som presses inn på stadig mindre tid (Hochschild 1997).

Et flertydig bilde av helhetsansvaret

[J]eg har jo tenkt litt sånn der hva hvis jeg ikke finnes mer da. Det tenker jeg noen ganger, at hvis jeg hadde dødd i en bilulykke, så tror jeg det hadde gått bra. For han gjør så mye i dag likevel. Det er mer det at han måtte organisert seg bedre, det er jo jeg som organiserer for dem liksom. (Nina)

Sitatet er beskrivende for hvordan kvinnene i studien forteller om, og betoner, hans og hennes helhetsansvar i familien. Han kan ta det løpende helhetsansvaret, men hun er den som organiserer det hele. Begge har et livsprosjekt som innebærer ”å være for andre” – ”being for

others” (Beck og Beck-Gernsheim 1995:22), men av ulik betydning.

At flere av oppgavene tilsynelatende faller på kvinnene kan ha ulike *praktiske* forklaringer. En forklaring kan være at en del oppgaver faller på kvinnene fordi det ligner andre oppgaver som hun har et definert ansvar for. Om en tenker seg et tilfelle der mannen har ansvar for matlaging og kvinnen for klesvask, kan det også oppleves som naturlig at andre oppgaver knyttet til matlaging, som handling og oppvask, faller på mannen og oppgaver som å sikre klær i riktige størrelser faller på kvinnen. En slik forklaring gjør at mennene som setter på en egen vask med ett plagg, ikke gjør det som ledd i manglende helhetsansvar generelt sett, men som resultat av et mer spesifikt manglende ansvar for klesvask. At oppgavene ikke har blitt eksplisitt fordelt kan skyldes at flere av oppgavene kun oppstår sporadisk og i seg selv er små oppgaver som tar kort tid og er lite anstrengende. Eksempelet med kakao til turdager må sies å ha en slik karakter. Mannen i eksempelet føler ikke ansvaret for denne oppgaven, og den har neppe vært tatt opp i en diskusjon om oppgavefordeling. I slike situasjoner kan en anta at det blir lettere å falle tilbake på en mer kjønnsstradisjonell arbeidsdeling. Når oppgavene er små nok vil det å tematisere arbeidsdelingen koste mer enn bare å gjøre det selv. I sum kan likevel skjevfordeling av slike småoppgaver bidra til at den totale arbeidsfordelingen blir større for kvinnene, selv om det kanskje ikke oppleves slik. En tredje forklaring kan være ulik prioritering av oppgaver. Dersom oppgaver kun blir sett på som viktige av bare én av partene, vil det trolig være vanskelige oppgaver å fordele likt. Eksempler på dette kan være spissing av blyanter og ordning av barnas hår.

Ut fra et perspektiv som fokuserer på maktrelasjoner kan mine informanternes forståelse av ansvarsfordelingen ses på som et resultat av kjønnsmakt, som bunner i at ”far kan ta ansvar, mens mor er den ansvaret faller på” (Haavind 2006:690). I et kjønnsmaktperspektiv opprettholder menn en maktbalanse der de er overordnet ved å ha arbeidslivets krav som imperativ og la kvinnene stå for hovedansvaret hjemme (ibid 1982:163, 2006:690). Da er det opp til kvinnene å sørge for det løpende ansvaret fordi far baserer seg på at hun er der allerede. ”Alt det som de to ikke har snakket om og avtalt en fordeling av, det faller på henne” (2006:43). Jeg vil ikke avvise at kjønnsmakt kan være en viktig forklaring også her, men i analysen av mitt materiale kan det heller se ut som om far faktisk kan ta ansvar, men at mor tar *eierskap* over ansvaret. Informanternes turnusordning ser jo ut til å bidra til at mennene tar ”det avgrensede helhetsansvaret”, som igjen resulterer i en avkjønning av de sykliske omsorgsoppgavene. Man kunne kanskje tenke seg at ansvarsoppgaver knyttet til ”det utvidede

helhetsansvaret” også skulle kunne gå gjennom en tilsvarende avkjønningsprosess? Kvinnene i min studie ser ut til å mene at mennene er i stand til å ta ansvaret, og til en viss grad *tar* han det jo også, men det ser likevel ut til at hun har et mer utvidet helhetsansvar. En forklaring på det kan være at hun *må* ta dette ansvaret. I så måte kan det handle om at mennene unndrar seg ansvaret bevisst fordi de ikke opplever det som verken viktig eller meningsfullt. Det kan også handle om at de har havnet i et kjønnets spor der de bare gjør som de alltid har gjort. Fordi hun er vant til å ta ansvaret, tar hun ansvaret og han kan dermed unnlate seg det. På samme måte unnlater han seg ansvaret fordi han er vant til at hun tar det. En annen forklaring kan være at hun rett og slett ikke ser at hun tar mer ansvar fordi hun anser normen for å være at han ikke deltar på lik linje med henne i familielivet. Det er heller ikke umulig at begge forklaringene kan være tilfelle samtidig.

En viktig del av konteksten her er at turnusarbeidet ser ut til å utøve et ytre press og en motivasjon til en større likedeling på hjemmebane. Hennes arbeidstid bidrar til at hun tidvis er plassert utenfor familielivets rutiner og den daglige driften. Det oppstår en dissonans mellom hennes og familiens hverdagsrytme, og hennes helhetsansvar kan dermed sies å være en måte for henne å holde fast i en flik av hverdagsrutinene for ikke å miste grepet helt. Som jeg skriver i teorikapittelet, argumenterer McNay (1999) for at en tilpasning mellom felt og habitus ikke skjer mekanisk, men at det forutsetter et fortolkende selv og en aktiv orientering i feltet. Ved å betone kjønn som levd erfaring åpner hun for at også handlinger som reproducerer kjønnsidentitet har sitt utspring i en aktiv relasjon mellom subjekter og verden rundt (1999:100-101). I lys av McNay kan vi forstå ”det utvidede helhetsansvaret” som kvinnenens orientering i hjemmet som felt, en orientering rettet mot å bevare *meningen i feltet* (Aarseth 2008a). ”Det utvidede helhetsansvaret” kan med andre ord forstås som en form for kompensasjon når meningen i feltet er truet.

Turnusens forsterkende effekt

I fortellingene virker turnusarbeidet forsterkende på hans involvering og tilstedeværelse i familien. Hans fleksibilitet fremstilles som et tiltrengt gode, og som løsningen på familielogistikken når hun jobber som hun gjør. Fortellingen om involverte og flinke fedre er gjennomgående, og ser ut til å gi næring til forståelsen av å inneha en særegen ”likestillingsposisjon”. På den andre siden virker det som om turnusarbeidet forsterker det kvinnelige helhetsansvaret. Jeg vil mene at fortellingene har en tydelig klangbunn i

”likestilling light”-modellen, ved at mennenes involvering i familien tillegges stor vekt og betydning, samtidig som kvinnene ser ut til å beholde oversikten og helhetsblikket. Hvis vi tenker oss at ”likestilling light”-modellen befinner seg midt mellom to ytterpunkter, der det ene ytterpunktet er likestilling og det andre ytterpunktet er kvinnelig helhetsansvar, kan hennes turnusarbeid sies å bidra til en gjensidig forsterking av begge disse ytterpunktene. Slik jeg tolker informantene forsterker turnusarbeidet *både* følelsen av likestilling i familien og behovet for å ha et visst overblikk. Dette henger sammen med poenget ovenfor; at hun ser ut til å *eie* ansvaret, mens han bidrar.

Oppsummering

Dette kapittelet handler om likestilt arbeidsdeling og økt mannlig involvering som direkte resultat av at hun jobber turnusarbeid. Hans fleksibilitet og involvering betones som noe viktig og avgjørende, mens hennes kvinnelige helhetsansvar bare fortelles om, tilsynelatende fordi hun tar det mer for gitt. Hun opererer dermed med to fortellinger om omsorg og ansvar, og tegner således opp et flertydig bilde av helhetsansvaret i familien. Han tar ”det avgrensede helhetsansvaret” som omhandler alle de syklisk organiserte oppgavene når hun er på jobb, mens hun tar ”det utvidede helhetsansvaret” som innebærer en kombinasjon av det sykliske og det langsiktige. Ved å trekke på McNay (1999, 2004) kan hennes ”utvidede helhetsansvar” forstås som en måte å holde fast i hverdagsrutinene og meningen i hjemmet som felt på. En annen måte å forstå det på er at hun koplek fast og forplikter seg mer fordi han ”koplek løst” til hverdagslivets rutiner (Haavind 2006:690).

Det oppstår en diskrepans i hennes fortelling om omsorgs- og ansvarsfordelingen, en diskrepans som viser til praksis. Her er det viktig å påpeke at det er praksisen gjennom fortellingen som analyseres, og at det er utelukkende er snakk om *hennes* fortelling. Med bakgrunn i diskrepansen, og betoningen av hans ansvar og involvering, argumenterer jeg for at fortellingene refererer til ”likestilling light” som implisitt norm. I forlengelsen kan turnusarbeidet forstås å forsterke to ytterpunkt som ”likestilling light”-modellen befinner seg mellom, der det ene ytterpunktet likestilling og det andre ytterpunktet er kvinnelig helhetsansvar. Det neste analysekapitlet vil ta fraspark fra denne forståelsen, og vise hvilke problematikker som oppstår i kjølvannet av den gjensidige forsterkingen av følelsen av likestilling og behovet for overblikk.

5 Mellom mening og misnøye

Innledning

Dette kapittelet handler om turnusen som kime til doble følelser og misnøye, noe som manifesterer seg i en gjennomgående ambivalens i informantenes beretninger. Fortellingen kommer som et slags ”men” bak likestilling og involverte fedre, typisk som ”han gjør så mye sånn og sånn, men samtidig føler jeg...”. Kvinnene tar, som beskrevet i forrige kapittel, ”det utvidede helhetsansvaret” for familien, men er fraværende i forbindelse med kveldsvakter og helgevakter og må i disse periodene overlate ansvaret til mennene. Hvordan kommer spenningen mellom hans og hennes helhetsansvar til uttrykk, og hvordan håndterer hun det? Jeg argumenterer for at denne spenningen fungerer som en ansats til ambivalensen jeg mener å finne i fortellingene. Hos noen av kvinnene er ambivalensen sterkere og mer uttalt enn hos andre, og det varierer i hvor stor grad og på hvilken måte ”men”-fortellingen er et innslag i beretningene. Felles for alle er at ambivalensen gjør seg gjeldende, og at den har sammenheng med hans aleneansvar når hun er borte.

Emosjonell regulering

Som vi så i forrige kapittel tar kvinnene det jeg betegner som ”det utvidede helhetsansvaret” for familien. De ser ut til å ha et behov for, og til dels lyst til, å ha et visst overblikk i hjemmet, men turnusen bidrar til at de nødvendigvis ikke kan ha oversikt til en hver tid. Hvordan gir det seg utslag når kvinnene må slippe ansvaret helt i perioder? I forrige kapittel forteller de om involverte og tilstedeværende menn, men hvordan håndterer de sitt eget behov for overblikk når turnusen bidrar til at de må overlate hele ansvaret til han? En måte de ser ut til å imøtekomme denne situasjonen på er ved å sørge for å være i forkant med både handling og husarbeid, og dermed dempe ”turnusbelastningen” på familien. Behovet for å være i forkant og å tilrettelegge for eget fravær ser imidlertid ikke ut til å stoppe ved det rent praktiske, men gir også mer emosjonelle utslag. De fleste av informantene påpeker at det er vanskelig å dra fra mann og barn når de har helgevakter, men de er samtidig raske til å understreke at det handler mer om hvordan de selv føler det enn en reell bekymring for hvordan familien der hjemme ordner seg. Med andre ord virker det som om fraværet er mer emosjonelt enn praktisk vanskelig for dem. Hege sier at hun ”får alltid litt dårlig samvittighet”

fordi hun ”vil liksom være sammen med dem når alle har fri”. Anne synes ”det er kjedelig fordi jeg føler at jeg på en måte går glipp av noe, det er store deler av helga jeg ikke er der”, men hun ”vet jo at de har det bra”. Også Nina påpeker at ”det er jo veldig kjipt å dra fra dem [...] på en lørdag ettermiddag da, når det liksom nærmer seg lørdagsgodteri og pizza”.

Selv om de understreker at det er for sin egen del at det er vanskelig, de der hjemme ”har det bra”, så har de noen standarder de gjerne vil at mennene skal leve opp til:

[D]et verste er liksom hvis jeg er på jobb og så tenker jeg på ”hva gjør de nå?”, og liksom at han burde ha vært og gått en tur i skogen eller ”nå burde han gjort det med barna” ... og så er det lørdag og jeg synes at han er så heldig på en måte, som får lov til å være hjemme med dem. Og så er jeg på jobb, og så kommer jeg hjem, så har de kanskje ikke gjort noen ting. Og da blir jo jeg litt sånn der... ’ah, har dere ikke gjort noen ting’. Altså, det er jo mye morsommere å komme hjem til en familie som på en måte er helt utslitt etter en dag i skogen og røde roser i kinna, for da kunne vi på en måte bare kose oss med den pizzaen når jeg først var hjemme på kvelden på en lørdag da. (Nina)

Selv om, eller kanskje nettopp *fordi*, Nina er på jobb hele dagen, har hun et behov for at de der hjemme utnytter fridagen. Rettere sagt, at han, som er ”så heldig” og får være hjemme med barna mens hun er på jobb, ikke soser bort det hun ville verdsatt så høyt. Slik jeg forstår henne, mener hun det blir feil overfor dem begge hvis familien ikke har ”gjort noen ting” mens hun har vært på jobb. Feil overfor henne som gjerne skulle tatt dem med ut i skogen eller på sykkelstur, men må tilbringe dagen på jobb. Feil overfor han selv, som, i følge henne, ikke helt vet å verdsette denne fridagen. Hun ”hater sånne dager som liksom bare [...] gikk og vi gjorde egentlig ingenting”. Da oppstår det nemlig en ”småfrustrert” stemning i familien på bakgrunn av at de ikke har fått utløp for all energien. Denne stemningen opplever hun som problematisk. Hun ønsker seg barn med ”røde roser i kinna” når hun kommer hjem fra jobb, og tar derfor selv ansvar for å få dem ut når hun ikke har jobbhelg. Hun har to døtre som spiller håndball, så de er mye i hallen i helgene, men det tilfredsstillende ikke behovet for å få barna ut i frisk luft. Dette behovet kommer tydelig frem når hun forteller om en lørdag de har vært i hallen hele dagen:

Da tenkte jeg bare 'å gud, det er jo så mørkt og klokka er bare fire' og sånn, så da tok vi [hun og datteren på tre år] på refleksvester og lommelykt. Så gikk vi til kiwi og handlet lørdagsgodteri. Og bare det er nok.

Turid forteller om et liknende behov for at datteren kommer seg ut i frisk luft, men påpeker samtidig at mannen ikke er noe flink til å ta henne med ut når hun har helgevakt. Turid selv ”vil gjerne ha henne ut” og ”tror nok at jeg er mer opptatt av at hun skal komme seg ut og får frisk luft og sånne ting” enn det mannen synes å være. Hun sier at han ”i hvert fall [kan] ha en idé om å ta henne ut” når ”det er sommer og fint vær” – ”men om han faktisk gjør det, det er noe helt annet”. Hun tror derimot de leker inne en del, noe hun kan synes å akseptere, men har ”en mistanke om at de ser altfor mye på tv”. Hun ”prøver å spørre han litt om det da”, men synes å slå seg til ro med at ”etter hvert som hun [datteren] har blitt større så er hun jo mye mer interessert i å leke”. Når hun er hjemme en helg sørger hun for å ta med datteren ut på ski selv om hun selv ”ikke kan fordra å gå på ski”. I tillegg er det ikke utenkelig at også hun kunne tenke seg å slappe av inne når hun først er hjemme en helg. Bjørg er ikke fullt så opptatt av at ungene skal ut i frisk luft, men når jeg spør hva hun tror mannen og barna gjør når hun har helgevakt, svarer hun at hun ”regner med de er inne”. Hun forteller at hun prøver å få til ”i alle fall en dag ute, eller så blir de helt bajas”, noe som kan sies å føye seg til situasjonsbeskrivelsen til Nina. Anne kan på sin side fortelle om en søndag der hun har vært på jobb på dagen og mannen har vært hjemme med barna, men at han har vært litt syk og ikke vært ute med barna mens hun var på jobb:

Så kom jeg hjem, så hadde de ikke vært ute gjennom hele dagen. Jeg bare 'er det mulig'. Liksom, 'jeg skjønner jo at du er slapp, men du kunne kanskje bare vært ute et kvarter og det hadde hjulpet', fordi de blir jo litt... man blir jo... du vet jo hvordan man blir når man har vært inne en hel dag, man blir litt sånn tung i hodet og litt sånn svingende i humøret. [...] Og det blir for... for mye inne, så jeg var ganske sånn innstilt på at nå måtte vi komme oss kjapt ut, før det blir mørkt. Jeg var jo hjemme sånn kvart på fire, ja... så da var det bare å få de kledd [...] og han ble med ut han også da, han begynte å bli litt bedre i alle fall. Da dro vi ut og så gikk vi opp på Peppe's.

Både Nina og Anne refererer til en viss stemning som oppstår i familien hvis hele dagen tilbringes innendørs. ”Alle bare er litt sånn småfrustrerte og mye energi” og ”man blir litt sånn

tung i hodet og litt sånn svingende i humøret”. De ser ut til å mene at slike situasjoner krever umiddelbar handling, og at det er opp til dem å løse situasjonene. Anne sier at hun ”tenkte kanskje at det var sånn” når hun kom hjem den dagen fordi det ”var litt sånn på lørdagen også”. Hun forteller at hun lørdagen før hadde tatt med seg minstemann ut på en tur til butikken når hun kom hjem fra vakta fordi de andre to ikke var i form da heller. Sønnen blir ”kjempelykkelig bare for å komme seg ut litt”, noe som gir henne dårlig samvittighet fordi ”det skal så lite til og så betyr det så mye”. Det er tydeligvis mer nærliggende for henne å kjenne på sin egen dårlige samvittighet enn å bli frustrert på mannen som ikke har tatt ungene med ut, selv om det skal sies at hun jo faktisk blir irritert dag nummer to han ikke har luftet ungene. Nina og Anne er beredt til å ta ansvar for en ”småfrustrert” familie som er ”svingende i humøret”, til og med etter en dag på jobb, fordi de rett og slett ikke er komfortable med situasjonen. Slik jeg forstår dem, knytter de behovet for å få ungene ut i frisk luft til en form for emosjonell regulering. De har tydeligvis erfaring fra liknende situasjoner, og vet godt at det er forstyrrende for stemningen i huset, men mener likevel at det ikke er legitimt av dem å kreve at han får ungene ut i frisk luft.

At Nina og Anne er parate til å imøtekomme familiens behov kan forstås gjennom det Ulla-Britt Lilleaas betegner som ”kroppslig beredskap for andre”. Begrepet beskriver en plikt- og ansvarsfølelse som innskriveres i kvinnekroppen, som en del av en kvinnelig habitus (Lilleaas 2005). ”En velutviklet kroppslig beredskap for andre betyr at man involverer seg i andre mennesker og tar ansvar for deres ve og vel, ikke bare praktisk, men også følelsesmessig” (ibid:191). Den kroppslige beredskapen kan med andre ord her forstås som en kroppsliggjøring av handlings- og tankemønstre knyttet til ivaretagelsen av behovene og følelsene til de rundt en (ibid:192). Nina og Anne inntar en kroppslig ”posisjon” rettet mot å imøtekomme familiens, og særskilt barnas, behov for å komme seg ut og få utløp for energi. Når Anne forteller at hun er forberedt på å ta med ungene etter jobb kan det forstås som en vanemessig tenkning som hun har ervervet seg gjennom praksis. En slik vanemessig tenkning kobler Lilleaas sammen med kvinners følelse av hva som er legitimt og hvilke praksiser som gjelder i feltet (ibid:191). Anne og Nina unner ikke seg selv å slappe av før den ”småfrustrerte” familiesituasjonen er løst, selv om det er nærliggende å tenke at de er slitne etter en dag på jobb. Lilleaas mener at et eksempel på en form for vanemessig tenkning er hvordan man ser på hvile. Kvinnene som Lilleaas intervjuet kunne ikke hvile før de hadde gjort alt de skulle gjøre, mens mennene hun snakket med så på hvile som en rettighet de hadde. Kvinnene så ut til å ha et mer uavklart forhold til å slappe av enn det mennene hadde,

de ville gjerne gjøre seg ferdig med alt arbeidet *før* de slappet av mens mennene gjerne prioriterte hvile først (2003:221). På samme måte kan det se ut som at Nina og Anne ikke kan tillate seg å hvile før de har ordnet opp i situasjonen som møter dem hjemme etter en vakt, og at de, likhet med kvinnene til Lilleaas, opplever mennenes mer avslappende holdning som en kilde til irritasjon.

Det er nærliggende å spørre hvorfor informantene ikke tar dette opp med mennene, man kunne tenke seg at *han* også føler på den småfrustrerte stemningen etter en dag inne. Lilleaas peker på flere mulige forklaringer på hvorfor kvinnene i hennes studie ikke gir uttrykk for at de opplever den asymmetriske arbeidsdelingen som problematisk overfor mannen (2003:225). En mulighet, i følge henne, er at kvinnene oppnår ”beundrende blikk” fra sine menn for aldri å hvile, noe som kan føles som en bekreftelse for dem. En annen mulighet hun skisserer er at samvittigheten til kvinnene trigges når han avlaster henne, fordi han har ”forsørgerrollen” i familien mens hun er ”familiearbeideren per se”. Hun mener at man heller ikke kan se bort fra at det ligger en følelse av å beherske noe, av å ha ”litt makt”, i å være i en giverposisjon (ibid). I min studie virker det som om kvinnene ikke vil kreve noe mer av mennene utover det ansvaret han faktisk tar, noe som kan ha sammenheng med at hun rett og slett forventer mindre av han enn av seg selv. Det kan også tenkes at det for dem virker enklere å fikse det de oppfatter som et problem, heller enn å skape et nytt problem ved å ta situasjonen opp til debatt, ikke minst etter en helg på jobb. Om det nødvendigvis ikke trigger hennes samvittighet overfor han, noe det ikke er umulig at det gjør, kan det i alle fall virke som om hun tenker at det er rimelig at hun tar ansvar for det som faller utenfor ”det avgrensede helhetsansvaret”. I og med at det, som Lilleaas sier, sitter i kroppsvanene, er det ikke utenkelig at de gjør det mer eller mindre av vane.

Lilleaas spør: ”Men kan man bryte med den kroppslige beredskapen hvis den er innarbeidet som en dyp vane?” (2005:195). Intervjuet med Nina gir et innblikk i hvor vanskelig det kan synes å være. Samtidig som Nina gjerne vil bli møtt av barn med røde roser i kinnene når hun kommer hjem fra jobb, mener hun at hun ikke har rett til å mene for mye om hva resten av familien bedriver når hun er på jobb. Hun sier at hun brukte en del energi på det tidligere; ”før brukte jeg å lure på hva de dreiv med da”, men at hun nå prøver å tenke på de helgene som ”hans greie”. Dessuten kan han ”ligge en hel dag og leke med lego”, noe hun ”aldri gjør med barna”. Det er noe hun tydelig verdsetter ved han, at han tar ansvar på et område hun kommer til kort, og noe hun mener ”virkelig kommer frem” nettopp fordi at hun er borte hver tredje

helg: ”Altså, jeg leker jo ikke med dem (ler), jeg er jo kjempedårlig til å leke med dem. Men han har jo helt andre... ja, interesser, eller hva jeg skal si. Og det er jo sånn som virkelig kommer fram nettopp fordi at jeg er borte, på en lørdag”. Det kan tolkes som et slags regnestykke som går opp når hun tar ansvar for skogsturene. Ut fra denne forståelsen blir det opp til henne å sørge for de røde barnekinna når hun ikke har helgevakt. Nina tar klart avstand fra mødre som ”styrer veldig mye og liksom legger regien”, det er ikke noe hun ønsker å identifisere seg med. Hun ”kan jo ikke styre alt fra jobb liksom” fordi hun ”gjør det på mye annet”. Hun mener at mannen sikkert opplever henne som ”skikkelig irriterende” når hun ikke har jobbhelg, fordi hun ”er sånn ’ja, hva skal vi i dag, vi må ha en plan’”. Nina ser ut til å balansere på eggen mellom ideal og praksis. På den ene siden ønsker hun ikke å identifisere seg med mødre som hele tiden skal ha en finger med i spillet, mens hun på den andre siden fremhever et sterkt behov for å være organisator:

Jeg er jo sjefen. Men det må jo være litt sånn. Ja, [...] jeg har jo tenkt litt sånn der hva hvis jeg ikke finnes mer da. Det tenker jeg noen ganger, at hvis jeg hadde dødd i en bilulykke, så tror jeg det hadde gått bra. For han gjør så mye i dag likevel. Det er mer det at han måtte organisert seg bedre, det er jo jeg som organiserer for dem liksom. [...] Det ligger jo litt sånn til meg, tror jeg. Dessverre (ler). Men jeg tør å slippe opp. Jeg lar han få slippe til. Tror jeg i alle fall. Ja. Ringer og sjekker litt da... (ler).

Sitatet illustrerer hvor motsigelsesfylt dette synes å være for henne. Det virker som om det er nærmest nødvendig for henne å ta regien når hun er hjemme, det er en kroppsliggjort vane for henne. I og med at hun mer eller mindre er avhengig av å ha en plan når hun er hjemme med familien prøver hun ikke å gjøre det når hun er på jobb. Hun vil ikke være en av de mødrene som ”styrer veldig mye”, samtidig som hun innrømmer at hun ”ringer og sjekker litt da”. Det er lettere for Nina å dra fra familien når hun vet at han sørger for å opprettholde rutinene: ”[D]et er så innmari innarbeida at på lørdager koser vi oss med popcorn og lørdagsgodt og jeg lager pizza og sånn, sånn at han gjør det selv om jeg er borte.” Det er i alle fall tydelig at hun i dette tilfellet har bestemte meninger om hvordan det skal være; lørdagskvelden skal inneholde hjemmelaga pizza, lørdagsgodt og popcorn, samtidig som hun mener at det er hans oppgave å følge det opp i hennes fravær. ”Det er ikke sånn at fordi mamma er borte så blir alt lagt på boks liksom. [...] Og det er jo fordi han er så innkjørt i det”. Bunnlinja er at Nina finner det mye mer behagelig å være borte fra familien når hun vet at de fyller tida med samme innhold som hun ville sørget for om hun var hjemme. I slike tilfeller slipper hun å være parat til å ta

ansvar når hun kommer hjem fra jobb. Hun ser ut til å mene at hennes fravær ikke skal føre til noe som, etter hennes standarder, kan betegnes som dårligere omsorg eller aktivitetstilbud. Så enten må han opprettholde disse standardene når hun er på jobb, eller så må hun kompensere når hun er hjemme. Og så lenge hun ikke kan *kreve* at han skal gjøre det, blir det tilsynelatende opp til henne å ordne det i de tilfellene han ikke innfrir.

Den dårlige matsamvittigheten

De fleste av informantene snakker i liten grad om mat og matlaging, tilsynelatende fordi de ikke knytter det til verken noe spesielt problematisk eller særskilt meningsfylt. Hos disse kvinnene dukker det opp i en setning nå og da, knyttet til det rent praktiske ved matlagingen og gjerne i form av en understreking av at mannen tar mye ansvar. For Maren og Bjørg skaper derimot maten et emosjonelt dilemma, noe som ser ut til å handle om at de har en mer identitetsmessig forbindelse med matlagingen. Det handler også rent faktisk om å kompensere for maten som blir servert når hun ikke er hjemme. Maren forteller at mannen ”er ganske sånn enkel i matveien” slik at ansvaret med å planlegge, handle inn og lage middagene som oftest faller på henne:

Jeg lager jo stort sett middag, men det er jo litt sånn... ork. Bare fordi det er jeg som må finne ut hva vi skal spise hver dag. Jeg prøver jo å ringe Ivar for å spørre om han har noen ideer, men da er det ”nei, det har ikke han tenkt på”. [...] Jeg skjønner ikke hvorfor jeg alltid må tenke på det.

Det er også hun som handler inn til middag når hun har kveldsvakt og når hun har helgevakt, og da med hensyn til hans begrensede repertoar av middager han kan lage. Det hender til og med at hun lager klar middag til familien før hun drar på kveldsvakt, selv om hun mener ”at det høres litt sånn teit ut”. Å lage klar middager virker å være både en strategi for å ligge i forkant og en måte for henne å beholde litt av kontrollen på når hun er på jobb. Det er med andre ord et eksempel på at ”det utvidede helhetsansvaret” strekker seg utover de timene hun faktisk er hjemme. Maren begrunner det med at mannen ”er fryktelig dårlig til å lage mat” og at ”det kan bli litt mye pølser hvis jeg skal ha kveldsvakt to ganger i uka”. Pølser ”er jo greit noen ganger”, men ikke når det blir en gjenganger. Hun forteller at datteren har med pølser når hun skal på tur med skolen hver mandag, ”fordi hun liker ikke ostemørbrød”, og så hender det titt og ofte at det står pølser på middagsmenyen hjemme når hun har kveldsvakt.

Pølsene ser ut til å trigge det hun selv betegner som en ”matsamvittighet”, og hun må da kompensere med det hun kaller ”samvittighetsmat”. Det er alltid hun ”som får sånn middagssamvittighet” og tenker at ”nå burde vi spist litt mer sånn eller sånn”, og trekker da frem fiskegrateng som eksempel på ”samvittighetsmat jeg kan lage innimellom”. Hun ”har veldig kresne unger”, så hun ”må jo tenke litt på hva som blir servert”, mens han er mer eller mindre fritatt det ansvaret siden han ”er ganske sånn enkel i matveien”:

En dag jeg kom hjem fra kveldsvakt, så var han veldig kry fordi han hadde fått ungene til å spise så mye. Og da hadde Astrid fått være med å bestemme hva de skulle ha, og da hadde han tatt opp fiskepinner, så hadde de spist... (ler) ... spist fiskepinner i pølsebrød, for det hadde Astrid visstnok fått på SFO en gang og det likte hun veldig godt. [...] Men så kom det jo fram at det... at Ellinor hadde spist kanskje mest pølsebrød. Og da tenkte jeg ”jaja, fin middag”.

Når hun selv lager middag på ettermiddagene, med unger som er ”veldig slitne og løper rundt beina [hennes]”, tenker hun at det egentlig er ”i slike tilfeller man burde vært sånn supermamma som hadde med ungene i matlagingen og sånn”. Hun ”leser jo om de som gjør det” og om familier som ”får i seg et godt og variert kosthold”, og peker samtidig på at det handler om at hun ”har mye matsamvittighet”. Paradoksalt nok virker det som om mannens lettvinde tilnærming til matlagingen, og tilsynelatende mangel på matsamvittighet, bidrar til at han i større grad enn henne lykkes i å involvere barna i matlagingen. Nå kan man jo samtidig argumentere for at hennes mer sammensatte tilnærming til middagslagingen nettopp er det som muliggjør hans fleksible praksis.

Det fremgår ganske åpenbart at hun ville sluppet å ha så mye ”matsamvittighet” hvis mannen hadde bidratt med bedre middager når hun ikke er hjemme. Det virker likevel ikke som om hun kan gjøre noe med hans manglende kunnskaper på kjøkkenet eller be han lete opp en kokebok, men hun kan bøte på matsamvittigheten som gnager ved å lage klar middager. ”Det er sikkert veldig deilig for han”, som hun uttrykker det, men det virker ikke som det er derfor hun gjør det. Hun gjør det fordi hun ikke synes ungene kan spise pølser flere ganger i uka, og fordi hun ikke synes hun kan kreve av mannen at han disker opp bedre middager når hun er borte. Matsamvittigheten hun har hengende over seg har bidratt til at hun har begynt å bake brød selv, for, som hun sier det; ”da vet jeg i alle fall at brødmaten er okei”. Heller ikke på dette området velger hun en lettvinnt løsning, selv om hun understreker at hun ikke er en sånn

som ”koker egg i former og sånn” når hun lager matpakker til barna. Siden hun har så kresne barn ”blir det bare brødsiver, men så er det hjemmebakt brød, så da syns jeg det er greit”. Med andre ord kompenserer hun ikke bare for mannens enkle middagsløsninger, hun kompenserer også for barnas kresenhet ved å sørge for at det de faktisk spiser utover middagsmåltidet er hjemmelaget.

Den kvinnelige matsamvittigheten står i enda større grad sentralt hos Bjørg. Middagene til familien går som en slags rød tråd gjennom hele intervjuet med henne. Hun ”må finne ut hva vi skal ha til middag” og ”tilpasse det til han” hvis han skal lage den. Et eksempel på hvordan dette konkret kan foregå kommer tydelig frem når hun forteller om da hun dagen før skulle kjøre hjem fra jobb:

- [O]g så... er jeg en sånn som prater i telefonen, jeg da, når jeg kjører bil, så ringte jeg til gubben for han skulle ha noe info om hva vi skulle ha til middag og sånn. Det stod egentlig [en] melding [...] om at jeg måtte ringe når jeg hadde tid, og så gjorde jeg det, men det var dårlig linje i garderoben. Så han skulle vite hva vi skulle ha til middag.

- For det er det du som bestemmer?

- Ja. Eller så blir det tomatsuppe, eller grøt. Ja. Nei, så da måtte jeg... så hørte han bare sånn bruddstykker av hva jeg sa, så da måtte jeg legge på og sende melding da om hva som lå hvor og hvordan han skulle gjøre det (ler). Så da prata jeg med han og lurte på om det var noe mer han lurte på før jeg liksom var av gårde.

Dagen hun forteller om er en dag mannen var hjemme med sykt barn, normalt sett er det hun som lager middagene de dagene hun jobber dagvakt. Mannen kan lage middag så lenge hun bestemmer hva det skal være, har ”forklart hvordan han skulle gjøre det” og ”hvis det er enkel mat å lage”. Hun påpeker at ”ofte så lager han lapskaus på boks, når jeg er på kveldsvakt, eller tomatsuppe”. Hun refererer gjennomgående til betegnelsene ”ordentlig middag” eller ”ordentlig mat”, noe hun åpenbart synes er viktig at de prioriterer å lage. Det er likevel slik at motstykket til ”ordentlig mat” er ”å stikke opp på kiosken og kjøpe pølser og pommefrites”, noe de gjør ”en gang i blant, men ikke så ofte”. Hun snakker om fiskekaker, fiskepinner og pølser som vanlig hverdagsmiddager i familien, og at hun gjerne slår til med fiskegrateng eller annen fiskemat hvis hun har fri eller jobber kveldsvakt. Vanlige, relativt enkle, middager med andre ord. For Bjørg handler det ikke om at lista for ”ordentlig middag” legges høy, men

om et tydelig ønske om å slippe hele ansvaret for *både* planleggingen og gjennomføringen av matlagingen:

[J]eg kunne gjerne sett at han lagde litt mer middag da, eller i hvert fall kommet med forslag til hva man skulle ha til middag. [...] Eller at han kan lage litt mer middag i helger, sånn at jeg kunne slippe å tenke på middag for en gangs skyld.

Det kan virke som om hun bruker middagsmaten som en form for målestokk, eller en slags definisjon, på et vellykket familieliv, og at det derfor oppstår mye frustrasjon rundt dette for henne. Spesielt når hun tydeligvis ikke får noe drahjelp fra mannen. Siden han tyr til enkleste løsning når hun ikke er hjemme, fratar han henne muligheten til å benytte seg av denne løsningen. Hun opplever da at hun må sørge for å lage ”ordentlig mat” når hun er hjemme, selv om hun tydeligvis ikke finner noe glede i matlagingen, men heller opplever det som en kime til stress:

Du må [...] stresse og lage middag, og unger som er sultne og maser ”kan jeg få saft, kan jeg få kjeks, kan jeg få pepperkake, kan jeg få banan, kan jeg få...”, ikke sant. Og så setter han [ungen] seg til slutt på gulvet og spiser opp matpakka fra barnehagen, og da vil han jo ikke ha middag.

Det kan på mange måter virke som en litt håpløs situasjon, men som Bjørg ser ut til å innfinne seg med. Når jeg spør henne hva hun synes om at mannen tyr til boksmat og posesupper når hun er på jobb, svarer hun at ”det er helt fint det” og at ”de får spise hva de vil, hovedsaken er at ungene eter ett eller annet”. Det fremkommer ganske tydelig at det ikke er greit for Bjørg at ungene får servert posesupper, ferdiggrøt og boksmat til middag *hver* dag. Så når hun trekker på skuldrene over at mannen tyr til den slags mat de ettermiddagene han er alene med ungene, sier hun samtidig at det er hennes ansvar å balansere den lettvinde maten med ”ordentlig middag” når hun er hjemme. Dette til tross for at det kan virke som om hun gjerne skulle hatt litt mer slingringsmonn og stått friere til å velge lapskausen på boks i stedet for fisk og poteter. Hadde hun hatt den muligheten ville hun sluppet stresset middagslagingen innebærer for henne. I forlengelsen av at hun trekker på skuldrene over mannens valg av middager når hun er på jobb, sier hun nemlig at hun også kan ty til lapskaus på boks til middag hvis hun ”plutselig bare er kjempematlei og ikke gidder å lage mat”. Hun forteller at hun, i likhet med

mannen, kan finne på ”å hive [noe] to minutter i mikroen, så er det klart”. Det kan tolkes som et forsøk fra hennes side på å legitimere mannens fravær av innsats på kjøkkenet, men slik jeg ser det handler det om noe mer. I lys av hennes gjennomgående vektlegging av ”ordentlig middag”, samt beskrivelsene av stresset middagslagingen forårsaker for henne, sier det først og fremst noe om hvor gjerne hun skulle tydd til ”to-minutter-i-mikroen”-middager oftere. Dette tydeliggjør hvor motsigelsesfylt det er for henne. På den ene siden hater hun å lage mat og vil gjerne løse det med noe raskt og lettvent, noe hun også kan finne på å gjøre hvis hun er ”kjempematlei”. På den andre siden er det hun som tilsynelatende må ta det hele og fulle ansvaret for å fylle ”ordentlig middag”-kvota, i og med at det virker som om hun ikke kan kreve at han skal gjøre det.

Bjørg og Maren føler et overordnet ansvar for maten i familien, og dette ansvaret kan adresseres til et behov for å ivareta en viss ernæringsmessig standard. Dette er noe også Bente Marianne Olsen og Helene Aarseth (2006) finner i sine studier av norske og danske middelklassepar der begge jobber fulltid og er relativt likestilte på hjemmebane. En tendens hos disse parene er at fortellinger der mat er kvinnens ansvarsområde går sammen med fortellinger der mat forbindes med en ”kvinnelig dårlig samvittighet” (Olsen og Aarseth 2006:48). Det er i størst grad kvinnene i deres intervjuutvalg som knytter matlaging til en dårlig samvittighet som handler om at maten ikke er sunn og variert nok, ikke minst i tilfeller der mannen står for mye av den faktiske matlagingen. (ibid). Det handler for Bjørg og Maren, i likhet med noen av kvinnene til Olsen og Aarseth, om et identitetsarbeid knyttet til matlagingen. Bjørg og Maren vil gjerne få hverdagene til å gli best mulig og med minst mulig stress, men uten å fire altfor mye på kravene til hva en ”ordentlig middag” skal være.

Jeg vil likevel mene det er en hovedforskjell mellom Bjørgs opplevelse av matlagingen og Marens opplevelse. Bjørgs fortelling om matlagingen skiller seg ut ved å være et uttrykk for noe mer enn identitetsarbeid eller stikk av kvinnelig matsamvittighet. Denne forståelsen henger sammen med at det ikke er noe i hennes fortelling som gir inntrykk av at hun finner snev av glede eller mening i det å lage mat. Bjørg synes ikke å ha noe lystbetont forhold til matlaging, slik Maren til dels kan gi uttrykk for. Det virker mer som om hun befinner seg i en form for skvis mellom egne standarder for hva som er ”ordentlig mat” og stresset med å få stagget ungenes sult så kjapt som mulig:

I og med at jeg ikke får henta før litt før fem,[...] blir det jo ikke middag før halv seks

tidligst. Så da må man liksom tenke 'ok, når jeg har fri da kan jeg lage middag som tar litt lengre tid'. Man har ikke fiskegrateng liksom når man henter klokka fem, for det skal steike i liksom femti minutter da. Det har man ikke da. [...] Så det blir mer sånn på fridager da. Eller når jeg skal på nattevakter og sånn, da kan jeg lage litt mer... tilpasser jo ofte middag etter hva ungene spiser også da. Blir jo sånn enkle greier, som fiskepinner og makaroni, eller pølser og poteter, eller pølser i brød, eller... lapskaus på boks, eller fiskekaker og poteter, da spiser de jo stort sett bare fiskekakene. Men det er i alle fall sånt som er enkelt å lage.

Hun uttaler blant annet at ”poteter er noe av det verste jeg vet å vente på” og at hun gjerne ender opp med makaroni i stedet, fordi ”han eldste [sønnen] elsker makaroni”. Makaroni er med andre ord en slags fallitterklæring fordi det ikke oppfyller de samme ernæringsmessige standardene som poteter gjør, men det er det hun ender opp med siden det tar mindre tid og ungene liker det. Konsekvensen av skvisen hun synes å havne i blir at hun opplever middagslagingen som en sur og stressende plikt, og noe hun gjerne skulle sluppet unna. Men så lenge hans standard er en annen enn hennes og det er utenkelig for henne å kreve at han kommer mer på banen, vil hovedansvaret for den ”ordentlige maten” fortsatt tilkomme henne. Å involvere seg i hvordan mannen velger å løse middagsansvaret når hun ikke er hjemme, er en helt utenkelig strategi både hos Bjørg og Maren. Med mindre det handler om å lage klar middager, slik som Maren gjør. Standarder er rett og slett ikke et tema for forhandling eller diskusjon.

Hennes standard, hennes ansvar

Anne sier at hun ”ville jo gjerne hatt litt høyere standard hjemme enn han kanskje vil ha da, men hun påpeker samtidig at ”selv om det ikke er gullende reint og strøkent og ryddig, så er det jo helt greit”. ”Det er jo ikke noe vits i å irritere seg over bagateller heller”, som hun sier det, men det er liten tvil om at hun er opptatt av å ha det ryddig rundt seg:

Jeg kjenner at når jeg gikk hjemme i permisjon, så... da ble jeg for mye hjemme igjen. Da begynte jeg å irritere meg over småting. Det er helt unødvendig. [...] Man må bare ikke henge seg opp i det. Men det er klart at hvis jeg har to-tre dager fri, da... da er det mye mer strøkent etter min lille friperiode, enn hvis han har fri en helg. Men man får egentlig tenke... jeg tenker at så lenge ungene har det bra, får mat og klær og koser seg, og det gjør de jo. De koser seg jo veldig, så da trenger det jo ikke alltid å være helt strøkent heller da. Selv om jeg trives bedre når det er litt mer ryddig. Så da føler jeg at det noen ganger blir litt... at jeg rydder litt mer da.

Et annet, om ikke like uttalt, eksempel finner vi hos Hege. Hun skisserer en slags skillelinje mellom to ulike måter å gjøre morgener på hjemme hos dem. Hun synes å oppleve den ene måten som mer vellykket enn den andre måten, som er nok et eksempel på ulike standarder. Når hun skal fortelle om hverdagsfrokostene hjemme hos dem, er det fortellingen om havregrøten som de spiser samtidig alle fem rundt kjøkkenbordet hun først griper til. Havregrøten er det hun som lager, og det er tydelig at det er slike morgener hun gjerne vil ha og opplever som vellykkete morgener etter egne standarder. Den andre fortellingen handler om barne-tv, en mann som leser avisen og drikker kaffe og hun selv som ”springer rundt som en sånn sprettball”. Hun forteller ”han synes det er utrolig deilig å sette de foran tv-en, for da sitter de stille” mens hun ikke er komfortabel med en slik lettvinnt løsning. Jeg forstår det som et eksempel både på hennes ”utvidede helhetsansvar” – hun ”springer rundt som en sånn sprettball” for å ordne hår, klær og sekker, og det ender dermed opp med at hun ”spiser frokost i bilen” på vei til jobb – og som et eksempel på ulike standarder for han og henne, som kulminerer i en ”konflikt [...] akkurat på de tv-greiene”. I lys av dette kan Heges ordning med at hun begynner senere på jobb på morgenen, som beskrevet i forrige kapittel, forstås som en strategi for å imøtekomme og å sørge for egne standarder. Hennes gullstandard er havregrøt og felles frokost, og dermed er det også hennes ansvar å sørge for det. Hun kan med den fleksible ordningen sørge for både havregrøt og felles frokost rundt kjøkkenbordet, og for å hjelpe alle av gårde uten at det blir krangling og konflikter.

Diskrepansen mellom, og den ulike betoningen av, hans og hennes helhetsansvar, ser ut til å være en ansats til ambivalens og doble følelser hos informantene. Ambivalensen kommer til uttrykk ved at de går inn i forhandlinger med seg selv om egne følelser og forståelser, og resulterer i ulike kompenserende strategier. Det er ulike lag med ambivalenser og følelsesmessige konflikter i fortellingene, som turnusarbeidet tydeliggjør og synliggjør. De finner fravær fra mann og barn emosjonelt vanskelig, særlig i helgene, men legger vekt på at det handler om dem selv og ikke om hvordan familien har det. Det er likevel ikke slik at hun er helt ubekymret for dem der hjemme, eller at hun skrur av kanalen for emosjonell balanse når hun er på jobb, noe som kommer til uttrykk på ulike måter hos informantene. Hun har helt andre krav til aktiviteter med barna og en ganske annen standard enn det han ser ut til ha, men i og med at han faktisk tar ”det avgrensede helhetsansvaret” må hun selv innfri egne standarder når hun er hjemme. Kvinnene fortolker seg ut fra et annet utgangspunkt, eller ut fra

”et dobbelt sett med foreldrestandarder” (Haavind 2006:686). De ser ut til å måle egne standarder ut fra hva barna og familien har behov for, mens de vurderer mennenes innsats ut fra en standard der alle bidrag er positive og prisgitte (ibid). Dermed stiller hun høyere krav til seg selv enn hun stiller til han. I fortellingene fremstår hun som arkitekten bak en del helgeaktiviteter, som i å komme seg ut på tur eller i å gå på ski, mens han tilsynelatende lar det ligge når hun er på jobb. En måte å forstå det på er at det er aktiviteter som faller utenfor ”det avgrensede helhetsansvaret”. I og med at hun stiller høyere krav til seg selv, og har høyere standarder enn det mannen virker å ha, må hun kompensere når hun først er hjemme ved å gjenoppta ”det utvidede helhetsansvaret”. Hennes fravær fra familien skal ikke føre til en dårligere standard, men det betyr at hun må kompensere for ”det avgrensede helhetsansvaret” når hun er hjemme. Det kjønnete ansvarsmønsteret ser i så måte ut til å generere kvinnelig kompenseringsarbeid i form av ulike strategier, som å lage klar middager og ta med ungene ut etter jobb. Strategier som tilsynelatende opprettholder det kjønnete mønsteret hvor hun tar og får ”det utvidede helhetsansvaret”. Dermed ser det ut til å bli en slags runddans – der ulikt helhetsansvar bidrar til at hun kompenserer for hans ”avgrensede helhetsansvar” i form av ulike strategier, som igjen ser ut til å opprettholde det kjønnete mønsteret hvor hun får, og tar, ”det utvidede helhetsansvaret”.

Mening eller makt?

Sett fra et kjønnsmaktperspektiv kan man argumentere med at mennene bevisst senker standarden for å unndra seg ansvaret, og at kvinnene dekker over sin egen innordning ved å understreke at de selv ønsker en slik arbeidsdeling. Nå skal det sies at kvinnene gir uttrykk for at det ikke er en ønskesituasjon, og at de gjerne vil at mannen skal legge litt mer innsats i å imøtekomme hennes standarder. Like fullt velger hun heller å kompensere enn å konfrontere. Hanne Haavind (1982) mener kvinner avstår fra å stille krav til menns hjemmeinnsats av den grunn at det vil kunne resultere i en vakkende opplevelse av kjærlighet om han da motsetter seg disse kravene. I lys av en slik forståelse kan ikke kvinnene i min studie si ifra til, eller kreve noe mer av, mennene uten å løpe en risiko for å forstyrre et lojalitetsforhold som tilsynelatende er basert på samhold og felles innordning (Haavind 1982:156). De gir uttrykk for et ønske om at han skal tillegge gjøremålene like mye mening som hun selv. Det er denne meningen som kvinner tillegger familiearbeidet Haavind peker på som kjernen i problemet – den både legitimerer og produserer kjønnsmaktordningen (1982:148, Aarseth 2008c). For å få bukt med over- og underordningsforholdet må kvinner innta en mer pragmatisk innstilling til

gjøremålene i hjemmet, og gjøre opp regnskap over hvem som gjør hva (Aarseth 2008c). Som jeg skriver i kapittel to, bekrefter Eva Magnusson (2006) denne tesen i sin studie av par fra ulike nordiske land. Hun finner at refleksiv distanse og likestilt arbeidsdeling går sammen, noe jeg vil mene bare delvis gir gjenklang i mine informanternes hjemmeliv. På sett og vis kan man si at turnusen nødvendiggjør en viss grad av refleksiv distanse til hjemmet for informantene, i og med at de må slippe alt ansvaret i perioder. Som vi så i forrige kapittel, fremholder informantene at turnusen slår heldig ut for likestillingen i form av at han blir veldig involvert og må ta mye ansvar. Den refleksive distansen ser likevel også ut til å være et tilløp til ambivalens og doble følelser, som tilsynelatende ikke gir seg utslag i mer likestilt arbeidsdeling, men heller som kvinnelig kompenseringarbeid. I min studie ser det med andre ord til at den refleksive distansen har to virkninger, som kan sies å henge sammen med hverandre. Fordi mannen allerede er så involvert og tar så mye ansvar som han gjør, kan hun ikke forvente noe ytterligere, og må dermed selv sørge for egne standarder.

En mulig tolkning er at kvinnene i min studie enda ikke har avslørt at de er underlagt en kjønnsmaktsordning, og at det er derfor de gjør som de gjør. Jeg verken kan eller vil utelukke at det i min studie er snakk om kjønnsmakt, i alle fall ikke delvis, men perspektivet kan like fullt problematiseres i lys av mine funn. Om kvinnenes fortellinger utelukkende skal tolkes som eksempler på kjønnsmakt, vil det lukke for muligheten til å forstå handlingene som ikke fullstendig determinert av strukturell tvang. En annen mulighet er dermed å åpne for at det handler om strategier for å holde fast ved en form for mening i familielivet. McNays forståelse av kjønn som opplevd erfaring åpner for å forstå kjønnete erfaringer som en kilde til opplevelse av mening, og ikke bare som formet gjennom materiell tvang (Aarseth 2008a:45). Med andre ord kan det tolkes dit hen at kvinnene ikke bare kompenserer fordi mennene ikke oppfyller deres krav, eller fordi de føler seg nødt til å gjøre det, men også fordi handlingene isolert sett oppleves meningsfulle for dem. Om ikke handlingene oppleves meningsfulle i seg selv, som i Bjørgs tilfelle med maten, kan det likevel være at handlingene rettet mot å oppfylle egne standarder er en måte å gjenopprette meningen i hjemmet som praksisfelt. Fordi standardene i seg selv oppleves som viktige og meningsfulle.

McNay mener at den kvinnelige individualiseringsprosessen er kompleks fordi det refleksive livsprosjektet 'living one's own life' kommer i konflikt med den konvensjonelle forventningen om 'being there for others' (1999:103). I dette kapittelet har jeg imidlertid forsøkt å vise at det i fortellingene i mitt materiale er flere ulike lag med ambivalens og

følelsesmessige konflikter. Det handler ikke om én konflikt mellom to ulike livsprosjekter, men om at de gjennomgående forhandler med seg selv for å balansere motsigelsesfylte følelser i skjæringspunktet mellom arbeid og familie.

Et følelsesarbeid

En måte å forstå de følelsesmessige implikasjonene av en slik forrykning mellom felt og habitus på, er gjennom Hochschilds begrep følelsesarbeid. Når man blir bevisst en diskrepans mellom hva man føler og hva man *ønsker* å føle, som igjen er påvirket av hva man mener man *bør* føle, vil man, i følge Hochschild, som oftest gjøre et forsøk på å endre den opprinnelige følelsen. Handlingen rettet mot å endre en følelse i enten grad eller kvalitet betegner Hochschild som følelsesarbeid (2003:98). Dette henger, i følge Hochschild, sammen med idealiserte forventninger knyttet til ideologiske holdninger og sosiale retningslinjer (ibid:98-99). Ved å trekke på denne forståelsen av følelser, er det mulig å tolke informantenes ambivalens som et resultat av en emosjonell uoverensstemmelse. De gir uttrykk for at de føler misnøye over at han ikke innfrir helt på hjemmebane, samtidig som de har et ønske om å føle takknemlighet for det han rent faktisk bidrar med. Dette, igjen, kan være påvirket av at de mener de bør føle indifferens, rett og slett ikke føle så mye rundt det med andre ord. Sett i sammenheng med forventninger knyttet til den likestilte holdningen de gir uttrykk for å ha, og et generelt samfunnsmessig likestillingsideal, er det kanskje ikke så rart at de mener de bør la være å bry seg. Dermed velger de ikke å blande seg til fordel for å fremheve det som *er* bra, som at han tar ”det avgrensede helhetsansvaret” og at han tross alt leker mye med barna, og heller kompensere for det de mener er manglende.

Oppsummering

Fortellingen i dette kapittelet handler om turnusen som kime til misnøye og ambivalens, i ulike lag og nyanser. Forskjellige standarder og fortolkningsrammer for han og henne resulterer i at hun kompenserer for hans mangler når kommer hjem fra jobb. I stedet for å blande seg i hans måte å håndtere aleneansvaret på, velger hun å ta ansvar for det hun opplever som viktig når hun først er hjemme. Denne ”striden” blir synlig på en annen måte når det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret, innenfor begrensede tidsperioder, snus helt på hodet. I tråd med et kjønnsmaktperspektiv kan det forstås som at han senker standarden for å unndra seg mer ansvar enn nødvendig, og at hun innordner seg fordi hun ikke vil spenne ben

under lojalitetsforholdet dem i mellom. Samtidig argumenterer jeg for at turnusen medvirker til en økt refleksiv distanse til hjemmet for kvinnene, som ikke bare gir rom for mer mannlig involvering og helhetsansvar, men også fører til kvinnelig kompenseringarbeid. Ved å se det som en mistilpasning mellom felt og habitus, som åpner for refleksiv meningsdannelse, kan vi i tråd med McNay forstå kvinnenenes kompenseringarbeid som en måte å bevare meningen i feltet på. Helt problemfritt er det imidlertid ikke, de uttrykker jo en gjennomgående misnøye med mannens løsninger på hjemmebane. Det dukker dermed opp noe uavklart i fortellingene – de er misfornøyde, men sier ikke ifra, tilsynelatende fordi de ikke føler de kan appellere til en legitim måte å si det på så lenge han tar ”det avgrensede helhetsansvaret”.

6 Emosjonelle balanseringer

Innledning

Temaet for dette kapitlet er relasjonen mellom han og henne, og de emosjonelle balanseringene innenfor familielivet, i lys av tidsbindingen som turnusen medvirker til. I de to første analysekapitlene har jeg vist hvordan informantene håndterer noe uartikulert mellom han og henne, noe uavklart i fortellingene som handler om at de ikke kan appellere til en legitim måte å si ifra til mannen sin på. De velger en rekke kompenserende strategier heller enn en konfronterende linje. I det tredje, og siste, analysekapitlet, vil jeg gjøre et forsøk på å forstå hva som motiverer disse strategiene. Hvordan forstås hans og hennes bidrag og investeringer i familien, og hvilke utslag har det for det individuelle spillerommet til den enkelte? Hvilke dynamikker oppstår i kjølvannet av ambivalensen?

”Må du be om det, er det ingenting verd”

Sitatet i overskriften er hentet fra en studie Jorun Solheim, Øystein Gullvåg Holter og Hanne Heen (1986) gjorde tidlig på åttitallet av nordsjøpendlere og deres familier. I sin forskningsrapport *Nordsjøliv og hjemmeliv* skriver de om ”grensekryssing” av husarbeidet, og særlig menns inntreden i det kvinnelige ”arbeidsfeltet”. Et slikt pendlerliv, som utgjør kjernen i studien, medfører veksling mellom lange uteperioder og lange hjemmeperioder for mennene i de aktuelle familiene, noe som igjen får konsekvenser for familietilpasningen i både hjemmeperioden og uteperioden. Forskerne finner at når mennene utfører såkalt ”kvinnearbeid” i hjemmeperioden, først og fremst forstått som matlaging, klesvask og generell rengjøring av hjemmet, oppleves det som en implisitt anerkjennelse av kvinnes ekstrainsats i aleneperioden. Men i og med at denne avlastningen fra mannens side betegnes som en gave til kvinnen, er det viktig at den er frivillig for at den i det hele tatt skal ha noen verdi. Hun kan med andre ord ikke *forvente* at han skal avlaste henne i hjemmeperioden, men opplever at anerkjennelsen ikke finner sted om denne ekstrainsatsen uteblir (1986:86-87). De finner også at det først er når kvinnene i studien er i jobb, og ikke til stede til enhver tid i mennenes hjemmeperiode, at mennene ”krysser grensen”. Det fremgår rimelig klart at familiene i denne studien er ”påtvunget” en atskillelse som er mye større enn det mine informanter og deres familier er (ibid:100), og at det igjen stiller helt andre krav til

tilpasningen mellom jobb og familie enn det gjør hos de fleste andre familier. Poenget er likevel at også turnusarbeidet tvinger fram en atskillelse, vel og merke av en betydelig kortere varighet enn hos oljefamiliene, som tilsynelatende igjen tvinger fram mer likestilling. Mennene må være hjemme med barna når kvinnene er på jobb, noe som ikke kan sies å være direkte frivillig, men *hva* de gjør og *hvordan* de gjør det når de er hjemme er av en mer frivillig karakter.

Når kvinnene erfarer at mennene ikke oppfyller deres standarder kan det altså handle om at kvinnene ikke opplever at deres innsats, både i og utenfor hjemmet, anerkjennes av mannen. Og at de, i likhet med kvinnene i oljependlerfamiliene, ikke kan kreve dette fordi det da ikke får den samme verdien. I tråd med dette kan de kompensere strategiene til mine informanter tolkes som en gave til mennene for å vise at de anerkjenner den innsatsen han legger i familien. Kvinnene i min studie dras mellom behovet for å blande seg i hva mann og barn gjør når de er på jobb, og egen overbevisning om det er feil av dem å mene noe om hans måte å gjøre det på. Som beskrevet i forrige kapittel er spenningen mellom hennes og hans fortolkning av helhetsansvaret en kime til misnøye og doble følelser, som informantene håndterer gjennom kompensere strategier. Standarder er tilsynelatende ikke gjenstand for verken diskusjon eller forhandlinger, på tross av irritasjon og misnøye, og dermed oppstår det noe uartikulert i familieforvaltningen. De kan ikke stille krav om at partneren faktisk lever opp til deres ønsker og standarder for familielivet, på tross av at det åpenbart er viktig for henne. Kanskje er det slik at hun ikke ønsker at mannen skal fylle hennes forventninger til hvordan hjemmelivet bør gjøres av sur plikt eller som et resultat av hennes formaninger, men at han skal skjønne at dette er viktig for henne og dermed sørge for de røde barnekinna og den næringsrike maten når hun er borte?

En annen som skriver om hvordan dagligdagse handlinger i et parforhold kan tolkes ut fra en form for gavelogikk, er Arlie Hochschild. I sin studie av tokarriereforeldre og deres arbeidsdeling hjemme, refererer Hochschild til betegnelsen "economy of gratitude" (takknemlighetsøkonomi). Uttrykket henspiller på hva som oppfattes som gaver i et parforhold og hvordan disse gavene blir verdsatt. Det handler ikke om hvem som gjør hva eller mest, men om hvordan gaver gis og mottas (Hochschild 1997a:18). For at en handling skal anses som en gave må det være noe mer enn hva som er normalt forventet, og det må være på bakgrunn av at man gjør noe *for* den andre. En rik "takknemlighetsøkonomi" er preget av det faktum at det som føles som en gave for giveren også føles som en gave for

mottakeren (Hochschild 2003:104-105). Når han derimot ikke lager den ordentlige middagen eller tar med ungene ut mens hun er på jobb uteblir opplevelsen av å motta en gave. Forstått på en slik måte kan det i min studie handle om ulike oppfatninger av hva som anses å være en gave. Kvinnene i min studie kan dermed ikke ta det for gitt at mennene skal lage den ordentlige middagen eller ta med barna ut, det ligger utenfor det hun kan forvente. En kan tenke seg at de ville vært takknemlige, og kanskje ansett det som en gave, om det hadde blitt gjort. Jeg kan i alle fall se for meg at Bjørg virkelig hadde verdsatt det om mannen hadde disket opp med en ordentlig middag en ettermiddag, slik at hun fikk slippe ansvaret en liten stund. Men kvinnene verken kan eller vil forvente noe av mannen utover hans faktiske innsats da de vil at mannen skal gjøre det *for* dem, gi det som en gave, og ikke innfri en forventning om det.

Investeringsvilje i tidsklemma

Like lite som informantene liker å arbeide helger når de har små barn, ser de ut til å verdsette fridagene de har i uka. Nina forteller at hun koser seg veldig når hun er hjemme alene på dagen, ”så det er fordelen med turnus da, at man får litt tid for seg selv i huset”. Marte mener at det er disse fridagene hun kommer til å savne mest om hun skulle få seg en vanlig dagjobb, da det er dager hun kan ”gjøre ting som jeg ikke får gjort ellers”. Hun synes ”det er godt å kunne dra alene og ordne ting, uten unger eller en gubbe som sier ’åh, skal vi der nå’ [oppgitt stemme]”. Det er rett og slett ”veldig befriende å kunne ha den tiden”. Freja understreker også at ”det er veldig deilig i en familiesituasjon” med disse fridagene, og at det gir en kjærkommen anledning til å ”være litt alene” og å ”ha dine egne planer”. Turnusarbeidet tilgjengeliggjør rett og slett et pusterom midt i uka de vet de ikke skal kimse av. At fridagene er viktige for informantene, kan imidlertid tolkes på flere måter. En tolkning kan være at det bunner i en opplevelse av en begrenset mulighet til å ha fri ellers, noe jeg også vil komme nærmere inn på senere i kapitlet. Som jeg har vist tidligere, tar kvinnene ”det utvidede helhetsansvaret” for familieforvaltningen og til å få hverdagen til å gli. De er i kroppslig beredskap for familien og kompenserer for mennenes standard på hjemmebane, noe som peker i retning av at de ikke har som vane å slappe mye av. Sett i sammenheng med mønsteret beskrevet i de to foregående kapitlene, er det ikke vanskelig å forstå at fridagene oppleves som kjærkomne pusterom. En annen tolkning er at fridagene ses på som en anledning til å hente seg selv inn igjen, samt å hente inn igjen husarbeid, for å frigjøre ettermiddagene de

ikke er på jobb til kun å være med barna. Det vi er på sporet av her dukker opp flere steder i fortellingene, men da som drømmer om redusert stilling og enda mer tid til familien.

Marte drømmer om å redusere sin stilling, for å tilbringe mer tid med barna, men sier at ”økonomien strekker ikke til”. Hun er ikke alene om å drømme om å jobbe mindre, det er bare to av informantene som verken jobber redusert eller har et ønske om å jobbe redusert. Det er ingen av informantene som *ikke* understreker at jobben er viktig for dem, og det er ingen som ytrer ønske om *ikke* å arbeide i det hele tatt. Det hindrer likevel ikke en forestilling og drøm om mer rom for familiære aktiviteter. Tale skulle gjerne ”hatt mer tid til familien og til å kose oss”. Hun føler at husarbeidet tar av tiden som hun heller ville brukt med datteren. Om hun jobbet mindre hadde hun ”hatt mer tid til å få gjort ting ferdig før Mie kom hjem og hatt mer tid til å leke med henne”. Bjørg har lang reisevei til jobb og opplever at ”det er ikke mye tid jeg får med de ungene hele uka”. Hun er samtidig opptatt av å understreke at hun ikke er ”sånn der Trude Mostue som sier at mødre skal være hjemme uten jobb, fordi hun irriterer vettet av meg”, men at hun ”syns det er lenge at de skal være ti-tolv timer i barnehagen”. Hun er midt i en hektisk småbarnsfase med to barn under tre år og forteller om folk på jobb som er ”helt dødssjokkerte over at jeg faktisk jobber hundre prosent tredelt turnus”. Det får henne til å tenke ”at det er kanskje dumt at jeg jobber hundre prosent når jeg har små barn, det er kanskje ikke sånn man gjør, det.” Hun forestiller seg hvordan tilværelsen hadde blitt annerledes hvis hun jobbet mindre:

Det er liksom det å ha muligheten til å ha ungene hjemme en dag fra barnehagen, hvis man plutselig har lyst til å finne på noe annet. Eller... kanskje bare bake boller på kvelden liksom, etter middag. Det eksisterer jo ikke hjemme her, det. Det er jo sånn man ikke gjør. [...] Det er jo sånt man har muligheten til når man liksom ikke har det der stresset med å være på jobb fra halv åtte og så må du rekke barnehagen, for ellers så får du bot, ikke sant.

Bjørg uttrykker et ønske om å rydde unna litt av stresset som låser hverdagene til en bestemt rytme og som begrenser aktivitetsrommet, mens Tale vil rydde unna, i mer bokstavelige termer, for lek og kos med datteren. Det kan med andre ord se ut til at drømmene er næret av en velkjent ”tidsklemme”-problematikk. Anne Lise Ellingsæter (2004) peker på en tendens til å definere moderne familiers hovedproblem som en ”tidskrise”, og mener at denne tendensen henger sammen med at fedres økte familietid ikke er tilstrekkelig som kompensasjon for

mødres økte omfang av lønnsarbeid (2004:128-129). Dermed oppstår det et tomrom etter mødrene som skaper et "omsorgsunderskudd" (ibid:129). I det ligger det at foreldre bruker for lite tid med barna sine og at tiden man har sammen blir for hektisk, noe som til sammen skaper en forståelse av at moderne familier opplever både en "tidskrise" og en "omsorgskrise" (ibid). Ellingsæter påpeker at det paradoksalt nok er slik at dagens mødre og fedre bruker *mer* tid på barna sine enn tidligere foreldregenerasjoner (ibid). En annen som peker på det selvmotsigende i at følelsen av "tidsklemma" øker samtidig som foreldre rent faktisk bruker mer tid på familien, er Hanne Haavind (2006). Hun mener krisemaksimeringen henger sammen med at aktiviteter i familien organiseres på nye måter (2006:687). I og med at både mødre og fedre i dag deltar i arbeidslivet har hun og han ikke lenger atskilte tidsorganiseringer. Både mødre og fedre har en syklisk tidsorganisering, om enn kvinner i litt større grad enn menn, fordi begge deltar i omsorgen for barna. Dermed må tiden og aktivitetene reguleres og organiseres på en annen måte enn før, som gjør at følelsen av knapphet blir mer fremtredende (ibid). Ellingsæter mener kriseforståelsen hviler på en uklar, og udokumentert, forståelse av at god tid er den viktigste forutsetningen for å være gode foreldre. Denne forståelsen rammer mødre i større grad enn fedre, i og med at kvinner fremdeles forventes å prioritere barn og familie over annet (Ellingsæter 2004:150). Dermed kan det se ut til at opplevelsen av "tidskrise" er et uttrykk for drømmer om mer tid til bollebaking og kos, men først og fremst hos mødre. Samtidig vil jeg mene at drømmene om mer tid med barna og om bollebaking som informantene mine uttrykker, også sier noe om hvordan de rent faktisk opplever hverdagene sine. De drømmer om lek, kos og bollebaking, noe som kan tolkes som en motvekt til hverdagslivets krav og rutiner. Det betyr nødvendigvis ikke at de har et reelt ønske om å realisere drømmene, men at det blir et slags ankerfeste når hverdagen blir for rutinepreget og bundet av vaktordningen.

Plusstimer og minustimer

Mange av informantene uttrykker at de sjelden har "tid til seg selv", og det kan være nærliggende å spørre hvorfor tiden ikke føles som *deres* tid i utgangspunktet. Kanskje er det en klisjé, dette med "tid til seg selv", men turnusarbeidet ser i alle fall ut til å sette tidsaspektet ved familiehverdagene i et litt annet perspektiv. Disponering av tid ser ut til å være tett knyttet sammen med hva de mener de kan tillate seg selv når de jobber som de gjør. Som jeg var inne på i kapittel fire, ser fridagene ut til først og fremst å være en mulighet til å gjøre arbeidsoppgaver tilknyttet "det utvidede helhetsansvaret". Hva de føler de kan tillate seg

synes likevel å være mer knyttet til en emosjonell balansegang heller enn til de praktiske gjøremålene. Hege ”får en litt sånn dårlig følelse” hvis hun skulle finne på å bruke en fridag på kafé, ”så det er litt sånn: er det verdt det liksom?”. Hun ”føler at man må bruke den litt fornuftig” og ”ikke sitte på kafé liksom halve formiddage. Hun jobber litt redusert og mener dermed at fridagene ikke tilhører henne, men familien:

[D]et er jo ikke sånn at jeg har fri fordi at jeg trenger det, jeg sitter ikke på kafé eller møter venninner eller sånn på den fridagen. Den går bare med til familien... ja, at alt skal være bedre for alle da på en måte. Så det er ikke det at jeg legger meg nedpå og sover til tolv liksom og... det er ikke sånn. Det er ikke sånn man bruker fridagen sin.

Hege jobber tredelt turnus og har dermed nattevakter inkludert i sin turnus. Det er nærliggende å tenke at hun derfor kan ha behov for litt ekstra søvn, og kanskje sove til tolv når hun har fri, men det er altså ”ikke sånn man bruker fridagen sin”. Samtidig understreker hun at hun har ”en mann som sier ’nå må du begynne å trene, nå må du komme deg på ski’, eller... ’kom deg ut, bruk litt tid på deg sjøl’. Så han er sånn som... ikke forventer at jeg skal stå med hue i bøtta og vaske hus altså.” Men Hege kan ikke, slik jeg tolker det, bruke denne tida på seg selv fordi hun har fått en gave av mannen sin og vil dermed gjøre gjengjeld. Som jeg skriver i teorikapittelet mener Hochschild (2003) at kjærligheten i et parforhold uløselig er knyttet til takknemligheten involvert i å motta noe som er ment som en gave, og ledsaget av et ønske om å gjengjelde den (2003:105). Hege har en mann som er ivrig på å ta med seg ungene ut på lange turer i helgene når hun er på jobb. Hun kan til og med fortelle at ”de snakker om han, disse venninnene mine”. I tråd med Hochschilds forståelse av en gave som noe utover det forventede, kan mannens turer med ungene sies å være en gave fordi det er noe mer enn hun kan forvente av han. Hege sier det selv, at hun ”syns det er stress” å skulle ta med alle tre ungene på tur alene, og anerkjenner dermed implisitt hans innsats. Hun er takknemlig for gaven hun har fått, og føler seg forpliktet til å gi noe tilbake.

Hege kan fortelle at mannen er flinkere til å prioritere seg selv og tid utenfor hjemmet enn det hun er, nettopp fordi hun føler at hun er så mye borte i utgangspunktet:

Vi snakka om det nå, at han har vært på... han var på hyttetur forrige helg og så skal han på en hyttetur igjen nå om et par uker. Prioriterer seg sjøl, det... jeg har ikke vært på en jentetur på halvannet år, men han får to. Også er han på jakt... altså, han har

mye lettere for liksom sånn... men samtidig, så sier jo han at siden jeg jobber hver tredje helg, så har jo... så er jo han mye aleine med ungene, og det er jo derfor... hadde ikke jeg jobba hver tredje helg, så trur jeg at jeg hadde hatt mer samvittigheten til å dra på jenteturer eller til London eller... men det har jeg ikke nå. Jeg har ikke samvittigheten til det nå når jeg jobber... er borte hver tredje helg, så har jeg ikke samvittighet til å dra på sånn jentetur.

Hun vet ”at ungene ikke setter pris på [at hun er bortreist], og heller ikke han. Og da reiser man jo med en dårlig følelse.” Tale får ”dårlig samvittighet” bare hun prioriterer ”tid til seg selv” på kveldstid, så da ”blir det ingenting av noe liksom”. Hun forteller at hun skulle ønske at hun kunne fått til å trene litt mer og kanskje kjøpt seg noen nye klær, men ”hvis jeg prøver å få til å trene to ganger i uka, [...] og timen begynner klokka sju da, og jeg må dra halv sju, da har jeg dårlig samvittighet for det, for da må han legge henne”. Nina sier at det hender hun tar seg tid til å gå på kafé når hun har fri, men at hun får litt dårlig samvittighet når hun gjør det, og aller mest ovenfor mannen:

[H]an er ikke noe sånn at det... ikke noe negativt på det liksom. Det er heller jeg som kanskje ikke alltid tør å fortelle det, at jeg brukte den fridagen min til å sitte på kafé liksom. Ja, jeg later som om jeg har gjort husarbeid eller... jeg får litt sånn stikk av dårlig samvittighet. Men så er jo det helgen min på en måte, så... mens i hans helger er det jo barna hele tiden, ikke sant, det er jo unger tjuefire timer i døgnet.

På tross av at hun vet at hun vet at hun har mannens velsignelse til å slappe av på kafé når hun har fri, kan hun likevel ikke fullt ut rettferdiggjøre det når han har brukt helgen *sin* på å være sammen med ungene. ”Mannen min er jo aldri alene hjemme, han er alltid hjemme når alle andre er hjemme”, sier hun, og tilføyer at ”det tror jeg at jeg hadde blitt litt gal av”. Hun anerkjenner dermed at hun har tilgang på et gode han ikke har tilgang på. Hun får seg derimot ikke helt til å utnytte det til det fulle, for, sånn som jeg forstår det, ville det vært å underkjenne hans innsats i helgene når hun er på jobb. For å vende blikket tilbake til gaveaspektet i studien av nordsjøarbeiderne igjen, kan det tolkes dit hen at hennes husarbeid på fridagene er en anerkjennelse av hans aleneansvar i helgen, og en måte å skape balanse på. Hvis hun setter seg på kafé med venninner på sin fridag, trekker hun på en måte på skuldrene av at han er alene om ansvaret for familien når hun er på jobb. Samtidig snakker hun om at han reiser mye i jobben og bor på hotell med kveldene fri til å slappe av, noe hun åpenbart ville satt stor pris på hvis det var henne som fikk muligheten til det. Hun tror at ”han egentlig kjeder seg litt der”

og heller vil være hjemme med dem, mens hun ”hadde syntes det hadde vært litt sånn luksus” og ville ”tatt med stearinlys og gode kremer og bada og bare slappa av”. Det kan synes som om hun tenker at hun virkelig kunne hatt fri om hun hadde vært ute og reist, og at hun ville utnyttet et slikt rom i uka til det ytterste. Han, derimot, ”kjeder seg litt der” og ville heller vært hjemme, så han anser tydeligvis ikke disse reisene som en mulighet til å slappe av litt ekstra. Jeg vil ikke mene at hun uttrykker seg på en måte som gjør at jeg får en forståelse av at dette er direkte problematisk for henne, men det er noe der som gir inntrykk av en slags kollidering mellom forventningene og forståelsene.

Dette kan tolkes som en form for negativ gavelogikk: hun er i minus fordi hun har overlatt så mye ansvar på han når hun er på jobb, men har muligheten til å opparbeide seg noen plusstimer når hun er alene med barna mens han er på jobbreise. Hun skulle ønske at han hadde sluppet ordentlig av på jobbreise slik at han kom hjem uthvilt og klar til å avlaste henne. Når han da ikke ser ut til å benytte seg av de mulighetene han får til å slappe av, har hun så godt som ingen muligheter til å få pluss i boka. Og når hun ikke får mulighet til å opparbeide seg plusstimer, kan hun heller ikke tillate seg å benytte seg av sine muligheter til å slappe av. Han har et gode som hun ikke har tilgang på, men siden han ikke nyter dette godet han har, og ”heller nesten savner oss litt”, gir hun ikke seg selv lov til å nyte det gode hun har tilgang på uten samtidig ha dårlig samvittighet for han. Nina har en ganske detaljert forestilling, eller drøm, om hva hun ville foretatt seg om hun fikk muligheten til et opphold på hotell helt for seg selv. En forestilling som inneholder både stearinlys, gode kremer og avslapning, og som hun har nettopp fordi hun ikke er ute og reiser. Det er ikke sikkert hun ville opplevd det sånn eller gjort som hun ser det for seg om hun faktisk hadde vært den som fikk reise og bo på hotell, men det er et uttrykk for en form for lengsel hun har. Så lenge hun er hjemme og har fri kan hun ikke tillate seg å ha helt fri, men hvis hun ikke var hjemme, men på hotell, og hadde fri, da kunne hun kanskje klart det? Det er i alle fall ikke noe i veien med forestillingsevnen, noe som i lys av hennes behov for planer og regi, som beskrevet i forrige kapittel, kan tolkes som en lengsel etter å slippe alt bare for en kveld nå og da.

I eksempelet med Nina kan det se ut til å handle om en diskrepans mellom forestilling og virkelighet. Hun har et bilde av hans jobbreise som en mulighet for han til å ha tid for seg selv på hotell, mens han tenker på det som jobb og ikke en anledning til å slappe av.

Forventninger til situasjonen i etterkant baseres dermed på forestillinger om hva den andre har gjort når de ikke var sammen, og ikke på virkeligheten. Dette er noe forskerne bak studien om

oljependlerfamiliene også finner, i noe mer utstrekning i og med at periodene parene er fra hverandre varer mye lengre. De skriver at verken han eller henne har særlig gode muligheter til å sette seg inn i den andres alenesituasjon, og korrigerer feilaktige myter om den andres liv. Det som skjer når ektefellene møtes er at det skurrer i det som skulle vært en lykkelig gjenforening fordi bildene, og forventningene, ikke stemmer. En av kvinnene i studien sier det slik, rettet mot mannen: ”For du skjønner det, at når du kommer hjem tenker du bare på at du har vært ute og jobbet i 14 dager og er sliten. Du tenker ikke på oss som har vært her hjemme hele tida og som også har ting å gjøre” (Solheim et al. 1986:106).

Mønsteret her er at turnusen bidrar til å binde tiden hennes utenfor jobb til familien i større grad enn det hans tid er. Nå skal det sies at hans tid faktisk er bundet helt og holdent til familien når hun jobber, slik at enkelte kvelder og hver tredje helg er det familielivet som kontrollerer tiden hans fullstendig. Men det er også nettopp det som ser ut til å rettferdiggjøre, eller i det minste være forklarende, for hvorfor så godt som all hennes tid som ikke er bundet opp av jobb er tid hun ikke har kontroll over. Hennes turnusarbeid gjør at *han* får muligheten til å bygge seg opp pluss timer hjemme mens *hun* på sin side pådrar seg minustimer. Minustimer som hun må ta igjen hjemme når hun ikke jobber, både på det følelsesmessige og det praktiske planet, som i seg selv legger til rette for hans muligheter til å ta ut sine ”overtidstimer” i jakt og gutteturer. Om mennene ikke benytter seg av mulighetene til å prioritere seg selv fullt og helt, slik som mannen til Hege gjør, resulterer turnusarbeidet hennes like fullt i at han alltid er i pluss og har det følelsesmessige overtaket på hjemmebane, mens hun alltid er i minus. Nå mener jeg ikke å si at det ligger noe strategisk fra hans side eller at han bevisst går inn for å være den som har overtaket, spesielt siden mennene her faktisk ikke er intervjuet.

Den emosjonelle ubalansen kan til dels se ut til å henge sammen med en følelse av at deres turnusarbeid legger bånd på familiens, og ikke minst mannens, sosiale liv. Nina påpeker for eksempel at ”alt det sosiale, alt må vi jo først se hvordan jeg jobber, vi kan ikke gjøre noen ting før vi vet hvordan jeg jobber”. Hun synes det ”det er helt forferdelig”, og forteller om familiens reaksjon på at hun skal jobbe nyttårsaften:

[J]eg ser nå at nyttårsaften er de plutselig blitt veldig sårbare da, for det er noe med at mamma liksom ikke skal være med på nyttårsaften. Så plutselig ble jo hun på tretten år litt stressa da, for det er jo ikke så lett for han å dra bort med tre barn, og hvem skal de dra til, og liksom... det er litt sånn at hvis vi hadde vært en familie på fem og

dratt til et vennepar liksom... det blir litt rart for et vennepar å få besøk av bare han med tre barn også. Så er det er jo noe med at vi er... en gjeng liksom. Så... hun ble nok litt lei seg, og hun ble litt sånn 'å gud, hva skal vi finne på'.

Nina tenker at "det blir jo litt kjedelig for han" at "det smitter sånn over hvordan jeg jobber da". Siden hun skal jobbe kveldsvakt på nyttårsaften begrenser hun familiens sosiale muligheter, fordi "det blir litt rart for et vennepar å få besøk av bare han med tre barn". Bjørg forteller at hele familien "måtte gjøre noe forrige helg" når hun hadde fri siden hennes helgevakter gjør at de må "vente to uker før vi får gjort noe" igjen. Hun snakker om at den eldste sønnen har blitt så stor at "nå begynner det å bli sånne barnebursdager og sånn da", og at "de blir jo også i helgene stort sett". Hun ler litt når hun i forlengelsen bemerker at "han må jo ha med seg broren og faren på slep så lenge mora er på jobb liksom". Tale kan fortelle at "samboeren min liker ikke at jeg jobber helg da, eller turnus generelt" og at "han skulle ønske at jeg ikke gjorde det". Han begrunner det, i følge henne, med at "det hadde det blitt mer sånn familieliv på en måte" hvis hun ikke jobbet helger. Hege snakker også om at mannen "klager på at jeg jobber hver tredje helg":

Han er ikke fornøyd med det altså. Han skulle veldig gjerne hatt meg hjemme, han synes det er trist liksom at jeg... når hele familien er hjemme og vi skal ha det koselig og fint, og jeg må jobb. Så han liker det ikke sånn sett, men han prøver å gjøre det beste ut av det. Men han skulle helst hatt meg hjemme da.

Det virker som om hennes fravær ikke bare oppleves emosjonelt vanskelig for kvinnene⁸, men at mennene også gir uttrykk for at det ikke er så stas når hun er på jobb i helgene. Det ser også her ut til å handle om det emosjonelle, det er når hun er hjemme at det blir "koselig og fint" og "mer sånn familieliv". Det er med andre ord ikke bare tidsbindingen som er av en problematisk karakter, mens også det substansielle. Ikke bare binder hun tiden hans til familien når hun drar på jobb, turnusen hennes bidrar også til å legge begrensninger på de sosiale og emosjonelle aspektene ved familielivet når hun er borte.

---

⁸ Noe som er beskrevet i kapittel fire, i tillegg til i dette kapittelet.

Hun vil selv gi gaven

Tale forteller at ”de dagene jeg skal på senvakt [...] får jeg lov til å sette av selv til det jeg vil liksom”. Disse formiddagene bruker hun derfor på enten å sove ut eller dra på trening. ”[O]fte så er det sånn at hvis jeg får gjøre det, så får han begge helgedagene fri fra Mie”, som hun sier det:

[D]a er det jo ofte at han får sove begge dagene, da også. Eller sånn, da får han gjerne sove begge dagene fordi at jeg liksom har fri og har helg i ukedagene da, men det er nok litt sånn... jeg tror ikke vi har... helt jevnt fordelt sove- og hvileperioder, jeg vet ikke. Vi har ikke helt funnet ut av det enda.

Hun og samboeren har ”snakka om at vi må på en måte hvile oss når vi kan, for det er litt sånn... alltid noe jobb å gjøre”. Hun innrømmer at det dermed ikke blir mye ”familieliv” de helgene hun er hjemme heller, i og med at han da sover til ”alt fra elleve til to”, men at ”han fortjener jo å hvile seg, han også”. Hun ”synes det er koselig å ha tid til å være sammen med henne [datteren], ”da bare koser vi oss liksom, tar det rolig på morgenen og spiser god frokost” før de ”går ut og gjør noe, husker eller aker”. Tale og samboeren kan synes å ha kommet frem til et system der hun er den som bidrar mest hjemme når hun *ikke* er på jobb, noe som begrunnes med at han tross alt tar mye ansvar når hun *er* på jobb. Hun forteller eksempelvis hvordan hun som oftest tar ansvar for datteren når hun våkner på nettene, nettopp fordi han må ta datteren de nettene hun jobber. Men, som hun tilføyer, er det nok mest hun som tar nettene fordi de ”har ikke funnet helt den balansen enda”. Hun forteller at datteren var våken fra ett til tre forrige natt, og hun ”var fem ganger inne hos henne”, og at hun etter slike netter er ”dødstrøtt” morgenen etter.

Turid er også den som har ”nattevaktene” hjemme hos dem, for datteren ligger nærmest henne; ”hver eneste natt er det jeg som tar henne”. Hun er gravid med barn nummer to, men forteller at hun gjerne er oppe to til fire ganger hver natt. Hun forklarer det med at hun reagerer nærmest instinktivt på lyder fra datteren, og at eksempelvis pipelyder fra barnesenga betyr at datteren har sparket av seg dyna og er kald. Å bytte plass i senga nå når hun er gravid er ikke et diskusjonstema mellom henne og mannen, fordi det gjør henne ”ingenting å ta det”. Hun kan synes å mene hun har opparbeida seg en form for kompetanse på hvordan håndtere disse nattevåkningene. Hun vet hva de ulike lydene betyr og akkurat hvordan ”kosefilla” skal ligge, så da kan *hun* ordne det ”og så er vi liksom ferdige”. Hun orker ikke at de ”skal trumfe

gjennom at nå skal pappa ordne og sånt”, selv om hun sier at mannen også våkner når datteren styrer på natta:

[M]annen min våkner jo, når hun holder på, og i natt også skulle hun plutselig stå opp og hun skulle på badet og hun skulle på do og hun skulle ha nesedråper og... alt mulig som hun fant på da, og så til slutt så ble jeg litt utålmodig, så sa jeg: ”nå er det nok, nå legger du deg ned”. Så ble det helt stilt da, i mørket der, og så la hun seg ned liksom. ”Er du ferdig med å tulle nå?”, ”ja” [med tilgjort barnestemme], ”ja, nå må du sove”, ”ja” [samme barnestemme]. Og så ble det liksom stilt. Og så krøp jeg opp i senga vår igjen da, så kommer liksom mannen min og klapper på meg og ”nå var du flink” [hvisker] (ler).

Hun beskriver han som ”litt sånn kjappere utålmodig”, mens hun selv ikke ser behovet for å heve stemmen så ofte. Datteren syns ”det er så skummelt” når de gjør det og ”føyer seg stort sett såpass greit” uten at de trenger å være strenge. Det virker som om hun ikke er *helt* komfortabel med å ha tydd til ”heve stemmen”-strategien, en strategi som mannen tydeligvis applauderer. Resultatet av at hun hevet stemmen var at datteren riktignok ble fort stille, men at det var fordi hun ble ”litt sånn betutta”. Turid opplever mannen mer utålmodig enn seg selv, og sier implisitt at han er strengere mot datteren enn det hun er. At hun føler det ukomfortabelt å heve stemmen kan peke mot at hun anser seg selv som den ansvarlige for å tilfredsstill barnets behov for tålmodighet og forståelse. Hochschild (2002) skriver at mange foreldre ser ut til å havne i en form for syklus, der faren viderefører den tøffe oppdragelsen han fikk som gutt, vel vitende om at partneren er den som uansett tilfredsstiller barnets mer grunnleggende behov for omsorg og tilknytning. Konsekvensen er at hun ikke ønsker å overlate mer av ansvaret for barnet over på faren fordi han er røffere enn hun er komfortabel med (Hochschild 2002:150). En del av Turids motivasjon for å ta ansvaret for nattevåkingen synes å være at hun vet bedre hvordan datteren vil ha det og anser seg selv som mer lydhør og forståelsesfull enn mannen. Han tar allerede en god del ansvar for datteren i og med at hun jobber turnus, og det kan tenkes at hun har et ønske om å oppveie hans måte å utøve omsorg på. Hun sier hun vet at det vil fungere at mannen tar over mer av nattevåkingen hvis de ”bare er harde nok på det”, og at det nok må ”gå litt mer på omgang” når datteren etter hvert skal flytte inn på eget rom.

Turid snakker om datterens bading og hårvask som noe som er direkte knyttet til *hennes* overskudd og initiativ; hvis hun har ”veldig overskudd” og ”kommer på det” gir hun datteren

et bad før hun skal legge seg. Det virker altså å være utelukkende opp til henne, men det er lite som tyder på at hun finner det problematisk eller urettferdig at det er slik. En mulig tolkning her er at Turid ikke *egentlig* vil at hun og mannen skal dele helt likt, men at hun liker tanken på at han vil stille opp hvis hun skulle trenge det. En slik tolkning kan minne om det Hochschild finner hos noen av kvinnene i hennes studie, der de ikke vil at mannen skal *dele* ”det andre skiftet” med henne, men gjerne anse han som en som gjør halve jobben i huset (2002:104). I tråd med en slik forståelse kan man tolke Turid dit hen at hun ønsker å tenke at hun og mannen er likestilte *samtidig* som hun mer enn frivillig tar hovedansvaret for ”det andre skiftet”. En annen mulig tolkning er at Turid, i likhet med Tale, kompenserer for eget fravær ved å ta mest mulig ansvar når hun først er hjemme. Det vil i så fall være snakk om en annen type kompenseringsarbeid enn det vi så i kapittel fem; her handler det ikke eksplisitt om hans mangler, men om hennes fravær. Hun er med andre ord også i minus når det kommer til omsorgen for barna, noe hun må ta igjen når hun ikke er på jobb. Men her er det imidlertid ingen misnøye som ulmer i bunn, det er ”koselig” og gjør ”ingenting å ta det”. I forlengelsen av en slik tolkning kan kompenseringen forstås som et ledd i gavekretsløpet. Det er noe hun *vil* gjøre fordi han allerede gjør så mye. Hun vil selv vil gi gaven.

Oppsummering

Ved å trekke på perspektiver på gavekretsløp i nære relasjoner kan vi forstå hennes kompenseringsarbeid og hans aleneansvar som ledd i et gavekretsløp. Turnusarbeidet tvinger frem en atskillelse som tilsynelatende igjen tvinger fram mer likestilling. Mennene må være hjemme med barna når kvinnene er på jobb, noe som ikke kan sies å være direkte frivillig, men *hva* de gjør og *hvordan* de gjør det når de er hjemme er av en mer frivillig karakter. Når kvinnene erfarer at mennene ikke oppfyller deres standarder på hjemmebane kan det tolkes som om at kvinnene ikke opplever at deres innsats, både i og utenfor hjemmet, anerkjennes av mannen. På lik linje kan de kompenserende strategiene til mine informanter tolkes som en gave til mennene for å vise at de anerkjenner den innsatsen han legger i familien. Hochschild (2003) mener at en gave i emosjonell forstand må være noe mer enn hva som er normalt forventet, og noe man utelukkende gjør *for* mottakeren. I tråd med denne forståelsen kan det tenkes at kvinnene i min studie verken kan eller vil forvente noe av mannen, utover hans faktiske innsats, fordi de vil at han skal gjøre innfri hennes standarder som en gave til dem.

Disponering av tid ser ut til å være tett knyttet sammen med hva kvinnene mener de kan tillate seg selv når de jobber som de gjør. Hva de føler de kan tillate seg synes å være mer knyttet til en emosjonell balansegang heller enn til de praktiske gjøremålene. Hennes turnusarbeid gjør at *han* får muligheten til å bygge seg opp plusstimer hjemme mens *hun* på sin side pådrar seg minustimer. Det bidrar til at han alltid er i pluss og har det følelsesmessige overtaket på hjemmebane, mens hun konstant er i minus. Dermed åpner turnusen hennes for et emosjonelt tidsregnskap mellom han og henne, som binder hennes tid i større grad til familien enn hans tid. Også her er det en gavelogikk: hun kan ikke tillate seg fri og tid til seg selv fordi hun da ikke anerkjenner gaven fra han, som er hans binding til familien når hun er på jobb. Hun vil også selv gi gaven og kompenserer derfor for eget fravær ved å være mer tilstede når hun er hjemme.

7 Konklusjon

Innledningsvis forklarer jeg valget av tittel på denne oppgaven – ”En skiftende hverdag” – med å si at den henspiller på turnusordningens skiftende karakter, men at den først og fremst sier noe om familielivet til de kvinnelige sykepleierne jeg har intervjuet. Jeg har ikke skrevet denne oppgaven med det siktemål å få mer kunnskap om hvordan det er å jobbe turnus, men for å gripe dype, emosjonelle problematikker i skjæringspunktet mellom arbeid og familie. Derfor har jeg valgt å forske på en gruppe som verken ser på jobben som utelukkende rutinepreget og noe de gjør av økonomiske nødvendigheter, eller bare er opptatt av karriererealisering på bekostning av familielivet, men på en gruppe som lever midt i mellom. De har verken hjertet sitt helt i jobben eller helt i familien, men prøver å få til begge deler. Det at jeg har valgt å forske på turnusarbeidende kvinner med små barn lager et særegent case som har bidratt til å synliggjøre komplekse og dype ambivalenser, som ikke har kommet like tydelig frem i tidligere bidrag på feltet.

Skiftende balanseringer

Kvinnene i min studie fremhever mennenes fleksibilitet som avgjørende for at familielogistikken går opp når hun så har fastlåste arbeidstider, og vektlegger at likestillingen nyter godt av hennes turnusarbeid. Han opparbeider seg selvstendig kompetanse på hjemmebane fordi han må ta aleneansvaret for barna når hun er på jobb. Samtidig tegner kvinnene i min studie opp et flertydig bilde av hans og hennes helhetsansvar i familien. Både hun og han har et helhetsansvar for familien, men av ulik betydning. Han ser ut til å ta ”det avgrensede helhetsansvaret”, som rommer de syklisk organiserte omsorgsoppgavene, mens hun tar ”det utvidede helhetsansvaret”, som kombinerer det sykliske med den langsiktige planleggingen og overblikket. Det kvinnelige helhetsansvaret kommer sterkest til uttrykk når kvinnene snakker om hva de bruker fridagene sine på. Disse dagene ses på som en mulighet til både å innhente husarbeid og å ligge i forkant, og forsyner således familien med en støtpute som demper turnusbelastningen. I tråd med et kjønnsmaktperspektiv kan det kjønnede ansvarsmønsteret forstås som et uttrykk for at han unndrar seg et mer utvidet ansvar slik at hun blir nødt til å ha overblikket. En annen mulig tolkning er at kvinnene knytter ”det utvidede helhetsansvaret” til en bestemt form for mening i hjemmet som praksisfelt. For ikke å falle helt utenfor hverdagsrutinene i familien holder de fast ved det kvinnelige

helhetsansvaret, og dermed beholder de *meningen i feltet*. Med andre ord kan hennes ”utvidede helhetsansvar” ses på som en form for kompensasjon når meningen i feltet er truet.

Diskrepansen mellom de to ulike betydningene av helhetsansvar ser ut til å være en ansats til ambivalens, som synliggjøres her nettopp fordi kvinnene jobber turnus. Diskrepansen tydeliggjøres i skjæringspunktet mellom arbeid og familie fordi *han* har ansvaret alene mens *hun* er på jobb. Ulike standarder for han og henne er en kime til misnøye og doble følelser, som manifesterer seg i en gjennomgående ambivalens i kvinnenes fortellinger. Det kjønnete ansvarsmønsteret i fortellingene ser ut til å generere kvinnelig kompenseringsarbeid i form av ulike strategier, som å lage klar middager og ta med ungene ut etter jobb. Strategier som tilsynelatende opprettholder det kjønnete mønsteret hvor hun tar og får ”det utvidede helhetsansvaret”. I og med at hun stiller høyere krav til seg selv enn hun ser ut til å stille til han, og har høyere standarder enn det mannen virker å ha, må hun kompensere når hun først er hjemme ved å gjenoppta ”det utvidede helhetsansvaret”. Hennes fravær fra familien skal ikke føre til en dårligere standard, men det betyr at hun må kompensere for ”det avgrensede helhetsansvaret” når hun er hjemme. Dermed ser det ut til å bli en slags runddans – der ulik betydning av helhetsansvar bidrar til at hun kompenserer for hans ”avgrensede helhetsansvar”, som igjen opprettholder det kjønnete mønsteret hvor hun får, og tar, ”det utvidede helhetsansvaret”. I stedet for å blande seg i hans måte å håndtere aleneansvaret på, velger hun å ta ansvar for det hun opplever som viktig når hun først er hjemme.

Turnusen nødvendiggjør en viss grad av refleksiv distanse til hjemmet for kvinnene, siden de må slippe ansvaret hjemme i perioder. Innledningsvis spør jeg om Eva Magnussons (2006), og Hanne Haavinds (1982), tese om kvinnelig refleksiv distanse til hjemmet som kime til likestilling gir gjenklang i min studie. Kvinnene i min studie fremholder at turnusen slår heldig ut for likestillingen i form av at han blir mer involvert og må ta mye ansvar. Den refleksive distansen ser likevel også ut til å være et tilløp til ambivalens og doble følelser, som tilsynelatende ikke gir seg utslag i mer likestilt arbeidsdeling, men heller som kvinnelig kompenseringsarbeid. Her argumenterer jeg for at det er fruktbart å åpne for å forstå kompenseringsarbeidet som strategier for å gjenopprette en form for mening i familielivet heller enn et resultat av kjønnspekt, nettopp fordi det oppstår en refleksiv distanse. Det er dette jeg vil mene at turnusen medvirker til å tydeliggjøre, og til dels sette på spissen, fordi hennes arbeidstidsordning kan sies å bidra til en konkret synliggjøring av en mistilpasning mellom felt og habitus. Kvinnenes kroppsliggjorte meningsskjemaer, som kommer til uttrykk

gjennom ”det utvidede helhetsansvaret”, møter nye strukturelle betingelser i hverdagen, som hans aleneansvar kan sies å være. Dermed oppstår det en forrykning mellom hjemmefeltet og hennes kjønns habitus. Bourdieu åpner for at slike mistilpasninger er ansatser til refleksivitet, noe McNay (1999) griper tak i og forsøker å videreutvikle. I følge henne er det grunn til å anta at disse refleksivitetsansattene oppstår oftere i det senmoderne samfunnet. I stedet for at meningen forsvinner, som et resultat av disse mistilpasningene, som Bourdieu antyder, åpner McNay for at refleksiviteten danner et utgangspunkt for gjenoppbygging av meningen i feltet (1999:107-108). På bakgrunn av dette kan informantenes kompenserende strategier forstås som en måte å gjenopprette, og å bevare, meningen i feltet på, når de strukturelle betingelsene endres. Turnusarbeidet bidrar til en ubalanse, eller en forrykning, mellom kvinnenens kjønns habitus og hjemmet som felt, og det skapes et spenningsfelt mellom erfaringer og ønsker. For å håndtere egen ambivalens, som følge av dette spenningsfeltet, benytter kvinnene seg av ulike strategier for å holde fast i meningen i feltet.

Det emosjonelle tidsregnskapet

Ved å trekke på perspektiver på gavekretsløp i nære relasjoner argumenterer jeg for at kvinnenens kompenseringsarbeid og mennens aleneansvar kan forstås som ledd i et gavekretsløp. Når kvinnene i min studie erfarer at mennene ikke oppfyller deres forventninger på hjemmebane, kan det tolkes som at de opplever at gaven uteblir. Dermed opplever de at deres innsats, både i og utenfor hjemmet, ikke anerkjennes av mannen. Hun opplever imidlertid heller ikke at hun kan forvente at han skal innfri hennes standarder eller kreve at han skal gjøre det, fordi da vil opplevelsen av hans bidrag som en gave forsvinne. Anerkjennelsen finner sted kun hvis han gjør det frivillig, og ikke av plikt – ”må du be om det, er det ingenting verd” (Solheim et al. 1986:135). Gaveperspektivet er et tilløp til et av mine hovedfunn i oppgaven. Jeg finner nemlig at hennes turnusarbeid åpner for et emosjonelt tidsregnskap mellom han og henne, som binder hennes tid i større grad til familien enn hans tid. Fordi hun jobber som hun gjør legger hun bånd på familiens sosiale liv og binder hans tid til familien. Her mener jeg at jeg ved å forske på turnusarbeidende kvinner, og ved å bygge på gavelogikk som tilnærming, synliggjør noe som ikke er kommet frem i tidligere bidrag. Turnusens tidsbindende effekt medvirker til at *han* bygger seg opp plustimer hjemme mens *hun* på sin side pådrar seg minustimer. Det bidrar til at han alltid er i pluss og har det følelsesmessige overtaket på hjemmebane, mens hun konstant er i minus.

Min tese er at turnusordningen er medvirkende til å synliggjøre og understreke en mer generell dynamikk og problematikk. Kvinnernes turnusarbeid bidrar til en form for destabilisering av tradisjonelle kjønnsnormer, som samtidig viser hvor dypt kjønnsnormene ser ut til å sitte. Hennes emosjonelle tilhørighet til familielivet tydeliggjøres i denne konteksten, og gir seg utslag i en dypere og mer mangefasettert konflikt enn konflikten mellom ”å leve sitt eget liv” (‘living one’s own life’) og ”å være der for andre” (‘being there for others’). Det handler ikke om én konflikt mellom to ulike livsprosjekter, men om en gjennomgående forhandling med seg selv for å balansere motsigelsesfylte følelser i skjæringspunktet mellom arbeid og familie.

Litteraturliste

Abrahamsen, Bente (2002): *Heltid eller deltid? Kvinners arbeidstid i kvinne- og mannsdominerte yrker*. Rapport 2002:6. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Abrahamsen, Bente (2010): "Deltidsarbeid på retur? En sammenlikning av tre kull sykepleiere utdannet i 1977, 1992 og 2003". *Søkelys på arbeidslivet*, nr 01-02.

Abrahamsen, Bente, Kari Anne Holte og Marjukka Laine (2012): "Work-Family Interference: Nurses in Norway and Finland". *Professions and Professionalism*, Vol. 2 (1):60-74.

Adkins, Lisa (2004): "Reflexivity: Freedom or habit of gender?", i Adkins, Lisa og Beverly Skeggs (red.): *Feminism after Bourdieu*. Oxford: Blackwell.

Andenæs, Agnes (1996): *Foreldre og barn i forandring*. Oslo: Pedagogisk forum.

Andenæs, Agnes (2000): "Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse", i Haavind, Hanne (red.): *Kjønn og fortolkende metode*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Andersen, Arne, Tonje Køber og Elisabeth Rønning (2008): *Skift og turnus – omfang og mønster*. SSB-rapport 2008/38. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.

Beck, Ulrich og Elisabeth Beck-Gernsheim (1995): *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre og Loïc J. D. Wacquant (1995): *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Det norske samlaget.

Bourdieu, Pierre (1999): *Meditasjoner. Meditationes pascaliennes*. Oslo: Pax Forlag.

Brandth, Berit og Elin Kvande (2003): *Fleksible fedre. Maskulinitet, arbeid, velferdsstat*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bråthen, Ketil, Svein Erik Moen og Leif E. Moland (2011): *Sosiale og helsemessige konsekvenser av arbeidstidsordninger i helse-, pleie- og omsorgssektoren. En litteraturstudie*. Fafo-notat 2011:11.

- Ellingsæter, Anne Lise (2004): "Tidskrise i familien?", i Ellingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira (red.): *Velferdsstaten og familien*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Ellingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira (2006): *Politicising parenthood in Scandinavia : gender relations in welfare states*. Bristol: Policy Press.
- Gullestad, Marianne (1984): *Kitchen-Table Society*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hochschild, Arlie Russell (1997): *The timebind: When work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan Books.
- Hochschild, Arlie Russell (2002): *The Second Shift*. New York: Quill Books.
- Hochschild, Arlie Russell (2003): *The Commercialization of Intimate Life. Notes from home and work*. London: University of California Press.
- Hollway, Wendy og Tony Jefferson (2000): *Doing Qualitative Research Differently: Free Association, Narrative and the Interview Method*. London: Sage.
- Haavind, Hanne (1982): "Makt og kjærlighet i ekteskapet", i Haukaa, Runa, Marit Hoel og Hanne Haavind (red.): *Kvinneforskning: bidrag til samfunnssteori. Festskrift til Harriet Holter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, Hanne (2000): "På jakt etter kjønnede betydninger", i Haavind, Hanne (red.): *Kjønn og fortolkende metode*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Haavind, Hanne (2006): "Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap". *Tidsskrift for Norsk Psykologiforening*, 43:683-693.
- Kecklund, Göran, Michael Ingre og Torbjörn Åkerstedt (2010): *Arbeidstider, helse og sikkerhet – en oppdatering av aktuell forskning*. Stressforskningsrapport nr 322.
- Kitterød, Ragni Hege (2000): "Hus- og omsorgsarbeid blant småbarnsforeldre: Størst likedeling blant de høyt utdannede". *Samfunnsspeilet*, 5. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, Ragni Hege (2005): *Han jobber, hun jobber, de jobber. Arbeidstid blant par av småbarnsforeldre*. Rapport 2005/10. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, Ragni Hege (2012): "Husholdsarbeid: Ikke lenger nedgang i husarbeidet". *Samfunnsspeilet*, 4.

- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann (2009): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lilleaas, Ulla-Britt (2003): *Fra en kropp i ustand til kroppen i det moderne*. Doktorgradsavhandling. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo. Oslo: Unipub AS.
- Lilleaas, Ulla-Britt (2005): "Kroppslig beredskap som vane". *Sosiologisk Tidsskrift*, 2:183-198.
- Magnusson, Eva (2006): *Hon, han och hemmet. Genuspsykologisk perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Natur och Kultur.
- McNay, Lois (1999): "Gender, Habitus and the Field. Pierre Bourdieu and the Limits of Reflexivity". *Theory, Culture and Society*, Vol. 16 (1):95-117.
- McNay, Lois (2004): "Agency and Experience: Gender as a Lived Relation?", i Adins, Lisa og Beverly Skeggs (red.): *Feminism after Bourdieu*. Oxford: Blackwell.
- Mishler, Elliot G. (1986): *Research Interviewing. Context and Narrative*. London: Harvard University Press.
- Norges offentlige utredninger (2008): *Skift og turnus – gradvis kompensasjon for ubekvem arbeidstid*. NOU 2008: 17. Oslo: Departementenes servicesenter.
- Olsen, Bente Marianne og Helene Aarseth (2006): "Mat og maskulinitet i senmoderne familieliv". *Norma*, 1:42-61.
- Rønning, Elisabeth (2010): "«Helsearbeidere» - tøffe kvinner i deltidsjobber". *Samfunnsspeilet*, 1. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Skilbrei, May-Len (2003): "Dette er jo bare en husmorjobb". *Ufaglærte kvinner i arbeidslivet*. Nova-rapport 17/03.
- Skrede, Kari (2004): "Familiepolitikens grense – ved "likestilling light"?", i Elingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira (red.): *Velferdsstaten og familien*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Solheim, Jorun, Hanne Heen og Øystein Gullvåg Holter (1986): *Nordsjøliv og hjemmeliv*. AFI-rapport 35. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

Solheim, Jorun (2007): *Kjønn og modernitet*. Oslo: Pax Forlag.

Statens arbeidsmiljøinstitutt (2004): *Arbeidsforhold av betydning for helse. Rapport om internasjonal forskning på området arbeid og helse utarbeidet av Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) som bidrag til myndighetenes videre arbeid med ny norsk arbeidslivslovgivning*.

Thagaard, Tove (2003): *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Vigran, Åse (2000): "Omsorg", i *Sosialt utsyn 2000*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Widerberg, Karin (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*, Oslo: Universitetsforlaget.

Wærdahl, Randi (2010) "Den fremmede." i Album, D., Nordli Hansen, M., Widerberg, K. (red.): *Metodene våre. Eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning*. Oslo, Universitetsforlaget.

Aarseth, Helene (2008a): *Hjemskapings moderne magi*. Doktorgradsavhandling. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo. Oslo: Unipub AS.

Aarseth, Helene (2008b): "Selvskapingsromantikk i endring? Tokarrierefamiliens nye investeringsmaksime". *Sosiologi i dag* (38), 4:51-74.

Aarseth, Helene (2008c): "Fortellinger om kjønn, makt og kjærlighet. Svar til Hanne Haavind." *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4:80-88.

Aarseth, Helene (2010): "Husarbeid i limbo? Emosjonelle investeringer i den husmorløse familien". *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4:349-365.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i oppgaven: 36121

Vedlegg 1: Intervjuguide

Bakgrunnsinformasjon

Familie: gift eller samboende, hvor mange barn og hvor gamle barna er

Gi en kort beskrivelse av jobben din og avdelingen du jobber ved.

Livsformsintervju

- Kan du fortelle om morgenen, fra du våknet til du var på jobb, så detaljert som mulig?
- Kan du fortelle om arbeidsdagen, fra du kom på jobb til du gikk fra jobb, så detaljert som mulig?
- Kan du fortelle om ettermiddagen og kvelden, fra du dro fra jobb til du la deg, så detaljert som mulig?

Helger/fridager/kveldsvakt (om vi ikke har vært innom det)

- Kan du fortelle litt om hvordan dere gjør det når du jobber kveldsvakt?
- Kan du fortelle litt om fridagene dine?
- Kan du fortelle litt om helgene?
Hva dere gjør når du er hjemme og hva familien gjør når du jobber
Hvordan opplever du å jobbe helg når du har barn?

Tema vi helst skal ha vært innom i løpet av livsformsintervjuet, eller ta opp i etterkant:

- Erfaringer med å kombinere jobb og omsorgsoppgaver
Endringer hvis mulighetene var tilstede, hva som ville blitt bedre/lettere
Oversikten over helheten, ulike ansvarsområder
Tid til seg selv

Vedlegg 2: Informasjonsskriv

Informasjon og forespørsel om deltakelse i studien "Hvordan kombinerer sykepleiere yrkesarbeid og familieforpliktelser"?

Jeg ønsker med dette brevet å gi informasjon om hva prosjektet omhandler og hva deltakelse i studien innebærer. Prosjektet vil ta for seg hvordan norske sykepleiere kombinerer yrkesarbeid og familieforpliktelser, og utføres av Oda Sjøvoll (masterstudent), tilknyttet Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo.

Studiens innhold

Sykepleieryrket er et yrke som kan gi rom for både deltid og heltid og hvor emosjonelle kvaliteter representerer et sentralt aspekt. Det er dermed interessant å studere sykepleieryrket med tanke på vurderinger av hvordan yrke og familie kan kombineres. Jeg ønsker å intervju sykepleiere som er motiverte og stolte av jobben sin, sykepleiere som kjenner at både jobb og familie er en stor og viktig del av deres liv. Jeg vil intervju et utvalg av kvinnelige sykepleiere om hvilke erfaringer og opplevelser de har med å kombinere arbeid og familie. Kriteriene for å delta i studien er at informanten arbeider turnusbasert i 75 % stillingsbrøk eller mer, har barn (i alle fall ett barn under seks år) og mann/samboer.

Hva innebærer deltakelse i denne studien?

Deltakelse innebærer et intervju med varighet på omtrent en time, tidspunkt og sted etter hva som passer informanten best. Jeg ønsker å benytte lydopptak i intervjusituasjonen når det er greit for den som intervjues. Hensikten med lydopptak er å få intervjuet til fungere som en samtale som ikke forstyrres av at den som intervjuer tar notater. Deltakelse i studien er frivillig og det er mulig å trekke seg når som helst uten særskilt begrunnelse. Eventuell informasjon vil da bli slettet. Resultatet av undersøkelsen vil bli publisert i min masteroppgave.

Som forsker er jeg underlagt taushetsplikt i forhold til den informasjon jeg mottar. Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt og vil bli anonymisert i publikasjonene fra prosjektet. Det betyr at informasjon som gis ikke skal kunne gjenkjennes av andre. Benytter jeg sitater i oppgaven vil ikke disse referere til virkelige navn, men fiktive navn. Opptak av datamaterialet vil oppbevares uten identifikasjon i en egen fil som bare jeg har adgang til.

Prosjektet er planlagt avsluttet ved utgangen av desember 2012, og dataene vil bli slettet ved prosjektets slutt. Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS. Dersom det er ønskelig kan deltakere i studien få innsyn i hvilke opplysninger som har kommet fram under intervjuet slik at eventuelle misforståelser kan rettes opp.

Med vennlig hilsen

Oda Sjøvoll

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO, Boks 1096, 0317 Blindern

E-post: oda.sjovoll@gmail.com

Tlf: 971 11 678